

ombudsman
veřejný ochránce práv

Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy

Zpráva z návštěv zařízení 2022

OBSAH

OBSAH	2
POSLÁNÍ OCHRÁNCE	6
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	8
ÚVODNÍ SLOVO	10
SHRNUTÍ	12
ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY	14
NÁVŠTĚVY VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV V ZAŘÍZENÍCH	16
Zákonná úprava návštěv	16
Průběh návštěv	16
Informace o navštívených zařízeních	17
SYSTÉMOVÉ PROBLÉMY V OBLASTI ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	18
1. Péče o děti se speciálními potřebami	18
1.1 Omezení práv dítěte jako ochrana před zásahem do jeho integrity	19
1.2 Výchovně léčebný režim	20
2. Nevhodné prostory	25
2.1 Izolace od okolního světa	25
2.2 Budovy zařízení	26
2.3 Mříže	27
2.4 Kapacita zařízení, resp. jeho jednotlivých budov	28
3. Přemístování dětí v rámci sítě zařízení	29
3.1 Délka řízení o přemístění	29
3.2 Nevhodný výběr zařízení	31
4. Další dílčí nedostatky v právní úpravě ústavní výchovy	32
4.1 Snížení kapesného jako jedno z opatření ve výchově	32
4.2 Závaznost standardů kvality	32
4.3 Postup při zamítnutí žádosti rodičů o dovolenku	33

DOPORUČENÍ ZAŘÍZENÍM	34
1. Příchod dítěte	34
1.1 Příjem dítěte	34
1.2 Informování dítěte o jeho právech a povinnostech	35
1.3 Adaptační doba	35
2. Organizace aktivit	36
2.1 Pežim dne	37
3. Stravování	38
4. Hodnocení dítěte	40
5. Regulace chování	42
5.1 Opatření ve výchově	43
5.2 Nepřezkoumatelnost opatření ve výchově	43
5.3 Kumulativní ukládání opatření ve výchově	44
5.4 Ukládání opatření ve výchově zletilým osobám	44
5.5 Snižování kapesného	44
5.6 Omezení trávení volného času mimo zařízení	45
6. Hospodaření s finančními prostředky	45
6.1 Kapesné	45
6.2 Tozpočet rodinných/výchovných skupin	46
7. Pravidla pro nakládání s osobními věcmi dítěte	47
7.1 Vlastní elektronická zařízení	47
7.2 Půjčování věcí	47
8. Příprava na uplatnění na trhu práce	48
9. Násilí a šikana mezi dětmi	49
9.1 Násilí se sexuálním podtextem	50
10. Kontakt dítěte s rodinou a přáteli	51
10.1 Přístup k mobilnímu telefonu	51
10.2 Přístup k internetu	52
10.3 Samostatné vycházky	52
10.4 Pobyť mimo zařízení	54
11. Zastupování dítěte a rozhodování o jeho záležitostech	55
11.1 Zastupování dítěte ředitelem zařízení	55
11.2 Zastupování dítěte při poskytování zdravotních služeb	57
11.3 Zastupování dítěte v otázkách vzdělávání	58
12. Personál	58
12.1 Počet úvazků pedagogického personálu	58
12.2 Podpora pracovníků	59

13. Prostředí	61
13.1 Kamerový systém a stavebně technické prostředky k zabránění útěku	61
13.2 Zdravotní izolace	62
13.3 Prostory rodinných (výchovných) skupin	64
13.4 Návštěvní místnost	65
13.5 Toalety a sprchy	66
14. Pravidla pro podávání a vyřizování stížností	67
14.1 Interní systém pro podávání a vyřizování stížností	67
14.2 Externí stížnostní mechanismus	69
ANALÝZA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ O NAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	70
1. Úvod	70
2. Výsledky obsahové analýzy soudních rozhodnutí	71
2.1 Důvody pro nařízení ústavní výchovy	71
2.2 Sociální (bytové, majetkové) poměry rodičů jako důvod pro nařízení ústavní výchovy	72
2.3 Problémy ve škole jako důvod pro nařízení ústavní výchovy	74
2.4 Využití jiných (mírnějších) opatření před nařízením úv	75
2.5 Vzdálenost zařízení od rodiny dítěte	76
2.6 Délka řízení	78
2.7 Kmenový ospod kolizním opatrovníkem	80
2.8 Odůvodnění předběžných opatření	81
2.9 Nařizování ústavní výchovy malým dětem	81
2.10 Neúspěšná pěstounská péče předcházející nařízení ústavní výchovy	84
PŘEHLED DOPORUČENÍ	86
Doporučení pro MŠMT	86
Doporučení pro MŠMT a MPSV	87
Doporučení zařízením	88

POSLÁNÍ OCHRÁNCE

Již od roku 2001 ochránce chrání osoby před nezákonným či jinak nesprávným jednáním nebo nečinností správních úřadů a dalších institucí. Má právo nahlížet do úředních či soudních spisů, žádat úřady o vysvětlení a může bez ohlášení provádět místní šetření. Shledá-li pochybení úřadu a nepodaří se mu dosáhnout nápravy, může informovat nadřízený úřad či veřejnost.

Od roku 2006 ochránce plní úkoly národního preventivního mechanismu podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Systematicky navštěvuje zařízení, v nichž se nacházejí osoby omezené na svobodě, a to jak z moci úřední, tak v důsledku závislosti na poskytované péči. Cílem návštěv je posílit ochranu před špatným zacházením. Svá zjištění a doporučení ochránce zobecňuje v souhrnných zprávách z návštěv a na jejich základě formuluje standardy zacházení. Návrhy na zlepšení zjištěného stavu a odstranění případného špatného zacházení ochránce směřuje jak k samotným zařízením a jejich zřizovatelům, tak k ústředním orgánům státní správy.

V roce 2009 byl ochránce pověřen rolí národního tělesa pro rovné zacházení a ochrany před diskriminací (equality body) v souladu s právem Evropské unie. Přispívá tedy k prosazování práva na rovné zacházení se všemi osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru nebo světový názor. Za tím účelem poskytuje pomoc obětem diskriminace, provádí výzkum, zveřejňuje zprávy a vydává doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťuje výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty.

Od roku 2011 ochránce rovněž sleduje zajištění cizinců a výkon správního vyhoštění.

Počínaje lednem 2018 zastává ochránce také funkci monitorovacího orgánu pro naplňování práv zakotvených Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením a pomáhá také cizincům-občanům Evropské unie, kteří žijí nebo pracují v České republice. Poskytuje jim informace o jejich právech a pomoc při podezření na diskriminaci z důvodu státní příslušnosti. Při tom spolupracuje se zahraničními orgány, které mají obdobné poslání vůči českým státním příslušníkům.

Ke zvláštním oprávněním ochránce patří právo podávat Ústavnímu soudu návrhy na zrušení podzákonných právních předpisů, právo vedlejšího účastenství před Ústavním soudem v řízení o zrušení zákona či jeho části, právo podat správní žalobu k ochraně veřejného zájmu či návrh na zahájení kárného řízení s předsedou či místopředsedou soudu. Ochránce také může doporučit vládě přijmout, změnit či zrušit zákon.

Ochránce je nezávislý a nestranný, z výkonu své funkce je odpovědný Poslanecké sněmovně, která ho zvolila. Má jednoho voleného zástupce, kterého může pověřit výkonem části své působnosti. Se svými poznatky ochránce průběžně seznamuje veřejnost prostřednictvím médií, internetu, sociálních sítí, odborných seminářů, kulatých stolů a konferencí. Nejdůležitější zjištění a doporučení shrnuje zpráva o činnosti veřejného ochránce práv předkládaná každoročně Poslanecké sněmovně.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

DDŠ - dětský domov se školou

Dítě - nezletilá osoba, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilá osoba do 19 let

Evropská úmluva o výkonu práv dětí - sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

IPOD - individuální plán ochrany dítěte

Listina základních práv a svobod - Listina základních práv a svobod, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 2/1993 Sb.

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

MS - Ministerstvo spravedlnosti

Občanský zákoník - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSPOD - orgán sociálně právní ochrany dítěte

PROD - program rozvoje osobnosti dítěte

Standardy kvality - výnos ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaná v Římě dne 4. listopadu 1950, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.

Úmluva o právech dítěte - Úmluva o právech dítěte, sjednaná 20. listopadu 1989 v New Yorku, vyhlášená ve Sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb.

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením - Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 10/2010 Sb. m. s. o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením

VÚ - výchovný ústav

Zákon o ústavní a ochranné výchově - zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška upravující podmínky výkonu ústavní a ochranné výchovy - vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o veřejném ochránci práv - zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů

Zákon o zdravotních službách - zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů

Zařízení - zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

ZDVOP - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ÚVODNÍ SLOVO

■ Přibližně 6 500 dětem¹ v České republice soud nařídil pobyt v některém ze zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jsou mezi nimi děti malé i velké, děti, které o svou vlastní rodinu přišly, děti, jejichž rodina není schopna či ochotna se o ně postarat, ale také děti, které se potýkají s výchovnými problémy, které již jejich rodina není schopna sama zvládnout (v nejkrajnějších případech se jedná o děti páchající trestnou činností). Všem těmto dětem by zařízení měla nabídnout pomoc a šanci na plnohodnotný dospělý život, což je úkol nadmíru důležitý a v žádném případě ne jednoduchý. A to nikoliv pouze pro tyto děti, ale pro celou společnost. Mám za to, že pokud stát (a v širší rovině společnost) na kvalitu péče o tyto děti nerezignuje, v budoucnu se mu/jí to mnohonásobně vrátí.

V posledních letech rostou hlasy volající po zrušení ústavní péče o děti a její nahrazení péčí o děti v rodinách. Já s touto myšlenkou plně souhlasím a souhlasím s ní rovněž velká část ředitelů zařízení, se kterými jsem měla já nebo moji spolupracovníci možnost hovořit. Pravdou však je, že v České republice v tuto chvíli nejsou vytvořeny takové podmínky, aby to bylo možné. Nezbyvá proto, než se postupnou, kontinuální a společnou prací snažit tyto podmínky vytvořit, a než se tak stane, dbát o to, aby péče o děti v zařízeních, která nahrazují rodinu, byla kvalitní, individuální a zaměřená na potřeby každého konkrétního dítěte.

Bohužel, navzdory výše uvedenému mám pocit, že děti vyrůstající v zařízeních pro výkon ústavní výchovy jsou v současné společnosti poněkud na okraji zájmu. Bylo to možné pozorovat např. během epidemie nemoci COVID-19, kdy se ve sdělovacích prostředcích skloňovala ze všech stran situace v sociálních či zdravotních službách, ale ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy (kde rovněž dochází ke zvýšené kumulaci osob) nikoliv. Nezáměr o tuto oblast lze pozorovat rovněž na stále se opakující neúspěšné snaze novelizovat zákon o ústavní a ochranné výchově z roku 2002, který ústavní výchovu definuje, ale který dle mnoha odborníků z praxe již dávno nesplňuje nároky na péči.

---

1. MŠMT. Statistická ročenka školství - výkonové ukazatele školního roku 2020/2021 [online]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>.

Sérii návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, jejímž završením je tato zpráva, zahájila tehdejší veřejná ochránkyně práv Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., v roce 2019. Cílem bylo zmapovat terén, zjistit, nakolik se praxe posunula od poslední podobné série návštěv z let 2010-2011 a ověřit, zda se v závislosti na případné změně praxe neobjevila nová, dosud nepopsaná a nikým neřešená rizika špatného zacházení. Součástí zprávy je také obsahová analýza soudních rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy, která jsem získala během jednotlivých návštěv. Věřím, že výsledky analýzy čtenářům poslouží jako určitá sonda do rozhodovací praxe soudů.

Byla bych ráda, pokud by zpráva, vedle popsání současné podoby ústavní výchovy, rovněž pomohla rozvinout diskusi nad nezbytnými a nevyhnutelnými změnami v systému náhradní péče o děti.

Mgr. Monika Šimůnková
zástupkyně veřejného ochránce práv

SHRNUTÍ

1

Institucionální výchova postrádá koncepci. Zákon o ústavní a ochranné výchově, který s drobnými úpravami platí již téměř 20 let, neodpovídá současným potřebám dětí. Zákon byl přitom vytvořen a přijat s ambicí posloužit pouze jako přechodná norma, na kterou měla záhy navazovat zcela nová propracovaná koncepce systému náhradní péče o ohrožené děti. To se ovšem do současné doby nestalo. Chybějící koncepce se přitom prolíná do většiny problematických oblastí z praxe ústavních zařízení, na které tato zpráva upozorňuje. Jedním z hlavních účelů zprávy je přidat se k již existujícím impulsům k zahájení prací na novém řešení náhradní péče o ohrožené děti.

2

Právní úprava dostatečně nezohledňuje specifika péče o děti se speciálními potřebami. Výchovné, vzdělávací a bezpečnostní metody, jež jsou v péči o tyto děti na základě odborného posouzení využívány, často zasahují do jejich základních práv, a proto musí mít, včetně nastavení systému jejich kontroly, jasný podklad v právní úpravě. Péče je často nedostatečně individuální. Chybí zde zákonem daná specifika výchovně léčebné péče a povinnosti zajistit odbornou a intenzivní individuální péči² i s případnými režimovými opatřeními, zasahují-li do práv dítěte. Právní řád neupravuje léčebnou složku výchovně léčebného režimu a neexistují ani standardy, které musí zařízení poskytující výchovně léčebnou péči splňovat.

3

Prostory zařízení (zejména výchovných ústavů a dětských domovů se školou) jsou často pro poskytování náhradní péče dětem nevhodné. Zařízení sídlí ve starých, často zámeckých budovách s dlouhými studenými chodbami, kterými se děti přesouvají do hromadných jídelen. Vnitřní prostory těchto zařízení mnohdy

---

2. Srov. § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

působí dojmem instituce, nikoliv domova. Prostředí je viditelně odosobněné. Zařízení velkokapacitního typu jsou obvykle situována v menších obcích a mimo běžnou zástavbu, což přispívá sociální izolaci dětí a jejich ostrakizaci okolím. Zařízení sídlící v historických objektech vynakládají velké objemy finančních prostředků na jejich údržbu a provoz. Po přesídlení zařízení do vhodnějších, menších a soběstačnějších objektů by mohly být tyto prostředky investovány do zkvalitnění péče o děti a do personálu.

4

Život v zařízení by měl být v co nejvyšší míře uzpůsoben potřebám dětí. Neměl by se řídit provozními či organizačními potřebami zařízení. V závislosti na kapacitě zařízení vniká potřeba organizovat větší počet dětí v jednom čase a na jednom místě. Tato hromadná organizace často neumožňuje flexibilně reagovat na aktuální potřeby a prožívání jednotlivých dětí v zařízení. Fungování zařízení se takřka vždy řídí podle celku. Na individuální odchyly není při běžném provozu příliš prostor. Řízená část každodenního programu by se přitom měla věnovat individuálním důvodům a okolnostem, které vedly k umístění každého jednoho dítěte do zařízení.

5

Zařízení by se měla více zaměřit na přípravu dětí na dospělý život. Měla by v dětech rozvíjet samostatnost, posilovat jejich dovednosti a sebedůvěru, děti by měly mít každý den příležitost k tomu činit volbu a rozhodnutí. Děti by v závislosti na jejich individuálních schopnostech měly být v rozumné míře zapojovány do každodenních činností, jako například nákupu potravin, přípravy jídla, denního plánování apod. Život v zařízení by se v tomto neměl lišit od běžného života.

ŠKOLSKÁ ZAŘÍZENÍ PRO VÝKON ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVY

Školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou:

- » diagnostický ústav,
- » dětský domov,
- » dětský domov se školou a
- » výchovný ústav.

Soud nařídí pobyt dítěte v jednom z těchto zařízení v případě, je-li **výchova dítěte** nebo jeho **tělesný, rozumový či duševní stav**, anebo jeho **řádný vývoj vážně ohrožený** nebo **narušený** do té míry, že je to **v rozporu se zájmem dítěte**, anebo jsou-li tu **vážné důvody**, pro které **rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit**. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě.³ Nařízení ústavní výchovy by tedy vždy mělo být až tím nejzazším řešením. Soud před umístěním dítěte do zařízení vždy zvažuje, zda není namístě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby.⁴

Cílem pobytu v **diagnostickém ústavu** je zpracování komplexní diagnostické zprávy o dítěti s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. Pobyt zde netrvá dle zákona o ústavní a ochranné výchově zpravidla déle než **8 týdnů**.⁵

Účelem **dětského domova** je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku **zpravidla od 3 do nejvýše 18 let**.⁶

---

3. Ustanovení § 971 občanského zákoníku.

4. Tamtéž.

5. Ustanovení § 5 zákona o ústavní a ochranné výchově.

6. Ustanovení § 12 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, mají-li **závažné poruchy chování**, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu **vyžadují výchovně léčebnou péči**, a děti s uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.⁷

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se **závažnými poruchami chování**, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.⁸

Zákon o ústavní a ochranné výchově stanoví, že ve všech zařízeních musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny **podmínky podporující sebedůvěru dítěte**, rozvíjející **citovou stránku** jeho osobnosti a umožňující **aktivní účast dítěte ve společnosti**. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.

Podmínky pobytu dětí v zařízeních, stejně jako práva a povinnosti dětí a ředitele, jsou upraveny v **zákoně o ústavní a ochranné výchově a ve vyhlášce upravující podmínky výkonu ústavní a ochranné výchovy**.

---

7. Ustanovení § 13 zákona o ústavní a ochranné výchově.

8. Ustanovení § 14 zákona o ústavní a ochranné výchově.

NÁVŠTĚVY VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV V ZAŘÍZENÍCH

Zákonná úprava návštěv

Od roku 2006 plní veřejný ochránce práv **úkoly národního preventivního mechanismu** podle Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.⁹ Současný ochránce JUDr. Stanislav Křeček tuto část své působnosti přenesl na svou zástupkyni, tedy na mě.¹⁰ Proto **systematicky navštěvují místa (zařízení)**, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodu, a to jak z moci úřední, tak v důsledku závislosti na poskytované péči. Školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy patří mezi zařízení, jež mohu navštívit.¹¹

Cílem návštěv je posílit **ochranu před špatným zacházením**. Špatným zacházením se rozumí jednání, které nerespektuje lidskou důstojnost a dosahuje určitého stupně závažnosti (samo o sobě, nebo při kumulativním účinku jednotlivých zásahů). Ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy může mít špatné zacházení podobu např. špatných materiálních podmínek, pokud by jimi byla překročena nevyhnutelná míra strádání a ponižení spojená s omezením osobní svobody, neprofesionálního jednání nebo dokonce násilí ze strany personálu, nezajištění ochrany před ublížením nebo zneužitím ze strany třetích osob, nerespektování práva na soukromí, práva na rodinný život (neoprávněné omezování kontaktu s rodinou) či nerespektování sociální autonomie a práva dítěte na spoluúčast při rozhodování o vlastním životě.

Průběh návštěv

Systematické návštěvy proběhly neohlášeně, na místě však vždy s vědomím ředitele/ředitelky zařízení.¹² Provedením návštěv jsem pověřila pracovníky Kanceláře veřejného ochránce práv (dále také jen „Kancelář“), kterými byli právníci a externí konzultanti – etopedové, psychologové a speciální pedagogové.

---

9. Na základě § 1 odst. 3 a 4 zákona o veřejném ochránci práv.

10. Podle § 2 odst. 4 zákona o veřejném ochránci práv. Více na www.ochrance.cz, v sekci O nás.

11. Podle § 1 odst. 4 písm. a) zákona o veřejném ochránci práv.

12. Výjimkou byly návštěvy zaměřené na dopady onemocnění COVID-19 na děti v zařízeních. O těchto návštěvách byli ředitelé z organizačních a bezpečnostních důvodů telefonicky informováni den před návštěvou.

Návštěvy byly zpravidla dvoudenní a zahrnovaly prohlídku prostor, pozorování, rozhovory se zaměstnanci a dětmi, studium vnitřních předpisů a dokumentace vedené o dětech. V průběhu návštěv byla pořizována fotodokumentace.

Zprávy z návštěv, které reflektovaly má zjištění a obsahovaly doporučení ke zlepšení praxe, jsem adresovala ředitelům/ředitelkám jednotlivých zařízení. Ti se poté ke zprávě vyjádřili a informovali mě o přijatých opatřeních.

Informace o navštívených zařízeních

Tato zpráva byla vypracována na základě poznatků získaných z 13 návštěv provedených v letech 2019 – 2021 zaměřených na výkon ústavní výchovy.¹³ Tyto návštěvy byly provedeny ve 12 níže uvedených zařízeních. V jednom zařízení byla v daném období provedena také druhá, tzv. následná, návštěva, jejímž cílem bylo ověření naplňování doporučení adresovaných zařízení po první návštěvě.

název	kraj	zřizovatel	kapacita
Dětský domov Znojmo	Jihomoravský	Jihomoravský kraj	54
Dětský domov Humpolec	Vysočina	Kraj Vysočina	32
Dětský domov Radost	Hlavní město Praha	o.p. s. Radost	16
Dětský domov se školou Býchor	Středočeský	MŠMT	48
Dětský domov se školou Chrudim	Pardubický	MŠMT	47
Výchovný ústav Obořiště	Středočeský	MŠMT	43
Výchovný ústav Hostinné	Královéhradecký	MŠMT	32
Výchovný ústav Husův Domov	Královéhradecký	MŠMT	53
Výchovný ústav Višňové	Jihomoravský	MŠMT	48
Dětský domov se školou a výchovný ústav Kostomlaty pod Milešovkou	Ústecký	MŠMT	48
Dětský domov Hrotovice	Vysočina	Kraj Vysočina	16
Dětský domov se školou Slaný	Středočeský	MŠMT	28

13. Vedle toho proběhla také série návštěv zaměřených na výkon ochranné výchovy, série návštěv zaměřených na péči o děti experimentující s návykovými látkami nebo drogově závislé a série návštěv zaměřených na dopad pandemie nemoci COVID 19 na život dětí v zařízeních.

SYSTÉMOVÉ PROBLÉMY V OBLASTI ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

Největším problémem (a zároveň největší výzvou) současné ústavní výchovy je její nejasná a v mnohém nevyhovující koncepce. Zákon o ústavní a ochranné výchově, který s drobnými úpravami platí již téměř 20 let, neodpovídá potřebám dětí. Ředitelé, kteří se na jeho vzniku před 20 lety podíleli, jej popisují jako jakési „provisorium“, které mělo platit pouze několik let, než vznikne důkladnější koncepce. V podobném duchu se v roce 2004 vyjádřila tehdejší ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, která v důvodové zprávě k návrhu novely tohoto zákona uvedla, že zákon je prvním svého druhu, jehož ambicí není konzervace systému, naopak v průběhu několika následujících let by mělo následovat **celkové koncepční pojetí náhradní výchovy**.¹⁵ To se však ani 18 let poté nestalo, což považuji za největší dluh dětem.

Mou ambicí (ani mým úkolem) není tuto potřebnou novou koncepci vytvořit. Považuji však za důležité upozornit na několik konkrétních systémových problémů, se kterými jsem se během návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy setkala a jejichž řešení považuji za nutnou součást budoucích změn.

Věřím, že také tato má zjištění přispějí k diskuzi o nové koncepci a jsem rovněž připravena se této diskuzi účastnit.

1. Péče o děti se speciálními potřebami

Při bližším seznámení se s dětmi v zařízeních a jejich životními příběhy je zřejmé, že se jedná o velmi nehomogenní skupinu dětí se značně odlišnými potřebami. Vedle dětí, které mají potřeby podobné běžným potřebám dětí daného věku, se jedná např. o děti **se závažnými výchovnými problémy** (některé v době před nástupem do zařízení dokonce páchaly trestnou činností), ale také **děti s disharmonickým vývojem osobnosti, děti s mentálním postižením, děti s poruchami autistického spektra, děti s drogovou závislostí** apod.

Stát musí garantovat obsah péče, kterou dětem poskytuje. Pracovníci zařízení jsou proto ve svém jednání vůči dětem omezeni tím, co jim umožňuje zákon, zvláště v případech, kdy zasahují do práv dětí. V takovém

---

15. Důvodová zpráva k zákonu č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

případě nepostačí, že jim to zákon nezakazuje, jako je tomu v případě neformální péče o dítě v rodině, ale musí je k tomu výslovně zmocňovat.¹⁶ A protože jsou zařízení zároveň povinna zajišťovat bezpečnost dětí a jejich ochranu před závažnými zásahy do jejich integrity,¹⁷ **stát musí zajistit takový právní rámec**, který to bude umožňovat.¹⁸

Výše uvedené platí rovněž u dětí se speciálními potřebami. Výchovné, vzdělávací a bezpečnostní metody, jež jsou v péči o ně na základě odborného posouzení využívány, avšak zasahují do některých základních práv dětí, musí mít jasný podklad v právní úpravě, a to včetně nastavení systému jejich kontroly.

Současná právní úprava specifické potřeby dětí, včetně pojmů jejich ochrany, dostatečně nereflektuje,¹⁹ a nechává tak na uvážení (a odpovědnosti) jednotlivých ředitelů, jak si s touto absencí pravidel poradí. Tento stav považuji nejen **za porušení zásad vycházejících z Listiny základních práv a svobod** (viz výše), ale také **Úmluvy o ochraně práv osob se zdravotním postižením**.²⁰

1.1 Omezení práv dítěte jako ochrana před zásahem do jeho integrity

Zákon o ústavní výchově přiznává dětem řadu práv, přičemž některá z nich umožňuje omezit **v případě, že dítě poruší některou ze svých povinností**. Zákon v současné době neumožňuje omezit práva dítěte z důvodu jeho ochrany.

To se v praxi jeví jako velký problém např. v oblasti samostatných vycházek. Zákon přiznává právo opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky dětem starším 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo k omezení v rámci opatření ve výchově stanovených tímto zákonem.²¹

Zákon však neuvádí, jak se má s vycházkami pracovat u dětí, které s ohledem na svou nevyzrálou nebo jinou psychickou či fyzickou zranitelnost nejsou schopny bezpečného samostatného pohybu mimo zařízení.

Příklad č. 1

Chlapec přišel do zařízení v 15 letech poté, co byl opakovaně hospitalizován v psychiatrické nemocnici (diagnóza hyperkinetická porucha chování, smíšené poruchy chování a emocí, specifická porucha vývoje řeči a lehké mentální postižení). Psycholog v zařízení chlapce popsal jako vysoce egocentrického, zaměřeného na rychlé řešení svých potřeb. Chlapec má dle něj výraznou pohotovost k silné afektivní negativistické reaktivitě s nenadálými verbálními i brachiálními útoky (kopání, plivání), které nejsou vázány na specifickou situaci a nejsou výchovně ovlivnitelné. Dle zápisu psychiatra chlapec není schopen zvládnout samostatné vycházky.

Pokud by zařízení chlapci uvedenému v příkladu č. 1 neumožňovalo samostatné vycházky s odkazem na jeho zdravotní stav a doporučení psychiatra (nevyzpytatelnost a nebezpečnost jeho chování, možný násilný konflikt s okolím, chlapcova zranitelnost během samostatného pohybu mimo zařízení), dopustilo by se nezákonného jednání a porušení práva dítěte na samostatnou vycházku, deklarovaného zákonem o ústavní a ochranné výchově. Stejně tak nemá zařízení zákonnou oporu, aby neumožnilo samostatnou vycházku např. dítěti se

16. Čl. 4 Listiny základních práv a svobod.

17. Rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. února 2021, X a ostatní proti Bulharsku, č. 22457/16, § 197. Cituji: „Vedení dětského domova mělo povinnost zajistit dětem v jeho péči bezpečí, zdraví a prospívání (...).“

18. Tamtéž, § 179-180. Cituji: „Pozitivní povinnost podle článku 3 Úmluvy vyžaduje zejména vytvoření legislativního a regulačního rámce, který bude jednotlivce adekvátně chránit před porušením jejich fyzické a psychické integrity... Pozitivní povinnost ochrany nabývá zvláštní důležitosti v kontextu veřejné služby s povinností chránit zdraví a blaho dětí, zejména pokud jsou tyto děti obzvláště zranitelné a jsou pod výlučnou kontrolou orgánů... To může za určitých okolností vyžadovat přijetí zvláštních opatření a záruk.“ Dále srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. ledna 2014, O’Keeffe proti Irsku, č. 35810/09.

19. Specifické výchovné a vzdělávací potřeby zákon zmiňuje v § 2 odst. 10 zákona o ústavní a ochranné výchově, nestanovuje však nástroje potřebné k jejich naplnění.

20. Viz článek 1 Úmluvy o ochraně osob se zdravotním postižením.

21. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zákona o ústavní a ochranné výchově.

středně těžkým mentálním postižením, které není schopno se orientovat v prostoru, či dítěti, které je ve špatném psychickém stavu, sebepoškozuje se a existuje reálná hrozba, že si během vycházky sáhne na zdraví či život.

Dle Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je ale stát **povinen zajistit ochranu dětí před špatným zacházením a před zásahy do jejich psychické či fyzické integrity**, pokud je – nebo má být – orgánům státu známo, že takový zásah reálně a bezprostředně hrozí.²² Tedy pokud u dítěte existuje zřetelné riziko, že mu během samostatné vycházky hrozí vážné nebezpečí nebo si může ublížit samo, mají orgány státu nejenom možnost, ale dokonce **povinnost přijmout opatření na jeho ochranu**,²³ což někdy vyžaduje samostatné vycházky omezit. Zařízení náhradní výchovy je tak v kleštích – pokud nezasáhne, může dojít k vážnému zásahu do práv dítěte, a pokud ano, pohybuje se mimo zákon. Nicméně domnívám se, že popsané právo dítěte a tomu odpovídající povinnost orgánů státu jsou dostatečně konkrétní a jasné, aby to představovalo podklad pro postup zařízení ústavní výchovy.²⁴

Co se týká zásad takových omezení (v tomto případě samostatných vycházek), je však vždy nutné souběžně pracovat na minimalizaci existujícího problému (rizika), např. nácvikem vycházek, řešením akutních psychických problémů dítěte apod. tak, aby bylo možné budoucnu omezení zrušit. Riziko se pochopitelně v čase mění, a proto má reakce zařízení vždy vycházet z aktuálního hodnocení.

Musím tedy upozornit, že předpisy nyní v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod²⁵ neobsahují náležité ustanovení k zajištění ochrany fyzické a psychické integrity dětí v uvedeném smyslu.

Doporučení pro MŠMT:

- » navrhnout právní úpravu, která zařízením umožní v individuálních případech přijmout opatření za účelem ochrany dítěte před zásahem do jeho integrity.

1.2 Výchovně léčebný režim

V souladu se zásadou plného a účinného zapojení a začlenění osob se zdravotním postižením do společnosti vyjádřenou v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením,²⁶ by děti se zdravotním postižením měly být umísťovány do běžných zařízení.²⁷ Tato zařízení by měla být připravena s podporou zřizovatele, případně s individuální úpravou režimu (viz kapitola 1.1) péči přizpůsobit individuálním potřebám těchto dětí.

V případě, kdy s ohledem na potřeby konkrétního dítěte není reálné, aby péči o něj zajišťovalo běžné zařízení pomocí nástrojů, které má k dispozici (tedy např. i zapojením ambulantní péče odborníků), je možné (a zákon o ústavní a ochranné výchově to předpokládá) využít zařízení či oddělení poskytující výchovně léčebnou péči. Jedná se o odbornou péči, která v sobě spojuje jak složku výchovnou (pedagogickou), tak složku léčebnou.

22. Články 3 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, tzv. pozitivní povinnost státu přijmout operativní ochranná opatření.

23. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. února 2018, V. C. proti Itálii, č. 54227/14, § 89–90. Cituji § 89: „Tato opatření musí zajišťovat účinnou ochranu, zvláště pak dětem jako zvláště zranitelným vůči různým formám násilí, a zahrnovat rozumné kroky k zabránění špatnému zacházení, o němž orgány věděly nebo měly vědět (...)“ Dále srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. července 2012, Đorđević proti Chorvatsku, č. 41526/10, § 138–139.

24. Ve smyslu aplikace pravidel vyplývajících z mezinárodních smluv, podle čl. 10 Ústavy České republiky.

25. K povinnosti zajistit právní rámec pro zajištění ochrany viz § 91 rozhodnutí V. C. proti Itálii, cit. výše. Pro kontext ochrany života osob, pro které je samostatný pohyb nebezpečný z důvodu rizika, že se ztratí, obdobně § 79 a 80 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. ledna 2008, Dodov proti Bulharsku, č. 59548/00.

26. Čl. 1 ve spojení s čl. 19 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

27. Ustanovení § 2 odst. 12 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Kterým dětem a kdy je výchovně léčebný režim určen?

Zákon v souvislosti s výchovně léčebnou péčí hovoří o dětech vyžadujících tento typ péče „**pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu**“,²⁸ případně „**v důsledku jejich neurologického poškození (psychického onemocnění)**“.²⁹ Co si pod tímto představit, není jasné. Definici blíže rozvádí vyhláška, ale bohužel ani ta do situace nevnese více světla, neboť do této skupiny řadí např. i **děti, které jsou v důsledku svého psychického oslabení závažně ohroženy ve svém vývoji** či **děti experimentující s návykovými látkami**, což, jak se domnívám, jsou v obou případech téměř všechny děti, kterým byla nařízena ústavní výchova. Nastavení speciálního režimu u těchto dětí by tak z logiky věci postrádalo smysl.

Během návštěv jsem se v zařízení poskytujícím výchovně léčebný režim péče setkala s dětmi s vážnými psychiatrickými diagnózami spojenými s poruchami chování (disharmonický vývoj osobnosti, střední mentální postižení s významnou poruchou chování). Pro většinu dětí se nejednalo o první zařízení ústavní péče, naopak řada z nich měla za sebou pobyty v několika jiných zařízeních.

Příklad č. 2.

Chlapec byl krátce po narození umístěn do kojeneckého ústavu, v jednom roce věku byl osvojen, v sedmi letech pak byl nad jeho výchovou pro opakující se výbuchy agrese stanoven dohled, načež mu v devíti letech byla nařízena ústavní výchova. Psychiatr již v té době stanovil prognózu, dle které nezletilý chlapec nebude schopen porozumět sociálnímu kontextu a bude pro něj vždy velmi snadné ztrácet sociální rozhled, což povede k agresivitě. Podstatné snížení poznávacích a ovládacích schopností označil psychiatr za trvalé, nepřechodné a léčebně neovlivnitelné. Snížená úroveň ovládacích schopností se podle něj bude projevovat sklonem k explozivité a snadnou ztrátou kontroly v afektech. V následujících sedmi letech vystřídal chlapec celkem pět (!) zařízení pro výkon ústavní výchovy (ve čtyřech případech se jednalo o DDŠ, v jednom o VÚ). Všechna přemístění byla odůvodněna nevladatelnou agresí chlapce a s tím spojeným nebezpečím pro ostatní děti a personál zařízení. V jednom zařízení např. chlapec fyzicky napadl spolužáky – „dívka dostala pěstí, hodil židli, která se odrazila ode zdi a rozbila hlavu jiné dívky, házel lavicemi, vyhrožoval napadením“. V době setkání s pracovníky Kanceláře bylo chlapci 16 let a v navštíveném zařízení žil půl roku. Zařízení v péči o chlapce spolupracovalo s psychiatrem, chlapci tedy byla zajištěna odpovídající odborná péče. Dle ředitele se děti, které v zařízení (konkrétně v jeho části, ve které žil i chlapec) dosáhnou dospělosti, stěhují z velké většiny do některého ze zařízení sociálních služeb, zpravidla do domovů pro osoby se zdravotním postižením. V případě zmíněného chlapce se tak bude v 18 letech jednat o celkově osmý „domov“.

Uvedený příklad je podle mého názoru ukázkou nefunkčnosti současného systému péče o děti s psychiatrickým onemocněním nebo jinou závažnou duševní poruchou. **Změna prostředí**, ke které v těchto případech opakovaně došlo, děti bezesporu traumatizuje, a to opakovaně, neboť ztrácí vše, co už chápaly, a to nejen z hlediska věcného, ale zejména sociálního.³⁰ Pokud dochází k častému střídání osob, které o dítě pečují, komplikuje to i možnou terapeutickou práci s dítětem, neboť **opakovaná ztráta stabilní vztahné osoby** vyvolává v dítěti logicky stále větší odtazítost. Děti postupem času na základě svých dřívějších zkušeností rezignují na navazování vztahu s „novými“ vychovateli, přičemž právě tyto vztahy jsou pro práci s dítětem mnohdy stěžejní.³¹ Problémem je také samotný fakt, že dítě po určitou dobu pobývá v prostředí, které pro něj není vhodné. Pokud zařízení není (odborně či personálně) schopno zohlednit potřeby, může to vést k **nadměrným restrikcím** vůči němu, k **psychickému diskomfortu** dítěte a v důsledku toho ke zmaření vývoje osobnosti dítěte, což je nejen v rozporu se zákonem,³² ale především následně velmi obtížně odstranitelným problémem v životě dítěte.

28. Ustanovení § 13 a § 14 zákona o ústavní a ochranné výchově.

29. Ustanovení § 41 odst. 1 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

30. MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíce potřebují. Praha, Portál. 2010.

31. PALKOVSKÁ, M.A. kol. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově. Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018 [online]. Praha. Národní ústav pro vzdělávání, 2019 [cit. 10. 6. 2021]. Dostupné z www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/deti-s-projevy-delikventního-chování-v-institucionální, s. 41.

32. Ustanovení § 1 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Aby k podobnému cestování dětí se speciálními potřebami mezi zařízeními nedocházelo, MŠMT by ve spolupráci s MPSV mělo nastavit systém, dle kterého dojde před výběrem zařízení k odbornému multidisciplinárnímu zvážení potřeb dítěte a následně k jejich porovnání s reálnými možnostmi jednotlivých typů zařízení. Pokud bude výsledkem závěr, že potřeby dítěte překračují možnosti běžných zařízení (opět připomínám, že zařízení mohou a měla by být schopna provést individuální úpravy v režimu a např. počtu dětí ve skupinách a využívat ambulantních odborných služeb ve svém okolí), je namíste dítě umístit do speciálního zařízení/oddělení poskytujícího výchovně léčebný režim.

Doporučení pro MŠMT:

- » definovat cílovou skupinu výchovně léčebné péče nikoliv skrze zdravotní diagnózy dětí, ale skrze individuální potřeby každého konkrétního dítěte.

Doporučení pro MŠMT a MPSV:

- » nastavit systém multidisciplinárního posouzení potřeb dítěte; vždy zvážit možnost umístění do běžného zařízení s individuálními doporučeními pro úpravu režimu a podmínek, případně s využitím dostupných ambulantních služeb; pokud nelze rozumně očekávat naplnění prospěchu dítěte v běžném zařízení, pak vybrat zařízení poskytující výchovně léčebný režim.

Co je obsahem výchovně léčebné péče?

Zákon o ústavní a ochranné výchově v současnosti neuvádí, jak by výchovně léčebná péče měla vypadat, v čem by se měla lišit od běžné péče ani která zařízení ji mohou poskytovat (resp. co musí zařízení splňovat, aby takovou péči mohla poskytovat). **Veřejný ochránce práv na tento fakt upozorňuje opakovaně už od roku 2011.**³³

Dle vyhlášky by u dětí s extrémními poruchami chování měly tvořit dominantní součást programu odpovídající **psychoterapeutické a socioterapeutické techniky individuálního i skupinového charakteru.**³⁴ Do zařízení nebo na oddělení poskytující tento typ péče by se děti měly umísťovat **na nezbytně nutnou dobu, přičemž nejpozději v osmém týdnu** by mělo proběhnout přehodnocování aktuálnosti jeho pobytu v daném zařízení.³⁵

Z požadavku na krátkodobost pobytu a pravidelný přezkum jeho důvodnosti by se mohlo zdát, že během něj platí jiná pravidla, u kterých není žádoucí, aby na děti působila dlouhodobě. Ve skutečnosti zákon podmínky této péče nijak neupravuje a nestanoví pro zařízení jiná pravidla než pro ostatní „běžná“ zařízení. Zařízení poukazují na to, že tento přístup není správný, a přijímají vlastní pravidla, zejména na úrovni **režimových a bezpečnostních prvků.** Ta sice představují celkem závažné zásahy do základních práv dětí a zákon jejich využití neumožňuje, ale dle zástupců těchto zařízení jsou nutná a plně v zájmu dětí.

Některým dílčím aspektům výchovně léčebné péče se věnuje metodický materiál MŠMT,³⁶ avšak ten má formu spíše odborného pojednání, nežli právního dokumentu umožňujícího zařízením přijímat opatření na ochranu dětí, a pro potřeby praxe je tedy nedostatečným.

Doporučení pro MŠMT:

- » upravit zákonem specifika výchovně léčebné péče a stanovit povinnost zajistit odbornou a intenzivní individuální péči³⁷ i s případnými režimovými opatřeními, zasahují-li do práv dítěte.

33. Viz např. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, s. 126 a násl. Nebo VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv dětských psychiatrických nemocnic [online]. Brno. KVOP, 2013 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2610>.

34. Ustanovení § 11 odst. 3 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

35. Ustanovení § 10 odst. 3 a § 11 odst. 2 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

36. MŠMT. Metodické doporučení „Postupy pro práci s dětmi vyžadující výchovně léčebnou péči v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a v zařízeních pro preventivně výchovnou péči“, č. j. MSMT-33005/2019-1.

37. Srov. § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

Léčebná složka péče

Dalším problémem, se kterým se zařízení poskytující výchovně léčebnou péči potýkají, je nemožnost zaměstnat zdravotnický personál. Vyhláška uvádí, že výchovně léčebná péče je zajišťována speciálně-pedagogickými a psychologickými metodami, zpravidla **ve spolupráci se zdravotnickým zařízením**, které je způsobilé poskytovat požadovanou zdravotní péči.³⁸ Spolupracovat se zdravotnickým zařízením je však oprávněno každé zařízení, nikoliv pouze ta s výchovně léčebným režimem. Právě až v případech, kdy je vyhodnoceno, že tato spolupráce nepostačuje, případně ji není v možnostech zařízení navázat, mělo by se přistoupit k umístění dítěte do speciálního zařízení poskytujícího výchovně léčebnou péči, kdy by již, podle mého názoru, měl být zdravotnický personál přítomen.

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy **mohou poskytovat zdravotní péči pouze za předpokladu, že splňují požadované podmínky a registrují se jako poskytovatel zdravotních služeb**. Současně ale není v možnostech zařízení vytvořit pracovní pozici čistě pro zdravotníka, a to zejména z důvodu jejich organizačního zařazení do resortu školství. Zařízení poukazují na zásadní úlohu zejména dětských a psychiatrických sester v péči o umístěné děti, zaměstnat ale nemohou ani např. lékaře psychiatra. Pokud přesto chtějí tyto pracovníky zařadit do týmu pečujícího o děti, musí to dělat „oklikou“ jejich zařazením na jinou pozici, nejčastěji pedagogickou či provozní, což znemožňuje jejich adekvátní finanční ohodnocení³⁹ a započítatelnost odpracované doby do celkové praxe. To samozřejmě zmenšuje dostupnost těchto pracovníků pro oblast ústavní výchovy. Možnost alespoň okrajově poskytovat zdravotní službu by vyřešila bariéry, které jinak brzdí multidisciplinární spolupráci, včetně mlčenlivosti zdravotníků.

Příklad č. 3:

OSPOD navrhoval přemístění chlapce z dětského domova do zařízení specializovaného (resp. s oddělením specializovaným) na „klienty vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku jejich neurologického, psychického a psychiatrického onemocnění“. V návrhu OSPOD uvedl, že zařízení „je ochotno chlapce k léčbě přijmout“.

Z uvedeného příkladu je zjevné, že v terénu panují (oprávněné) představy, že v zařízeních s výchovně léčebným režimem bude dítěti vedle výchovné péče poskytnuta rovněž péče zdravotní. Toto však ve skutečnosti dle současné právní úpravy není možné.

Doporučení pro MŠMT:

- » připravit zákonnou úpravu léčebné složky výchovně léčebného režimu.

Nejasné je rovněž to, která zařízení mohou výchovně léčebnou péči poskytovat (resp. jaká kritéria musí zařízení naplňovat, aby tento typ péče mohla poskytovat) a která ji opravdu poskytují.

Dle vyhlášky se děti vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku jejich neurologického poškození a psychického onemocnění umísťují nebo přemísťují **do zařízení, která jsou schopna zajistit výchovnou a zdravotní péči na odpovídající odborné úrovni**.⁴⁰ Má se jednat o zařízení, jejichž činnost, nebo činnost jejich oddělení je na výchovně léčebnou péči specializovaná.⁴¹ Není stanoven **standard kvality či obsahu této péče** ani podmínky, které by měly být splněny, aby zařízení mohlo tuto péči poskytovat. Jedinou výjimkou jsou ustanovení týkající se personálního zabezpečení péče o děti s extrémními poruchami chování. Při práci se skupinou těchto dětí musí být přítomni nejméně 3 pedagogičtí pracovníci, z nichž 1 je asistent pedagoga; při noční službě musí být ve výchovné skupině přítomni vždy 2 pedagogičtí pracovníci, při kontrolách dětí

38. Ustanovení § 10 odst. 2 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

39. PALKOVSKÁ M. a kol. Děti s projevy delikventního chování v institucionální výchově. Zpráva z odborného a terénního výzkumu 2016–2018 [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2019 [cit. 10. 6. 2021]. Dostupné z www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/deti-s-projevy-delikventniho-chovani-v-institucionalni, s. 19.

40. Ustanovení § 4 odst. 5 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

41. Ustanovení § 9 odst. 2 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

v ložnicích musí být přítomni vždy 2 zaměstnanci zařízení a pohyb jedné výchovné skupiny mimo zařízení musí být zabezpečen nejméně 3 zaměstnanci zařízení.⁴²

Žádné jiné podmínky (např. na odbornost personálu) stanoveny nejsou, stejně jako není nastaven proces registrace (případně certifikace) tohoto druhu služby. Jednoduše řečeno, některá zařízení nakonec nemusí splňovat ani ono jediné pravidlo o počtu personálu na skupinu, neboť nemají nikde černé na bílém, že se jedná o zařízení s výchovně léčebným režimem, a tedy se na něj tento požadavek vztahuje. Za poskytovatele výchovně léčebné péče se tak může prohlásit jakýkoliv ředitel školského zařízení, přičemž hrozí, že odborný přístup v péči o děti zamění za jednoduché restriktce.

Doporučení pro MŠMT:

- » připravit právní úpravu standardu, který budou muset zařízení poskytující výchovně léčebnou péči splňovat, a nastavit systém registrace či certifikace tohoto druhu péče.

Kdy je vhodnější školské zařízení a kdy sociální služba

Další otázkou v souvislosti s péčí o děti s psychiatrickým onemocněním či vážnou duševní poruchou je to, zda ty z nich, jejichž chování **není výchovně ovlivnitelné** (viz příklad č. 3), patří do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Zákon stanoví, že soud může ústavní výchovu nařídit rovněž do **zařízení sociálních služeb** (domova pro osoby se zdravotním postižením).⁴³ Neexistuje přitom jasný právní ani odborný klíč, dle kterého by soudy při výběru zařízení postupovaly. Dle zákona o ústavní a ochranné výchově mohou být do školských zařízení umísťovány „děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami“ **v případě, že stupeň jejich zdravotního postižení neodpovídá jejich umístění do zařízení sociálních služeb.**⁴⁴ Co toto pravidlo v praxi znamená, není jasné. Vždyť i zákon o ústavní a ochranné výchově předpokládá, že některé děti v ní vyžadují „soustavnou intenzivní individuální péči“.⁴⁵

Při návštěvách domovů pro osoby se zdravotním postižením provedených v roce 2019 jsme se setkali s případy dětí, kterým zde byla nařízena ústavní výchova:

Příklad č. 4:

Dívka s diagnostikovaným lehkým mentálním postižením žila od svých 9 let v dětském domově. Když bylo dívce 12 let, podal dětský domov návrh na přemístění dívky do domova se zdravotním postižením. Důvodem bylo dlouhodobě problematické chování dívky, její nízká frustrační tolerance a potenciál. Na drobné podněty měla dívka reagovat impulzivně, s agresí, měla výraznou potřebu emočního sycení ze strany okolí, potřebovala stabilní prostředí a individuální přístup. Přemístění do domova se zdravotním postižením doporučila psychiatrická nemocnice, ve které byla dívka během pobytu v dětském domově 3x hospitalizována a kde jí bylo diagnostikováno středně těžké mentální postižení. Chování dívky bylo dle dětského domova nepředvídatelné, dívka byla nebezpečná sobě i okolí. Pobyt v sociální službě měl pro dívku znamenat šanci na prožití života v důstojných podmínkách způsobem, který bude rozvíjet a podporovat její schopnosti. Soud se s tímto názorem ztotožnil a rozhodl o přemístění dívky.

Při porovnání s chlapcem z příkladu č. 1 lze vidět, že se jedná o děti s podobnými problémy (neovladatelná impulzivita spojená s agresivitou). Přesto byl chlapec umístěn do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy a dívka do zařízení sociálních služeb. Přemístění do zařízení sociálních služeb se zvažovalo také v případě chlapce. Školské zařízení, ve kterém žil, informovalo soud, že situace ohledně chlapce je neúnosná, chlapec opakovaně (i několikrát denně) napadá jak personál, tak děti. Zařízení soudu doporučilo, aby dítě přemístil **do zařízení sociálních služeb, které bude více odpovídat potřebám dítěte.** Návštěva pracovníků Kanceláře v zařízení proběhla 10 měsíců po této žádosti, chlapec žil stále v zařízení.

42. Ustanovení § 11 odst. 4 a vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

43. Ustanovení § 48 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

44. Ustanovení § 2 odst. 12 zákona o ústavní a ochranné výchově.

45. Ustanovení § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

Také zde platí, že pokud se dítě nachází v zařízení, ve kterém s ním neumějí pracovat (resp. nemají k tomu potřebné nástroje), může vinou neodborných, i když dobře myšlených zásahů, dojít ke zhoršení, nikoliv zlepšení jeho stavu. Je tedy potřeba otevřít debatu o vztahu rolí školských zařízení (včetně těch s výchovně léčebným programem) a zařízení sociálních služeb v péči o děti se speciálními potřebami. Přírozenou součástí této debaty by mělo být téma deinstitucionalizace péče o tyto děti s cílem umožnit jim žít v rodinném, případně komunitním prostředí, nikoliv ve velkých zařízeních.⁴⁶

Doporučení pro MŠMT a MPSV:

- » Otevřít debatu o tom, kdy je pro děti se specifickými potřebami vhodnější pobyt v zařízení sociálních služeb a kdy ve školském zařízení.

2. Nevhodné prostory

Prostory zařízení by se měly v míře přiměřené typu zařízení a potřebám dětí podobat **fungování běžné domácnosti** a měly by dětem poskytovat příležitosti k osvojení si dovedností spojených s chodem domácnosti.⁴⁷ Zařízení by rovněž měla preferovat a vytvářet příležitosti k tomu, aby děti využívaly veřejně dostupných služeb mimo zařízení⁴⁸ a podporovat děti v navazování kontaktů a trávení volného času mimo zařízení.⁴⁹

Část navštívených zařízení (zvláště výchovných ústavů a dětských domovů se školou) tyto požadavky nenaplnuje.

2.1 Izolace od okolního světa

Děti v zařízeních by neměly být vyčleňovány ze společnosti, během dne by se měly měnit jejich společenské role (viz kapitola č. 2 v části určené zařízením). Z tohoto pohledu je ideální, pokud je zařízení součástí komunity a v dostupné vzdálenosti pěšky od veřejných zařízení tak, aby potřeby dítěte mohly být naplňovány prostřednictvím běžných zdrojů v komunitě.⁵⁰ Některá navštívená zařízení jsou však umístěna mimo běžnou zástavbu, případně v malých obcích, což začlenění dětí do komunity velmi znesnadňuje, i když neznemožňuje – vše je vždy v konečném důsledku ovlivněno zejména aktivitou konkrétních ředitelů a pracovníků v zařízení.

Příklady špatné praxe:

Ačkoli zařízení sídlí v okresním městě, jeho budova se nachází uprostřed rozlehlé průmyslové zóny, která se rozprostírá za autobusovým a vlakovým nádražím. Budova je obklopena výrobními halami, skladišti, vřakovišti či pustými plochami, kolem kterých musí děti každodenně několikrát procházet při docházení do školy a při vycházkách.

Jiné zařízení sídlí v prostorách historického zámku, který obklopuje zhruba 15 hektarů rozlehlá zámecká zahrada. Zámek je dominantou městysu s přibližně 1000 obyvateli. Umístění zařízení přispívá k sociální izolaci dětí a jejich stigmatizaci, jakožto „dětí ze zámku“.

46. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Život klientek a klientů v domovech pro osoby se zdravotním postižením [online]. Brno. KVOP, 2021 [cit. 4. 4. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/CRPD/Vyzkumy/6-2019-domovy-pro-osoby-s-postizenim.pdf?fbclid=IwARz9_QKOiUlKVLJ-tl5X4ol5jqeY7OwODOHRT4DlNovxTWXI-We4LG36RFs.

47. Standard kvality č. 5. 3.

48. Standard kvality č. 2. 25.

49. Standard kvality č. 2. 26.

50. PACNEROVÁ, H. Cesta kvality v péči o ohrožené děti. In: Kvalita péče o děti v ústavní výchově [online]. Praha. Národní ústav pro vzdělávání. 2016 [cit. 10. 5. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/kvalita-pecce-o-deti-v-ustavni-vychove-sbornik-z-konference.

2.2 Budovy zařízení

Některá zařízení sídlí ve **starých, často zámeckých budovách⁵¹ s dlouhými studenými chodbami**, kterými se děti přesouvají do **hromadných jídelen**. Vnitřní prostory těchto zařízení často připomínají prostory školy, která je zpravidla taktéž součástí budovy (a pro vnějšího pozorovatele je mnohdy obtížné rozpoznat, ve které části, zda školní či bytovací, se aktuálně nachází). Prostředí je viditelně odosobněné.

Chodby „školního“ typu v navštívených zařízeních

Umístění zařízení do rozlehlých historických objektů je problematické i z hlediska **hospodaření s finančními prostředky**. Provoz těchto objektů je často nákladný a energeticky nevhodný. Např. vytápění takto velkých prostor stojí zřizovatele nemalou částku peněz, přičemž rozlehlé chodby, vysoké stropy a rozmístění dětí v historickém objektu stejně vedou k tomu, že si děti stěžují na zimu a v koupelnách se kvůli vlhkosti objevuje plíseň. V konečném důsledku dochází k tomu, že namísto investic do samotné péče o děti (např. prostřednictvím financování terapeutických výcviků pracovníků), vynakládá zřizovatel nemalé finanční prostředky na to, aby udržel objekt, ve kterém zařízení sídlí, obyvatelný. Některé starší budovy, ve kterých zařízení sídlí, jsou rovněž památkově chráněny, což s sebou nese **povinnost zapojení orgánů památkové péče do veškerých zamýšlených stavebních úprav** (ředitelé tímto argumentují např. v případech, kdy po nich požadují odstranění mříží z oken).

Výchovný ústav ve Višňovém

51. V průběhu série návštěv dětských zařízení zaměstnanci Kanceláře navštívili několik zařízení umístěných do historických objektů, a to kupříkladu v prostorách barokního zámku z druhé poloviny 17. století, či v prostorách tvrze z 16. století, která byla přebudována na zámek v r. 1796.

Dětský domov se školou a výchovný ústav Kostomlaty pod Milešovkou (zdroj: <https://www.hrady.cz/index.php?OID=3313 & PARAM=2>)

2.3 Mříže

Za velmi problematickou a citlivou oblast v zařízeních považují existenci mříží v prostorách, kde děti žijí. Mříže mohou u dítěte evokovat pocit vězení, pocit, že je zde za trest, a nikoliv proto, aby zde našlo pomoc. Může se tak oddálit přijetí pobytu v zařízení ze strany dítěte nebo se umocnit jeho touha po útěku, což může komplikovat následnou pedagogickou a terapeutickou práci s ním.

Zákon umožňuje jejich použití pouze v zařízeních, ve kterých jsou umístěny **děti s uloženou ochrannou výchovou**.⁵² Toto ustanovení bylo do zákona zařazeno v roce 2005, a to s cílem umožnit zřízení zařízení, které svým vybavením zajistí, aby děti **s uloženou ochrannou výchovou** ze zařízení neutíkaly.⁵³

Ukázka použití mříží v zařízení ústavní výchovy

52. Ustanovení § 15 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

53. Zákon 383/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Ukázka použití mříží v zařízení ústavní výchovy

Problém je v tom, že děti s uloženou ochrannou výchovou jsou v současnosti **umístovány do běžných zařízení pro výkon ústavní výchovy** (jedná se především o dětské domovy se školou a výchovné ústavy), a pro zařízení je tedy dané ustanovení matoucí. Je totiž možné je interpretovat tak, že i v případě, kdy je v zařízení jedno dítě s uloženou ochrannou výchovou, znamená to, že zde mohou být instalovány mříže. Taková interpretace ovšem není správná. Je nepřijatelné, aby děti s uloženou ústavní výchovou musely snášet přísnější podmínky ochranné výchovy jen z toho důvodu, že jsou ve výchovné či rodinné skupině spolu s dítětem, kterému byla uložena.

Za možné řešení tohoto problému považuji striktní oddělení zařízení pro výkon ústavní výchovy od zařízení pro děti s uloženou ochrannou výchovou. Tomuto tématu se budu blíže věnovat v rámci samostatné série návštěv zaměřené na podmínky výkonu ochranné výchovy. Na nezákonnost používání mříží v některých zařízeních pro výkon ústavní výchovy však upozorňuji už nyní.

2.4 Kapacita zařízení, resp. jeho jednotlivých budov

S výše popsanými problémy se podle mého názoru nevyhnutelně pojí téma **kapacity zařízení (resp. jeho jednotlivých budov)**. Aby zařízení mohlo připomínat běžnou domácnost a zároveň bylo součástí běžné zástavby, je podle mého názoru nezbytné snížit jeho kapacitu, resp. kapacitu jednotlivých jeho budov/jednotek. Velkou kumulaci dětí s problémy v chování na jednom místě ostatně zmiňovali jako jeden z hlavních problémů současné ústavní výchovy i odborní pracovníci navštívených zařízení. Některá zařízení mají možnost využívat v rámci motivačního systému bytové jednotky umístěné mimo hlavní budovu zařízení, ve kterých žijí děti, které prokáží jistý stupeň samostatnosti a spolehlivosti. Stále ještě typičtějším modelem je však model, kdy žijí všechny děti (tedy až 48 dětí⁵⁴) v jediné budově.

Při diskuzi na téma případného přesunu zařízení blíže komunitě, ideálně do běžné zástavby, zmiňovali někteří ředitelé, že mají v péči děti s takovými výchovnými problémy, že si jejich zapojení do komunity (a celkově přesun zařízení do běžné zástavby) neumí představit. Tento argument mě opět přivádí k tématu důraznějšího oddělení dětí v náhradní péči (= ústavní výchově) a dětí páchajících opakovanou (a v některých případech také závažnou) trestnou činnost (= děti s ochrannou výchovou). Znovu také připomínám snížení kapacity budov/jednotek zařízení jako nezbytný předpoklad navrhovaných změn.

54. Ustanovení § 4 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Na nutnost přesunu zařízení z velkokapacitních budov školského či zámeckého typu izolovaných od okolního světa do menších bytových jednotek, které budou součástí zástavby, upozorňoval veřejný ochránce práv již v roce 2012.⁵⁵ Nutnost preference malých ubytovacích jednotek (byty, rodinné domky, popřípadě centrální dům a oddělené ubytovací prostory) v lokalitách odpovídajících celým spektrem sídelní struktury ČR při zachování pestrosti město – venkov označila za cíl rovněž Asociace náhradní výchovy,⁵⁶ která sdružuje zástupce zařízení pro výkon ústavní výchovy. Já se k jejich apelu připojuji.

Doporučení pro MŠMT:

- » započít s transformací velkokapacitních zařízení umístěných v historických budovách mimo komunitu na zařízení rodinného typu, která budou začleněna do běžné zástavby.

3. Přemísťování dětí v rámci sítě zařízení

V minulosti platilo, že ústavní výchovu nařizovaly soudy, ale o výběru konkrétního zařízení rozhodovaly diagnostické ústavy.⁵⁷ Ty byly ve většině případů rovněž jakousi „branou“ do ústavní výchovy. V praxi to fungovalo tak, že soud rozhodl o nařízení ústavní výchovy, načež dítě zpravidla nastoupilo do místně příslušného diagnostického ústavu, kde odborní pracovníci během následujících 8 týdnů provedli diagnostiku dítěte a určili, které zařízení v rámci jeho obvodu nejvíce odpovídá jeho potřebám.

S účinností od 1. ledna 2014 došlo ke změně a o každém umístění, příp. přemístění dítěte, včetně výběru konkrétního zařízení rozhodují výhradně soudy.⁵⁸ Tato změna, ač měla primárně za cíl zajistit dětem větší právní ochranu, působí v terénu značné problémy. Ty souvisí zejména **s právem na rychlé projednání případu⁵⁹ a právem na kvalitní službu odpovídající potřebám konkrétního dítěte.⁶⁰** V čem přesně spočívá problém?

3.1 Délka řízení o přemístění

Délka řízení se jednoznačně prodloužila. Zatímco v případě prvotního nařízení ústavní výchovy soudy dle všeho zvládají rozhodovat v zákonných lhůtách (viz kapitola 2.6 v části Analýza soudních rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy), pokud rozhodují o **přemístění dítěte**, ať už z diagnostického ústavu do jiného zařízení nebo mezi zařízeními různého typu, dochází k až několikaměsíčním prodlevám. Ze statistik, které si má předchůdkyně vyžádala v roce 2019 od MŠMT, vyplývá, že z celkového počtu 442 dětí žijících v té době v diagnostickém ústavu, jich zde 306 žilo déle než zákonem předpokládaných 8 týdnů.⁶¹

Místo toho, aby se dítě dostalo co nejrychleji do péče zařízení odpovídajícího jeho potřebám, jež diagnostický ústav určí, zůstává v zařízení, které mu již není schopno nabídnout náležitou péči. Takto dlouhý pobyt v diagnostickém ústavu je problémem ne proto, že by se pracovníci o dítě neuměli postarat, ale protože programy diagnostických ústavů jsou jednoduše postaveny na principu krátkodobosti. Ředitelé upozorňují na to, že jejich úkolem je diagnostika dětí, nikoliv dlouhodobá péče o děti. Nutné je vzít v úvahu rovněž to, že nikdo, tedy ani pracovníci diagnostického ústavu, ani dítě neví, zda k přemístění dojde v rámci několika mála dnů či měsíců. V tomto „vakuu“ a nejistotě je velmi obtížné až nemožné s dítětem pracovat.

55. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, str. 72 a násl.

56. ASOCIACE NÁHRADNÍ VÝCHOVY. Vize 2030: pohled Asociace náhradní výchovy na vývoj zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy do budoucna [online]. Dostupné zde: www.asociacenahradnivychovy.cz/w/vize-2030/

57. Ustanovení § 5 odst. 9 zákona o ústavní a ochranné výchově, ve znění účinném do 31. prosince 2013.

58. Ustanovení § 971 odst. 4 občanského zákoníku.

59. Viz čl. 7 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí a § 471 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

60. Viz § 2 odst. 10 zákona o ústavní a ochranné výchově a čl. 3 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte.

61. Ustanovení § 5 odst. 6 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Zařízení	Obsazenost k 15. 3. 2019		Delka pobytu dětí		
	fyzická	evidenční	> 8 týdnů	>6 měsíců	>1 rok
DDÚ Bohumín	18	25	10	5	0
DDÚ Brno - Hlinky	22	22	10	0	0
DÚM Brno - Veslařská	15	32	12	2	1
DDÚ Hradec Králové	24	28	10	7	6
DDÚ Homole - Č. Budějovice	21	30	4	0	0
DDÚ Liberec	46	49	21	7	1
DDÚ Olomouc	5	17	8	1	0
DÚM Ostrava	21	40	7	4	3
DDÚ Plzeň	25	30	59	32	0
DÚM Praha 2 – Lublaňská	30	40	13	2	9
DÚ Praha 4 – Hodkovičky	46	68	13	18	16
DDÚ Praha 4 – U Mich. Iesa	29	31	11	0	0
DÚ, SVP a ZŠ – Praha 5, cizinci	27	30	2	0	12

Obsazenost diagnostických ústavů k 15. březnu 2019

Vinou dlouhých pobytů dětí v zařízeních sloužících k diagnostice mohou rovněž jiné děti čekat na to, až se zde uvolní místo a bude moci dojít k jejich diagnostice, případně „rediagnostice“. Jedná se např. o děti žijící v dětských domovech, u kterých se ukáže, že tento typ zařízení pro ně není vhodným. Zde mohou soudy buď rozhodnout „naslepo“ o přemístění dítěte do vybraného dětského domova se školou či výchovného ústavu, nebo mohou využít právě služeb diagnostických ústavů. V obou případech se však vinou těžkopádnosti rozhodování soudů jedná o běh na dlouhou trať, a děti tak čekají někdy i několik měsíců na potřebnou péči v prostředí, které mu už nemá co nabídnout, resp. kde může svým chováním ohrožovat ostatní děti, příp. i dospělé.

Nabízí se řešení v podobě přemístění dítěte prostřednictvím **předběžného opatření**. Podnět soudu k zahájení řízení o přemístění dítěte může podat kdokoli, tedy i zařízení. Je poté na soudu, zda situaci vyhodnotí jako důvodnou a řízení skutečně zahájí, či nikoliv. Pravděpodobně si pro své rozhodnutí vyžádá názor příslušného OSPOD. Pokud přemístění navrhne přímo OSPOD, soud se touto skutečností musí zabývat a řízení zahájit (nikoliv však rozhodnout v souladu s návrhem). OSPOD má proto v obou variantách, a tedy i v celém procesu, rozhodující úlohu a právě tato skutečnost je jedním z faktorů, které využití předběžných opatření komplikuje. Metodický orgán OSPOD, kterým je MPSV, se totiž k využívání předběžných opatření v těchto případech staví dlouhodobě odmítavě.⁶² Faktické přemístění dítěte je tedy svázáno s tím, že musí proběhnout celé soudní řízení zakončené rozsudkem, na základě kterého lze dítě teprve fakticky přemístit. S ohledem na celorepublikovou přetíženost opatrovnických soudkyň a soudců není překvapením, že jde o proces trvající často měsíce. Tento stav ovšem nelze akceptovat. MS, MPSV a MŠMT by měla délku rozhodování soudů v těchto případech zmapovat a následně navrhnout řešení, a to i v kontextu vytíženosti opatrovnických soudců. Jedno z možných kroků může být např. stanovení lhůty, během níž musí soud o umístění či přemístění dítěte rozhodnout (pokud tak nečiní na základě předběžného opatření, kde jsou lhůty nastavené). Považuji také za důležité podotknout, že pokud řízení o přemístění dítěte z toho důvodu, že mu zařízení není schopno poskytnout adekvátní péči, trvá např. „pouhé“ 3 měsíce, považuji i tuto lhůtu za příliš dlouhou.

Doporučení pro MŠMT, MPSV a MS:

- » zmapovat délku řízení o umístění a přemístění dětí s nařízenou ústavní výchovou a na základě toho přijmout opatření, která rozhodování soudů výrazně urychlí.

62. JEŽEK, Martin. Ještě k ústavní výchově: Přemísťování dětí v rámci sítě zařízení. Právo a rodina. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 2020(11), str. 18.

3.2 Nevhodný výběr zařízení

Praxe uplatňovaná před rokem 2014, kdy děti do zařízení umísťovaly či přemísťovaly diagnostické ústavy, nebyla jen rychlejší, ale rovněž eliminovala počet dětí, které byly umístěny „nevhodně“, tzn., do zařízení, které neodpovídá jejich potřebám. Jak už jsem uvedla v kapitole 1.1, pobyt v nevhodném prostředí na dítě působí velmi negativně, stejně jako následná (a v některých případech opakovaná) změna zařízení, a tím i pečujících osob.

Příklad č. 1:

Trináctiletému chlapci byla nařízena ústavní výchova v době, kdy se jeho matka vrátila z výkonu trestu odnětí svobody, ale zatím neprokázala schopnost se o něj postarat, otec pobýval ve výkonu trestu odnětí svobody a péči o chlapce zajišťovala jeho babička. Ta ovšem jeho výchovu nezvládala, chlapec utíkal z domu, toulal se po nocích, byl členem závadové party a páchal násilnou trestnou činnost. I přes tyto skutečnosti byl chlapec k výkonu ústavní výchovy umístěn do dětského domova.

Zástupci některých zařízení v hovoru s pracovníky Kanceláře popisovali praxi, kdy je před rozhodnutím soudu o nařízení výchovy v konkrétním zařízení kontaktuje OSPOD, na jehož návrh bylo řízení o ústavní výchově zahájeno, a žádá je o souhlas s umístěním. Souhlas zařízení je ostatně běžnou součástí písemného rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Zástupci zařízení v této souvislosti upozorňují na to, že pracovníci či pracovníce OSPOD jim mnohdy ve snaze získat pro dítě v lokálně přetížené síti místo, podají o dítěti zkreslené informace, což později vede k tomu, že si zařízení s daným dítětem neví rady a žádá o jeho přemístění jinam. Některá zařízení zase „drží“ volná místa pro děti, která byla „zarezerována“ OSPOD před nebo při podání návrhu na nařízení ústavní výchovy. Taková místa pak mohou být „rezervovaná“ několik týdnů a děti, které potřebují umístit ihned, zařízení odmítne. MŠMT přitom na svých stránkách vede statistiku obsazenosti jednotlivých zařízení.⁶³ Nicméně údaje v ní nejsou vždy aktuální, tedy pro praxi těžko použitelné. Jedná se podle mého názoru opět o následek praxe, kdy jsou diagnostické ústavy vynechány z výběru zařízení a návrh konkrétního zařízení vhodného pro dítě je ponechán v rukou pracovníků OSPOD.⁶⁴

Jsem toho názoru, že OSPOD by měl navrhovat pouze typ zařízení, do kterého by mělo být dítě po nařízení ústavní výchovy umístěno. Nalezení konkrétního zařízení, které dítě přijme, by pak mělo být úlohou soudu.⁶⁵

Mí předchůdci některé aspekty praxe uplatňované před rokem 2014 kritizovali,⁶⁶ ukazuje se však, že současná praxe nefunguje a jak pro děti, tak pro odborníky pracující v zařízeních je velmi frustrující. Zastávám názor, že **aktuální stav umožňuje zásah do práv dětí v takové míře, že je nutné na to upozornit a opět žádat patřičné kroky.**

Doporučení pro MŠMT, MPSV a MS:

- » iniciovat změny v procesu umísťování či přemísťování dítěte do konkrétního zařízení tak, aby nedocházelo k porušování práv dětí.

63. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, TĚLOVÝCHOVY A SPORTU. Databáze ústavní výchovy [online]. Praha, MŠMT, 2019 [cit. 20. 1. 2022]. Dostupné z <https://dbuv.msmt.cz>.

64. Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1161–1176.

65. V této souvislosti by mohly být postupně využívány i kompetence forenzních sociálních pracovníků. Od 1. ledna 2020 do 31. prosince 2023 probíhá pilotní testování pracovníků na pozici forenzního sociálního pracovníka v rámci projektu „Zlepšení přístupu zranitelných skupin osob ke spravedlnosti“, který je financován Finančními mechanismy Norska 2014–2021. Více informací zde: www.eeagrants.cz/cs/programy/lidska-prava/schvalene-projekty/zlepseni-pristupu-ke-spravedlnosti-pro-z-3055.

66. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 3. 11. 2020]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, s. 63–64.

4. Další dílčí nedostatky v právní úpravě ústavní výchovy

4.1 Snížení kapesného jako jedno z opatření ve výchově

Dětem v zařízeních náleží kapesné,⁶⁷ jehož výše je stanovena nařízením vlády.⁶⁸ Za prokázané porušení povinností vymezených zákonem o ústavní a ochranné výchově může být dítěti kapesné **sníženo**, a to **v rozsahu stanoveném tímto zákonem**.⁶⁹ Zákon o ústavní a ochranné výchově však s účinností **od 1. listopadu 2012** rozsah omezení **nedefinuje**, což podle mého názoru znamená, že opatření ve výchově ve formě snížení kapesného nelze pro jeho nezákonnost ukládat.⁷⁰ Stejný problém se týká případného zvýšení kapesného.

Jsem si vědoma výchovné funkce tohoto nástroje, proto považuji za vhodné tuto chybu, která vznikla pravděpodobně pouhým nedopatřením v průběhu legislativního procesu, odstranit.

Doporučení pro MŠMT:

- » upravit rozsah možného snížení či zvýšení kapesného, a umožnit tak zařízením využívat tento motivační nástroj v práci s dětmi.

4.2 Závaznost standardů kvality

V souvislosti s požadavkem na poskytování porovnatelné péče ve všech zařízeních pověřil zákonodárce s účinností od 1. listopadu 2012⁷¹ MŠMT vydáním **vyhlášky**, která stanoví standardy kvality péče v zařízeních.⁷²

MŠMT předalo úkol tvorby standardů v první fázi Národnímu ústavu pro vzdělávání. V návaznosti na to vznikl soubor kritérií, která nastavují a definují úroveň kvality péče o děti v zařízeních v oblasti výchovně vzdělávací, personální, materiální a v oblasti organizační.⁷³ Standardy byly poprvé vydány v roce 2015 jako Metodický pokyn MŠMT,⁷⁴ o rok později pak jako výnos ministryně,⁷⁵ což se opakovalo v roce 2017, kdy byly standardy doplněny o část týkající se ambulantních středisek výchovné péče.⁷⁶ Dosud však Standardy nejsou upraveny vyhláškou, tedy v souladu s požadavkem přijatým v roce 2012, což v praxi znamená, že nejsou závazná pro všechna zařízení.

Standardy (resp. jejich dodržování) považuji z hlediska prevence případného špatného zacházení s dětmi v zařízeních za velmi důležité a ve své činnosti na ně často odkazuji. Zavedení jejich závaznosti pro všechna zařízení proto považuji stran prevence špatného zacházení za velmi důležité.

Doporučení pro MŠMT:

- » stanovit vyhláškou standardy kvality pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v zařízeních.

67. Ustanovení § 31 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

68. Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

69. Ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) zákona o ústavní a ochranné výchově.

70. Zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon o ústavní a ochranné výchově a další související zákony.

71. Tamtéž.

72. Ustanovení § 41 odst. 1 písm. i) zákona o ústavní a ochranné výchově.

73. Čl. 1 Standardů kvality.

74. Metodický pokyn, kterým se stanoví standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči (č. j. MSMT-5805/2015).

75. Výnos ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 5/2016, kterým se stanoví Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.

76. Výnos ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 17/2018, kterým se stanoví Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči.

4.3 Postup při zamítnutí žádosti rodičů o dovolenku

Pobyt dítěte mimo zařízení podléhá povolení ředitele.⁷⁷ Zákon přitom rozlišuje situace, kdy ředitel žádosti o dovolenku vyhoví a kdy ji zamítne. V situaci, kdy ředitel žádosti o dovolenku vyhoví, dítě ve smluveném termínu zařízení bez dalšího opustí. **V případě, že ředitel žádost o dovolenku zamítne**, jedná se o rozhodování v oblasti státní správy,⁷⁸ tedy o řízení o žádosti ve smyslu § 44 a násl. správního řádu,⁷⁹ a **ředitel musí vydat správní rozhodnutí**. Takovému rozhodnutí přitom vždy musí předcházet vyjádření OSPOD obsahující souhlasné, či nesouhlasné stanovisko k žádosti o pobyt dítěte mimo zařízení.⁸⁰

Zařízení tuto svou povinnost znají, ale dle jejich názoru není v jejich možnostech ji naplňovat. Rodiče žádají o dovolenku často na poslední chvíli, v jednotkách dnů před jejím plánovaným uskutečněním. V takovém případě dle ředitelů není možné naplnit všechny zákonné požadavky na vedení správního řízení.

Jsem si vědoma důvodů, které vedly k formalizaci procesu schvalování žádosti o dovolenky. Rodiče (případně jiní žadající) by měli mít možnost se proti zamítavému rozhodnutí bránit. Ve chvíli, kdy však nastavený systém v praxi není možné aplikovat (a ředitelé jej prokazatelně a programově neaplikují), pozbývá podle mého názoru smyslu, neboť rodičům upírá právo na obranu proti rozhodnutí ředitele de facto stejně, jako by vůbec neexistoval.

Navrhuji proto, aby byl stávající systém zamítání žádostí o dovolenky nahrazen systémem jiným, méně formálním, který však rodičům bude nabízet možnost se proti jednání ředitele bránit (při zachování stávající podoby účasti OSPOD na procesu).

Doporučení pro MŠMT:

- » upravit systém zamítání žádostí o dovolenky dětí u rodičů či blízkých tak, aby byl méně formálním, ale zároveň zaručoval rodičům (či jiným žadatelům) možnost se proti jednání ředitele při schvalování dovolenek bránit.

77. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. a) zákona o ústavní a ochranné výchově.

78. Ustanovení § 24 odst. 3 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

79. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

80. Ustanovení § 30 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

DOPORUČENÍ ZAŘÍZENÍM

Dítě může žít v zařízení několik měsíců, ale i několik let. Personál by měl po celou dobu myslet na to, že cílem pobytu je nejen zaopatření dítěte a péče o něj, ale i pomoc dítěti v tom, aby se po opuštění zařízení umělo zařadit do společnosti, překonalo bariéry, které mu v tom brání a úspěšně převzalo odpovědnost za svůj život.⁸¹ Výzkumy ukazují, že např. klienti výchovných ústavů mají v dospělosti sklony řešit své problémy co nejjednodušší cestou - i nezákonnou, očekávají od okolí, že se o ně postará bez jejich přičinění, bojí se rozhodovat sami za sebe (dříve se rozhodovali ve skupině), nejsou ochotni se dále sebevzdělávat a mají problém vést samostatný život bez vazby na nějakou sociální službu.⁸²

Aby tyto problémy zařízení minimalizovala, měla by (v souladu se standardy) v dětech rozvíjet samostatnost, posilovat dovednosti a sebedůvěru.⁸³ Děti by každý den měly mít příležitost k tomu činit volbu a rozhodnutí.⁸⁴ Život v zařízení by se v tomto neměl lišit od běžného života.

1. Příchod dítěte

1.1 Příjem dítěte

Zařízení by při příjmu dítěte mělo spolupracovat se všemi zúčastněnými. Příjem by měl být projednáván jak s dítětem, tak i osobou odpovědnou za výchovu a dalšími relevantními subjekty. Zařízení by s nimi mělo projednat jejich přání a představy, očekávání, cíle a možnosti péče. Názor všech zúčastněných by měl být aktivně zjišťován, zvažován a měla by mu být přikládána váha.⁸⁵ Doporučuji rovněž hned v začátcích navázání vztahu a kontaktu s rodinou umístěných dětí, neboť to pro další práci považuji za klíčové.

---

81. PACNEROVÁ, H. Cesta kvality v péči o ohrožené děti. In: Kvalita péče o děti v ústavní výchově [online]. Praha. Národní ústav pro vzdělávání. 2016 [cit. 10. 11. 2020]. Dostupné z: www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/kvalita-pece-o-deti-v-ustavni-vychove-sbornik-z-konference.

82. KŘÍŽOVÁ, S. Výchovně vzdělávací program pro výchovné ústavy určený klientům ve věku 15–18 let a jeho návaznost na praktický život. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotvědy. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D. Str. 60.

83. Viz zásady Standardů kvality.

84. Standard kvality č. 2. 29.

85. Standard kvality č. 2. 1.

Příklad dobré praxe:

Zařízení se snaží navázat kontakt s rodinou a blízkými dítěte hned při jeho nástupu do zařízení, ale velice často naráží na nejrůznější překážky na straně rodiny dítěte (např. nepřítomnost při příjmu dítěte, nezájem o kontakt apod.). V takových případech pak zařízení volí dále uvedený postup. Pokud s tím nově umístěným chlapcem a jeho zákonní zástupci souhlasí, na první dovolenku chlapce doprovází ředitel zařízení, etoped nebo vedoucí vychovatel. Účelem tohoto postupu je navázání kontaktu se zákonnými zástupci nově umístěných chlapců, jejich informování o pravidlech zařízení, o průběhu adaptace jejich dítěte na život v zařízení a o dalším předpokládaném postupu. Po této schůzce ponechávají chlapce na víkendové dovolence, ti se pak z ní vrací již samostatně. Ředitel zařízení i vedoucí vychovatel shodně uvedli, že se jim tento postup v praxi velice osvědčil. Prostřednictvím osobního setkání obvykle dochází k navázání užší spolupráce a důvěry mezi zákonnými zástupci chlapců a zařízením. Zaměstnanci mimoto také v některých případech získají od zákonných zástupců informace, které jsou využitelné pro další práci s dítětem.

Doporučení zařízením:

- » bezprostředně po přijetí navázat kontakt s rodinou dítěte.

1.2 Informování dítěte o jeho právech a povinnostech

Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo být informováno o svých právech a povinnostech.⁸⁶ Zařízení by mělo hned na začátku pobytu dítěte a osoby odpovědné za výchovu seznámit s jejich povinnostmi vyplývajícími z pobytu nebo činnosti dítěte v zařízení a s postupy pro podporu a kontrolu jejich naplňování a s důsledky při nedodržení povinností.⁸⁷ Dítě by mělo při přijetí a dále v průběhu péče, kdykoliv je to potřeba, dostávat informace, zejména o důvodu a předpokládané délce umístění, o chodu zařízení, na koho se může obracet, když bude potřebovat pomoc, o tom, jak bude probíhat kontakt s jeho blízkými osobami, o naplňování svých práv a o svých povinnostech.⁸⁸ Informace by dětem měly být zprostředkovány ve formě přiměřené jejich věku, dovednostem, jazykovým kompetencím a životní situaci, v níž se nacházejí, a měly by jim být k dispozici po celou dobu pobytu.

Příklad špatné praxe:

V zařízení se nacházely nástěnky s letáky, které obsahovaly informace o právech a povinnostech umístěných dětí a o možnostech jejich realizace. Podoba letáků (plné stránky blokového textu psané malým písmem) a forma podání informací (formální až právní jazyk), ale nebyly přizpůsobeny primárním adresátům, tedy umístěným dětem.

Doporučení zařízením:

- » zpracovat informace o právech umístěných dětí a možnostech jejich realizace v podobě přiměřené věku, dovednostem a jazykovým kompetencím dětí, předávat je dětem při příchodu do zařízení a zveřejnit je na viditelném a přístupném místě.

1.3 Adaptační doba

Některá zařízení spojují první dny či týdny pobytu dítěte v zařízení se specifickým režimem, pro který se vžil název **adaptační doba**. Ta slouží dle zástupců zařízení zpravidla k **soustavné individuální práci s novým dítětem**, včetně speciálně pedagogické diagnostiky. Dítě se během ní seznamuje s pravidly zařízení, s místem

86. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. g) zákona o ústavní a ochranné výchově.

87. Standard kvality č. 2. 3.

88. Standard kvality č. 2. 6.

pobytu, poznává okolí a město. V tomto období je intenzivně monitorováno a řízeno jeho začlenění do kolektivu, zařízení zároveň zahajuje kontakt a komunikaci s rodiči.

Chápu, pokud je v tomto období s dítětem zacházeno odlišně v tom, že je mu věnována větší pozornost, vychovatelé se na něj a na projevy jeho chování více zaměřují, navazují kontakt s rodinou apod. Adaptační doba ale **nemůže být sama o sobě důvodem pro zásah do právem garantovaných práv dítěte**, např. do práva na volnou vycházku, na propustky dítěte, přijímání návštěv, přístupu k internetu, používání vlastního telefonu. Z důvodů zasahování do těchto práv se na veřejného ochránce práv obrací i samotné děti.⁸⁹

Dítě má právo na respektování soukromého a rodinného života.⁹⁰ V zákoně o ústavní a ochranné výchově je toto právo promítnuto zejména v právu dítěte na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími osobami blízkými za zákonných podmínek, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv, právu na samostatné vycházky či v právu přijímat v zařízení návštěvy osob jiných než blízkých, pokud návštěva neohrožuje zdraví či bezpečnost dítěte.⁹¹ K jeho omezení nemůže dojít opatřením ve výchově, není odměnou za zásluhy dítěte.⁹²

Mohou existovat situace, kdy ředitel z určitých konkrétních důvodů vyhodnotí, že je v zájmu dítěte některá jeho práva deklarovaná zákonem po určitou dobu omezit (např. neumožnit samostatnou vycházku dítěti se středně těžkým mentálním postižením, které není schopno se orientovat v prostoru, či dítěti, které je ve špatném psychickém stavu, sebepoškozuje se a existuje reálná hrozba, že si během vycházky sáhne na zdraví či život). Ředitel to však musí vždy učinit s odkazem na individuální okolnosti případu.⁹³ V žádném případě nesouhlasím s tím, aby se jednalo o plošné pravidlo uplatňované v zařízení vždy a vůči všem dětem. U některých dětí je naopak velmi důležité, aby byl kontakt s jejich blízkými od prvního okamžiku v co nejvyšší míře zachován.

Doporučení zařízením:

- » neomezovat práva dětí obecným odkazem na adaptační dobu.

2. Organizace aktivit

Za jedno z hlavních rizik pobytu dítěte v zařízení bývá považováno zacházení s mocenským postavením zařízení vůči dítěti a s tím spojenou koncentrací funkcí, které zařízení vůči dítěti zastává. Dítě by během dne mělo projít několika sociálními rolami, jeho život by měl být ovlivňován více autoritami (např. učitel ve škole, vedoucí ve skautu, trenér na fotbale).⁹⁴ Koncentrace všech autorit „pod jednu střechu“ zvyšuje riziko pozdějšího selhání dítěte v životě.

Zařízení by mělo preferovat a vytvářet příležitosti k tomu, aby dítě využívalo veřejně dostupných služeb mimo zařízení (školu, školku, zájmové kroužky apod.).⁹⁵ Děti by měly být podporovány v navazování kontaktů a k trávení volného času mimo zařízení v přirozeném sociálním prostředí.⁹⁶

89. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva o šetření ve věci nezletilé Kamily. Sp. zn. 6064/2017/VOP/BJ. Dostupná z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/6064-17-BJ-Z18.pdf.

90. Viz čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

91. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. n), o) a p) zákona o ústavní a ochranné výchově.

92. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 11. 8. 2020]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochranne_vychovy.pdf, s. 89 a násl.

93. Viz kapitola 1.1 v části „Systémové problémy v oblasti ústavní výchovy“, nebo 10.3 v této části zprávy.

94. PACNEROVÁ, H. Cesta kvality v péči o ohrožené děti. In: Kvalita péče o děti v ústavní výchově [online]. Praha. Národní ústav pro vzdělávání, 2016 [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/kvalita-pece-o-deti-v-ustavni-vychove-sbornik-z-konference.

95. Standard kvality č. 2. 25.

96. Standard kvality č. 2. 26.

2.1 Režim dne

Upřádání dne by nemělo být řízeno potřebou zorganizovat větší počet osob v jednom čase na jednom místě, ale mělo by být přizpůsobeno tomu, co které dítě potřebuje či preferuje. Život dítěte by se neměl přizpůsobovat režimu velké organizace. Dítě by mělo mít možnost podílet se na vytváření programu dne.⁹⁷ Měl by být zajištěn poměr mezi volným a řízeným časem.⁹⁸ Ukazuje se, že mladí dospělí po ukončení ústavní výchovy mívají problémy s efektivním trávením volného času. V zařízení jim byl volný čas organizován, sami si jej proto zorganizovat neumí, jen výjimečně někteří z nich mají své koníčky jako sport aj., většinou tráví svůj čas pasivně u televize, počítače, spí, kouří apod., často se nudí.⁹⁹

Příklady špatné praxe:

Velká část z aktivit, které se v zařízení realizují, jsou aktivity sportovního rázu. Tyto ovšem nemusí dětem, které nejsou primárně sportovně zaměřené, vyhovovat. Některé z dívek v rozhovoru uvedly, že se nerady účastní sportovních aktivit, vzhledem k tomu, že jsou pro ně však povinné, tak nemají na výběr. Zařízení jsem doporučila, aby citlivě vyvažovalo mezi sportovními a jinými aktivitami, případně dávalo dětem na výběr mezi různými aktivitami. Zejména v případech, kdy ví, že děti preferují jiné než sportovní aktivity, se jim snažit nabízet i jiné alternativy.

Personál informoval děti o programu tím způsobem, že veškeré informace zaznívaly pouze z jeho strany, děti se do průběhu plánování nikterak nezapojovaly. Prakticky ani neměly možnost.

Děti prováděly vždy ráno a večer úklid prostor výchovných skupin, který zahrnoval úklid pokoje, včetně vytření podlahy, a úklid přidělených prostor (chodba, kuchyň, koupelna), tzv. rajónu. I zde úklid zahrnoval vytření podlah a všech ploch. Přes víkend byl prováděn ranní úklid a generální úklid. Dívky tak prakticky uklízely opravdu každý den, a to většinou ne jednou. Smyslem této činnosti bylo naučit dívky pořádku a řádu, neboť dle sdělení vychovatelů řada z nich nemá vypěstovány základní návyky. Jednalo se o typický projev ústavnosti, kdy byl čas dívek vyplňován nesmyslně častým „úklidem pro úklid“. Dívky se neučily vést domácnost a udržovat pořádek v rozumné míře, neboť vytírání vícekrát denně rozhodně odporuje běžnému životu.

Řízená část programu by pak měla být věnována především důvodům a okolnostem, kvůli kterým se dítě v zařízení nachází. K tomu slouží PROD, který je obligatorní součástí dokumentace dítěte¹⁰⁰ a který by měl sloužit k plánování individuální pomoci dítěti. Cílem by vždy mělo být řešení důvodů ústavní výchovy, ukončení ústavní výchovy a v ideálním případě návrat dítěte do rodiny. V souvislosti s tím by neměla být opomíjena nezbytnost práce s rodinou dítěte a její podpora, které by měly být obsahem IPOD zpracovávaného OSPOD. Cílem IPOD by měla být stabilizace rodinné situace a uspořádání poměrů tak, aby se do ní dítě mohlo vrátit. Provázanost PROD s IPOD je z tohoto pohledu klíčová.

Doporučení zařízením:

- » dát dětem možnost podílet se na programu svého dne, přizpůsobovat jej potřebám a preferencím každého z nich, snažit se jej co nejméně postihovat provozními okolnostmi,
- » za spolupráce s diagnostickým ústavem vypracovávat PROD a následně jej v řízených částech dne pomocí odborné práce s dítětem naplňovat, případně průběžně modifikovat tak, aby mohlo co nejdříve dojít k ukončení ústavní výchovy.

97. PACNEROVÁ, H. Cesta kvality v péči o ohrožené děti. In: Kvalita péče o děti v ústavní výchově [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2016 [cit. 1. 5. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/t/publikace-ustavka/kvalita-pece-o-deti-v-ustavni-vychove-sbornik-z-konference.

98. Standard kvality č. 2. 24.

99. KŘÍŽOVÁ, S. Výchovně vzdělávací program pro výchovné ústavy určený klientům ve věku 15–18 let a jeho návaznost na praktický život. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotní vědy. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D. Str. 57.

100. Ustanovení § 34 odst. 1 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

3. Stravování

Další z oblastí, prostřednictvím které lze život v kolektivním zařízení přiblížit běžnému životu, a připravit tak děti na pozdější život mimo zařízení, je oblast stravování.

Děti v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy se stravují v zařízeních školního stravování,¹⁰¹ jehož podrobnější podmínky upravuje vyhláška o školním stravování.¹⁰²

Vyhláška upravující podmínky výkonu ústavní a ochranné výchovy stanoví, že stravování v zařízeních mohou zajišťovat zaměstnanci za pomoci dětí obdobně jako v rodině, a to zejména snídaně a svačiny (během týdne), případně celodenní stravování (o víkendech, v době svátků apod.). Současně s tím mohou provádět nákup potravin.¹⁰³

Praxe je často taková, že se děti stravují ve společné jídelně, případně na domácnostech, ale jídlo se připravuje v centrální kuchyni. Pokud si jídlo děti připravují samy, resp. s vychovateli, děje se tak zpravidla o víkendech. V některých zařízeních si v takovém případě děti samy nakupují suroviny.

Příklad hromadného stravování v jídelně – špatná praxe

Vzhledem k tomu, že péče o děti by měla připomínat fungování běžné rodiny, nelze tuto praxi hodnotit pozitivně. Společná příprava jídla slouží nejenom jako příprava dětí do života, ale zároveň může utužovat rodinnou skupinu. Zejména starší děti by se měly učit připravovat si snídaně, svačiny a případně i večeře samostatně na rodinných či výchovných skupinách a pomáhat s tím těm mladším.

Děti by se měly učit vařit jednoduchá i složitější jídla. Vychovatelé s nimi mohou vařit ve skupinkách, ve dvojicích, měli by je nechat nést odpovědnost za uvaření jídla pro ostatní, učit je vařit s omezeným finančním

101. Ustanovení § 119 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

102. Vyhláška č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů.

103. Viz ustanovení § 2 odst. 2 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

Prostor pro přípravu stravy jako v běžné domácnosti - dobrá praxe

limitem. Vychovatelé by mohli naučit děti sestavit si finanční rozpočet a vařit levně, ale chutně a zdravě, ne z polotovarů.¹⁰⁴ Děti jednoho dne opustí zařízení a budou se muset starat samy o sebe. Takto mohou začít postupně přejímat odpovědnost za své denní povinnosti. Je důležité, aby věděly, jak si rozpočítat peníze na nákup, kde se kupují potraviny a jak si připravit alespoň základní jídla.

K tomu, aby si děti mohly připravovat jídlo v co nejvyšší míře přímo v rodinných skupinách, doporučuji zřídit kuchyň či kuchyňský kout, případně přizpůsobit vybavení kuchyní.

Příklad dobré praxe:

Příprava jídla a stravování probíhá na jednotlivých rodinných skupinách. Děti si společně s vychovateli připravují snídaně, svačiny a večeře. Pouze obědy mají zajištěné ve škole. Každá rodinná skupina hospodaří se svým rozpočtem. Děti mají střídavě služby v kuchyni, což znamená, že buď samostatně anebo ve spolupráci se sloužícím vychovatelem připravují pro celou rodinnou skupinu večeři. Poté jsou odpovědné za úklid kuchyně. Chlapci si připravují sami všechna jídla s výjimkou oběda. Na skupinové komunitě se domluví, kdo a co se bude který den vařit.

Doporučení zařízením:

- » podporovat děti v samostatné přípravě jídel, za tímto účelem dovybavit kuchyně na skupinách vhodnými spotřebiči,
- » přenést stravování v co největší míře na jednotlivé skupiny.

¹⁰⁴ KŘÍŽOVÁ, S. Výchovně vzdělávací program pro výchovné ústavy určený klientům ve věku 15–18 let a jeho návaznost na praktický život. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotní vědy. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

4. Hodnocení dítěte

Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat.¹⁰⁵ Podzákonné předpisy stanoví, že systém hodnocení si musí každé zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy stanovit ve svém vnitřním řádu,¹⁰⁶ přičemž při využívání hodnoticího systému **nemohou být omezována práva dítěte daná zákonem**. Zároveň není možné, aby uplatnění práv, která dítěti náleží ze zákona, bylo podmíněno dosažením určitého počtu bodů v bodovém hodnoticím systému.

Motivační systém výchovně vzdělávacího procesu by měl

- » být **transparentní** pro děti i zaměstnance,
- » **respektovat cíle, zásady a principy péče a práva** všech zúčastněných osob a
- » upřednostňovat pozitivní motivaci dítěte.¹⁰⁷

Základním pilířem hodnocení by měl být vztah mezi hodnotitelem (tedy vychovatelem) a dítětem. Praxi, kdy zařízení upozaduje vztahovou rovinu práce s dítětem a vyzdvihuje rovinu režimovou, tedy klade důraz pouze na kázeň a striktní dodržování předepsaných pravidel, považuji za nebezpečnou. Je samozřejmě možné a poměrně jednoduché ostrážit sledováním dětí kázeň efektivně kontrolovat a vynucovat. Při přehnané motivaci jak trestem, tak odměnou však mohou být jakékoliv dosažené změny v chování dítěte pouze povrchní a nezvnitřněné. Děti se pravděpodobně začnou chovat účelově, mezi personálem a jimi vzniká nepřekročitelná bariéra, za kterou se v subkultuře klientů obvykle rozvine nebezpečná forma „druhého života skupiny“ – mimo jiné šikana. Její podoba je pak často přímo inspirována tím, jakým způsobem uplatňuje svou mocenskou převahu personál.¹⁰⁸ Zařízení by se tedy v první řadě měla vyvarovat tohoto nebezpečí a budovat své hodnoticí systémy na základech vztahu mezi dítětem a personálem.

Při nastavování hodnoticího systému by zařízení dále měla dbát na to, aby byli děti i pedagogové **seznámeni** s možnými následky nepatřičného chování a aby byly zvolené výchovné postupy **v souladu s výchovnými cíli, přiměřené a časově omezené**.¹⁰⁹ Hodnoticí systém musí být stanoven vnitřním řádem.¹¹⁰

Příklad dobré praxe:

Chlapci jsou dle svého chování zařazováni do dvou motivačních kategorií. Zjednodušeně řečeno, pokud je chování chlapců bezproblémové, jsou zařazeni do kategorie 1. V případech, kdy tomu tak není, jsou chlapci zařazeni do kategorie 0. Chlapci v kategorii 1 mohou využívat specifických výhod. Chlapcům v kategorii 0 jsou tyto výhody odepřeny a v návaznosti na závažnost jejich prohřešku je jim uloženo výchovné opatření. Rozřazování do kategorií probíhá při týdenním hodnocení, které provádí kmenoví vychovatelé v rámci jednotlivých výchovných skupin. Chlapci však mohou být do obou kategorií zařazeni kdykoli v průběhu týdne. Sledováno je zejména to, aby chlapci dostali ke svému chování co nejrychlejší zpětnou vazbu, a to jak negativní, tak i pozitivní.

Kromě těchto motivačních kategorií mohou být chlapci zapojeni do dvou motivačních programů. Jedná se o programy „Domeček“ a „Střecha – Byt“.

V případě, že jsou chlapci zařazeni v kategorii 1 po dobu dvou po sobě následujících týdnů, mohou požádat o zařazení do výchovné skupiny, která sídlí v domku rodinného typu v areálu zařízení, v tzv. „Domečku“.

105. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. l) zákona o ústavní a ochranné výchově.

106. Viz bod 5 písm. a) přílohy k vyhlášce upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

107. Standard kvality č. 2. 20.

108. DOSOUDIL, P. Má profese: vychovatel. Dva pohledy na roli vychovatele v zařízení institucionální výchovy. In: Vybraná témata výchovatelé praxe [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 11. 4. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Vybrana_temata_vychovatelске_praxe_sbornik.pdf, s. 35.

109. Standard kvality č. 2. 21.

110. Viz bod 5 písm. a) přílohy k vyhlášce upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

Režim této skupiny je obecně volnější. Chlapci zde mohou požívat výhod jako například čerpání příspěvku na kurz autoškoly či individuální zájmové činnosti. Na každém pokoji je také chlapcům k dispozici samostatný PC, který mohou ve svém volném čase neomezeně využívat. S výhodami se však také pojí povinnosti, které chlapci vykonávají s menším dohledem a větší mírou samostatnosti, než je tomu u ostatních chlapců v zařízení. Chlapci se učí samostatně hospodařit s peněžními prostředky, a to jak na provozní, tak i na zájmové činnosti. Jsou také vedeni k tomu, aby si samostatně připravovali stravu a prováděli běžné domácí práce. Pro setrvání „na Domečku“ se musí chlapci vyvarovat závažného nebo opakovaného porušení vnitřního řádu nebo úmyslného neplnění či ignorování dohodnutých „kontraktů“, které jsou součástí PROD.

V nadstavbě Domečku je zřízen samostatný byt. Zde mohou být umístěni chlapci, kteří se osvědčí při pobytu na Domečku a jsou schopni fungovat s ještě větší mírou samostatnosti. Účelem pobytu v programu „**Střecha – Byt**“ je příprava chlapců na zcela samostatné zvládnání každodenních činností samostatný život.

Popsaný hodnoticí systém považuji za dobrou praxi. Na první pohled je patrné, že jeho hlavním aspektem je pozitivní motivace umístěných chlapců. Za příkladné chování jsou oprávněni požívat četné výhody, v opačném případě jim zařízení poskytuje „standardní“ podmínky a na jejich právech je případně omezuje pouze na základě řádně uložených výchovných opatření. Pravidla jsou jasná a srozumitelná, děti i personál se v nich dobře orientují.

Naopak za špatnou praxi považuji přebujelé bodové systémy, které svou obsáhlostí, podrobností a mnohdy také složitostí zcela potlačují možnost působit na dítě běžným způsobem, tedy skrze mezilidské vztahy (viz výše).

Příklad špatné praxe:

V zařízení byl uplatňován bodový systém. Body dětem přidělovali vychovatelé (max. 5 body denně), učitelé (max. 2 body za každou vyučovací hodinu), noční vychovatelé (max. 2 body denně) a nárazově také vedoucí pedagogický pracovník, speciální pedagog (10 bodů), ředitel, zástupce ředitele pro výchovu a zástupce ředitele pro školu (všichni 50 bodů). Vychovatelé, učitelé a noční vychovatelé mohli dětem body také odebrat, a to rovněž nejvýše 50 bodů denně (každý) – viz tabulka níže. Vyšší počet záporných bodů při závažnějších přestupcích mohli dětem odebrat pouze zástupci ředitele pro výchovu nebo vzdělání.

Pro snadnější orientaci v bodovacím systému vypracoval ředitel tento přehled:

Činnost	Body
start	51
reprezentace zařízení	50
pochvala vychovatele	25
mimořádná prémie	10
hodnocení vychovatelem	5
hodnocení vychovatelem	4
hodnocení vychovatelem	3
vychovatelská prémie	2
hodnocení vychovatelem	2
hodnocení nočním asistentem	2
hodnocení vychovatelem	1
hodnocení vychovatelem	1
Opatření ve výchově	0
vzdálení	-5
užívání vulgarit	-5
plýtvání jídle,	-5
odmítání činnosti	-5
nevykonaná služba	-5
neuposlechnutí pokynu	-5

nerespektování soukromí	-5
nepořádek v os. věcech	-5
nedovolené předměty	-5
manipulace	-5
lhaní	-5
nedovolený vstup na služební pozemky	-10
nespolupráce	-25
výběr bonusu - vycházka	-30
výběr bonusu - krámek	-30
výběr bonusu	-30
prodloužená večeřka	-30
absolutní negace a odmítání	-50
útěk	-150
šikana	-150
podvod	-150
opakované porušování VŘ	-150
ničení majetku DDŠ	-150
nedovolené obchody a směňování	-150
návykové látky	-150
napadení	-150
krádež	-150
kouření na budově	-150
agresivita	-150

Na základě aktuálního počtu bodů byly děti zařazovány do třech kategorií: „**STOP**“ (0-100 bodů), „**POZOR**“ (101 – 150 bodů) a „**JEĎ**“ (více než 150 bodů). Hlavním motivačním prvkem, se kterým tento systém pracoval, byla **délka vycházek** a na to vázaná **délka možnosti užívat mobilní telefon** (30 x 60 x 120 minut v závislosti na kategorii, ve které se dítě nachází). Nadto mohly děti, které jsou v nejvyšší kategorii, jednou týdně měnit body v „krámku“ u zástupkyně vedoucí pro výchovu za další výhody (např. další minuty vycházky navíc). Při nákupu však mohou použít pouze tolik bodů, aby nespadly do nejnižší skupiny.

Doporučení zařízením:

- » hodnotit transparentně a v souladu s cíli, zásadami a principy péče,
- » neomezovat v rámci hodnocení práva dětí stanovená zákonem,
- » upřednostňovat pozitivní motivaci dětí,
- » seznámit s pravidly hodnocení děti i personál.

5. Regulace chování

Jak již bylo řečeno, základem regulace chování by měl být **vztah vychovatele s dítětem**. Pokud jsou vztahy mezi dítětem a vychovatelem stabilní a kladně citově zabarvené, pak každé hodnocení, včetně případné kritiky či výtky, motivuje dítě kladně, pozitivně, funkčně a efektivně. Pokud má dítě jistotu, že na něm vychovateli záleží, a ten jej pokárá, pak se může zastydět a příště si dát větší pozor, případně se může snažit již spáchanou chybu odčinit. Pokud má naopak dítě pocit, že na něm vychovateli nezáleží a ten jej potrestá, může v něm vyvolat ještě větší odpor ke změně a podpořit v něm pocit křivdy a nedůvěry v sociální okolí. Trest se v takovém případě máji účinkem.¹¹¹

111. LÁNYOVÁ, B. Pro cesty k druhým břehům je třeba stavět mosty z vlastní strany. In: Vybraná témata vychovatelské praxe [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 7. 3. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Vybrana_temata_vychovatelске_praxe_sbornik.pdf, s. 99.

5.1 Opatření ve výchově

V závislosti na chování může být dítěti uloženo opatření ve výchově (pozitivní nebo negativní), které však musí splňovat zákonem stanovené podmínky. Opatření ve výchově může být dítěti uloženo pouze oprávněnou osobou a za prokázané porušení povinností vymezených zákonem o výkonu ústavní a ochranné výchovy.¹¹²

Zákon předpokládá, že o každém opatření bude učiněn záznam do osobního spisu dítěte.¹¹³ Bez řádného záznamu není možné zpětně ověřit četnost a obsah uložených opatření. Praxi, kdy jsou dítěti sdělována opatření ústně a nejsou zaznamenána v dokumentaci, považuji za nepřipustnou a odporující právní úpravě. Chápu, že zařízení se snaží řešit incidenty obdobně jako v běžných rodinách, bez dokumentace a náročné administrativy. Zákon však předvídá určitou formu, kterou je potřeba respektovat.

Výjimku lze spatřovat v případě povolování jednotlivých konkrétních vycházek, kdy může dojít k tomu, že pedagogický pracovník neudělí dítěti souhlas s vycházkou v konkrétním případě. Bude se jednat zejména o situace, kdy si dítě nesplní školní povinnosti, odmítá si uklidit pokoj apod., nebo pokud vycházku nedovoluje zdravotní stav dítěte. I toto by však mělo být zaznamenáno do dokumentace dítěte spolu s uvedením důvodů pro nepovolání vycházky. Dlouhodobé neumožňování vycházek musí být vždy realizováno pouze prostřednictvím opatření ve výchově.

Příklad dobré praxe:

Dětem za útěky nebyla ukládána opatření ve výchově. Personál naopak vnímal pozitivně, pokud se dítě samo vrátilo a místo „potrestání“ s ním vedl rozhovor o důvodech jeho útěku.

Dětem je rovněž možno ukládat pouze taková opatření ve výchově, která presumuje zákon.¹¹⁴ Odmítám praxi, kdy zařízení děti trestá prostřednictvím dřepů, či jiných fyzických aktivit. Nesouhlasím také s trestáním formou uložení úklidových či údržbových prací. Ty by měly být součástí přípravy na samostatný život. Dítě by mělo být vedeno k tomu, aby vnímalo jejich potřebnost a bralo je jako součást běžného každodenního života, nikoli jako trest.

Příklady špatné praxe:

Dítě obdrželo za kouření na pokoji zákaz vycházky a 5 hodin prací ve venkovních prostorách zařízení.

Dítě mělo v dokumentaci záznam o tom, že přišlo v neděli z víkendové dovolenky o 2 hodiny později. Vychovatel se s dítětem dohodl na tom, že udělá 15 dřepů, vytře podlahu v kuchyni v obou rodinných skupinách a udělá jednu domácí práci dle uvážení denního vychovatele.

Doporučení zařízením:

- » za porušení povinností dětem ukládat pouze zákonem předpokládaná opatření ve výchově, při jejich ukládání se řídit zákonem o výkonu ústavní a ochranné výchovy.

5.2 Nepřezkoumatelnost opatření ve výchově

V průběhu jedné z návštěv jsem narazila na opatření ve výchově spočívající v zákazu účastnit se atraktivních činností a akcí pořádaných výchovným ústavem, protože dítě „užilo návykové látky a nerespektovalo pokyny pedagoga“. Nebyl blíže definován ani jeden z oněch přestupků, tedy jaké látky dítě požilo (tedy zda si zakouřilo, či užilo pervitin), v jaké formě a kdy. Nebylo ani uvedeno, jaký pokyn dítě neuposlechlo, proč, a jaký k tomu uvedlo důvod.

112. Ustanovení § 21 ve spojení s § 20 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy.

113. Ustanovení § 21 odst. 5 zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy.

114. Ustanovení § 21 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Taková vymezení porušení povinností jsou neurčitá, mohou podléhat subjektivnímu hodnocení a negarantují jednotný přístup u všech dětí, a tedy nezaručují předvídatelnost rozhodování o opatření.

Doporučení zařízením:

- » uvádět v zápisu o uložení opatření ve výchově důvody, které k němu s ohledem na okolnosti každého jednotlivého případu vedly.

5.3 Kumulativní ukládání opatření ve výchově

Za nevhodné považují ukládání více opatření ve výchově za jeden prohřešek. Tato praxe může mít na dítě výrazně demotivační vliv. V průběhu návštěvy jednoho ze zařízení bylo zjištěno, že některým dětem bylo za jeden prohřešek uloženo současně několik různých opatření ve výchově.

Doporučení zařízením:

- » neukládat dětem za jedno jednání vícero opatření ve výchově.

5.4 Ukládání opatření ve výchově zletilým osobám

Opatření ve výchově je možné podle ustanovení § 21 zákona o ústavní výchově možné ukládat **pouze dětem**. Kdo se rozumí pod pojmem dítě, je vymezeno v ustanovení § 1 odst. 2 zákona. Zletilou osobu, která je v zařízení na základě smlouvy, zákon označuje za tzv. **nezaopatřenou osobu** (ustanovení § 2 odst. 6), nikoliv za dítě.

Ukládání opatření ve výchově osobám, které se v zařízení nachází na základě smlouvy o dobrovolném pobytu, nemá v zákoně žádný podklad. Již moji předchůdci upozorňovali zařízení, aby neuplatňovala vůči nezaopatřeným osobám v režimu § 2 odst. 6 zákona o ústavní výchově opatření ve výchově. Tím samozřejmě zařízení nemá rezignovat na požadování plnění povinností ze strany nezaopatřené osoby. Za jejich případné porušení však lze uplatnit pouze sankce vyplývající ze smluvního vztahu mezi ní a zařízením. Ty by vždy měly odrážet skutečnost, že jde již o zletilce s právem na soukromí, autonomii a odlišné životní potřeby.¹¹⁵

Doporučení zařízením:

- » neukládat opatření ve výchově osobám s ukončenou ústavní výchovou.

5.5 Snižování kapesného

Dětem v zařízeních náleží kapesné,¹¹⁶ jehož výše je stanovena nařízením vlády.¹¹⁷ Za prokázané porušení povinností vymezených zákonem může být dítěti kapesné **sníženo**, a to **v rozsahu stanoveném zákonem o ústavní a ochranné výchově**.¹¹⁸ Zákon o ústavní a ochranné výchově však s účinností **od 1. listopadu 2012** rozsah omezení **nedefinuje**, což podle mého názoru znamená, že opatření ve výchově ve formě snížení kapesného **nelze pro jeho nezákonnost ukládat**.¹¹⁹ Stejný problém se týká případného zvýšení kapesného.

---

115. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 13. 5. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, s. 112.

116. Ustanovení § 31 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

117. Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

118. Ustanovení § 21 odst. 1 písm. b) zákona o ústavní a ochranné výchově.

119. Zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon o ústavní a ochranné výchově a další související zákony.

Doporučení zařízením:

- » nesnižovat kapesné do doby, než to bude právní úprava umožňovat.

5.6 Omezení trávení volného času mimo zařízení

Jednou z variant opatření ve výchově je možnost zařízení omezit či zakázat dítěti trávení volného času mimo zařízení v rozsahu stanoveném vnitřním řádem.

Příklady špatné praxe:

V dokumentaci bylo pouze uvedeno, že se na určité období dítěti omezují odpolední, příp. večerní vycházky. Ani uložené opatření ani samotný vnitřní řád nestanovil, jakým způsobem budou vycházky omezeny (o jednu, dvě či tři hodiny?). Ve vnitřním řádu je pouze obecně stanoveno, že délku vycházky určuje pedagogický pracovník dle věku dětí, dle jejich způsobilosti a také dle jejich zásluh.

V jiném zařízení bylo zjištěno, že v několika případech bylo uloženo omezení samostatných vycházek na dobu, která přesahuje vymezení vnitřního řádu zařízení.

Samozřejmostí pak je dodržení principu přiměřenosti uděleného opatření k danému provinění a individuálním okolnostem každého jednotlivého případu.

Doporučení zařízením:

- » vymezit ve vnitřním řádu konkrétní postup při omezování vycházek a tento postup respektovat.

6. Hospodaření s finančními prostředky

Výzkumy ukazují, že klienti výchovných ústavů si po nabytí zletilosti a opuštění zařízení často půjčují peníze, kupují si zbytečné a drahé věci, neumí si udělat finanční rozvahu, všechno hned utratí, žijí ze dne na den, nepřemýšlí, co bude zítra, dávají přednost cigaretám oproti ostatním důležitým nákladům, neumí si založit běžný účet u banky.¹²⁰ Součástí přípravy na samostatný život by měla být také podpora dětí v získávání finanční gramotnosti. Zařízení by děti mělo učit zvládat rizikové situace, a tím je učit samostatnosti a odpovědnosti, což platí rovněž pro oblast hospodaření s penězi.

6.1 Kapesné

Děti mají právo na kapesné.¹²¹ Jeho minimální i maximální výši stanoví nařízení vlády v závislosti na věku dítěte.¹²² Další podrobnosti ohledně vyplácení kapesného upravuje metodický pokyn MŠMT.¹²³

Zařízení by měla s dětmi pracovat na zásadách hospodaření s jejich příjmem tak, aby po odchodu ze zařízení byly schopny fungovat s klasickým měsíčním výplatním intervalem.

120. KŘÍŽOVÁ, S. Výchovně vzdělávací program pro výchovné ústavy určený klientům ve věku 15–18 let a jeho návaznost na praktický život. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotní vědy. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D. Str. 58.

121. Ustanovení § 31 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

122. Nařízení vlády č. 460/2013 Sb., o stanovení částky příspěvku na úhradu péče, částky kapesného, hodnoty osobních darů a hodnoty věcné pomoci nebo peněžitého příspěvku dítěti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

123. Metodický pokyn k vyplácení kapesného v návaznosti na hodnocení dětí ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy č. j. 31315/2017.

Příklad dobré praxe

Dětem je s ohledem na jejich věk zřizován bankovní účet, ke kterému dostávají kartu. Cílem je, aby se naučily hospodařit s finančními prostředky.

Příklad špatné praxe:

Chlapci dostávají měsíční kapesné ve výši 400 Kč. Tato částka je chlapcům vyplácena postupně. Na oddělení č. 1 dostávají chlapci 100 Kč týdně, chlapci z oddělení č. 2 dostávají vždy v pondělí, středu a pátek po 30 Kč až 35 Kč. Tento způsob výplaty personál odůvodnil tím, že pokud by chlapci dostali celé kapesné najednou, nedokázali by s ním hospodařit a ihned by je utratili.

Vyplácení kapesného na několikrát v menších obnosech považují ze strany zařízení za neadekvátní ochranu, která ač zamýšlena v dobrém, může dětem v budoucnu znesnadnit jejich start do dospělého života.

Zařízení by rovněž nemělo provádět dozor nad tím, za co dítě kapesné utratí. Kapesné náleží dětem. Pohled dospělého na to, za co stojí utrácet, se pochopitelně od dětského liší, avšak zařízení by mělo nechat rozhodnutí na dítěti. Může (a mělo by) jej učit s penězi hospodařit, naučit jej spořit, ale to znamená něco jiného, než direktivně určovat, za co peníze z kapesného utrácet.

Příklad špatné praxe:

Pokud si dítě chtělo z kapesného něco koupit, musel u toho být vždy vychovatel, případně muselo vychovateli předkládat účtenku ke kontrole.

Doporučení zařízením:

- » prakticky učit děti zásadám hospodaření s penězi,
- » neprovádět dohled nad tím, za co dítě utratí své kapesné; nevyžadovat po dětech sdělení účelu, pro který žádají o vydání svých finančních prostředků a nevyžadovat po nich účtenky.

6.2 Rozpočet rodinných/výchovných skupin

Stejně jako v běžné rodině, i v zařízeních by děti měly být seznámeny s něčím jako je „rodinný rozpočet“. Především starší děti by měly být seznamovány s náklady souvisejícími s vedením domácnosti, se zásadami hospodárnosti, s možnostmi úspor apod.

Příklad špatné praxe:

Potraviny na přípravu jídla obstarává hospodyně zařízení převážně z potravinové banky. Tudíž děti neznají cenu potravin a mají za to, že jednoduše dostanou, co si přejí, případně co je v potravinové bance právě k dispozici. Obdobně se to týká i ošacení, kdy si děti neuvědomují hodnotu nakoupeného zboží. Pro co nejlehčí přechod z dětského domova do běžného života by bylo vhodné, aby se děti naučily více pracovat s penězi a jejich hodnotou.

Opačným extrémem je praxe, dle které v případě, kdy dítě úmyslně zničí majetek zařízení, následuje vedle opatření ve výchově kolektivní trest pro celou skupinu, a to snížení provozních záloh na případné nadstandardní aktivity skupiny. Cílem je patrně zamezení ničení majetku dětmi a přenesení odpovědnosti za své chování.

Chápu důvody a snahu o výchovné působení na děti a také vnímám, že i v rodinách může fungovat obdobný přístup. Rodiny mají společný rozpočet, ze kterého se hradí běžné náklady, opravy, a teprve zbývající část může být použita na další, mnohdy atraktivnější položky. Přesto výše popsanou praxi zařízení považují za nevhodnou. Velmi znevýhodňuje děti, které společné vybavení nezničí a uvádí do praxe princip kolektivní viny.

I když to nemusí být záměr, je zde vysoké riziko, že děti skutečně budou vnímat tento postup jako uplatnění kolektivní viny, což může mít velmi negativní důsledky na soužití dětí na skupině.

Doporučuji tuto praxi neuplatňovat a v podobných situacích při rozhodování o opravách zničeného majetku zařízení upřednostnit individuální odpovědnosti dětí.

Doporučení zařízením:

- » na skupinách hospodařit s rozpočtem, a posilovat tak individuální odpovědnost dětí při nakládání s finančními prostředky,
- » neuplatňovat kolektivní tresty za škodu způsobenou jedním dítětem.

7. Pravidla pro nakládání s osobními věcmi dítěte

Dítě by mělo mít možnost přinést si do zařízení své oblíbené předměty a věci denní potřeby, které chce mít u sebe.¹²⁴ Ředitel je oprávněn převzít do dočasné úschovy pouze předměty ohrožující výchovu, zdraví či bezpečnost dítěte.¹²⁵ Výklad toho, který předmět je nebezpečný, a může být tedy dítěti odebrán, musí být restriktivní, neboť tímto pravidlem zasahujeme do jednoho ze základních práv, do práva vlastnického.

7.1 Vlastní elektronická zařízení

Mám za to, že nebezpečným nemůže být předmět, který v normálním životě děti běžně používají, např. mobil či notebook.¹²⁶ Tyto předměty jsou mimo jiné prostředkem pro komunikaci dítěte s rodinou a přáteli vně zařízení, proto by zařízení neměla přistupovat k zákazu jejich vnášení.

Ředitelé, kteří dětem neumožňují vnášet a používat vlastní elektronická zařízení, argumentují tím, že by v opačném případě mohlo docházet k požáru zaviněnému poruchou těchto zařízení, k poničení zařízení při vzájemných konfliktech dětí či jejich odcizení a následné řešení těchto situací. Oboje dle nich může přinášet značné obtíže, které by komplikovaly běžný provoz zařízení.

Těmto argumentům a obavám do jisté míry rozumím, i přesto se však domnívám, že by děti měly mít možnost donést si do zařízení svou vlastní elektroniku a za stanovených pravidel ji používat. Děti i jejich rodiče či blízcí by současně měli být poučeni o možných rizicích a o možnostech, jak jim účinně předcházet (např. ukládání těchto věcí na bezpečné místo). Děti se tímto postupem mohou naučit přebírat odpovědnost za své věci a starat se o ně, resp. respektovat vlastnictví druhých. Tyto schopnosti jsou velice důležité do dalšího života po opuštění zařízení.

Doporučení zařízením:

- » umožňovat dětem za stanovených pravidel (např. zákaz užívání během skupinových aktivit) užívat jejich vlastní elektronická zařízení.

7.2 Půjčování věcí

Děti mají stejně jako ostatní vlastníci právo se svým majetkem v mezích právního řádu libovolně nakládat, a to za podmínky, že nebudou nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i účelově obtěžovat či poškozovat jiné.¹²⁷

124. Standard kvality č. 2. 8.

125. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. g) zákona o ústavní a ochranné výchově.

126. KŘÍSTEK, A. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči. Komentář. Praha: Wolters Kluwer. 2017. s. 162.

127. Ustanovení § 1012 občanského zákoníku.

Příklad špatné praxe:

Dětem bylo zakázáno půjčovat si navzájem oblečení. Důvodem byla obava z přenosu vši nebo svrabu mezi dětmi. Zakázáno bylo i půjčování dalších věcí, nikoliv pouze oděvu. Dětem za toto jednání hrozí následný postih v podobě zákazu samostatných vycházek na 1–2 dny.

Doporučuji, aby děti nebyly za to, že si mezi sebou půjčují věci, trestány a zároveň jim v tomto jednání personál nezabraňoval. Nesměřuji tímto svým doporučením rozhodně k tomu, aby děti své věci svévolně ničily. Domnívám se však, že je vhodnější, pokud jsou děti vedeny k tomu, aby nesly za své věci a za své jednání odpovědnost. Půjčování věcí samo o sobě, ať už se jedná o oblečení nebo cokoli jiného, nevnímám jako jednání, které by bylo škodlivé a za které by děti měly být jakýmkoliv způsobem trestány.

Jinak je tomu samozřejmě v případě, kdy si děti vypůjčují věci bez dovolení, nevrací je či je úmyslně ničí; v tomto případě je namísto využít některý ze zákonem předvídaných nástrojů za účelem výchovného působení na dítě. Pozornost je nutno věnovat i případům nuceného vypůjčení (například v případě šikany), kdy je dítě donuceno k tomu, aby věc půjčilo a zároveň předstíralo, že s tím souhlasí, byť věc doopravdy půjčit nechce. Tyto případy musí odhalit zaměstnanci zařízení, kteří s dětmi pracují, znají je a měli by být schopni případné nastalé situace efektivně řešit. Není však možné přistupovat k „preventivnímu“ plošnému opatření, s jehož využíváním se nemohu ztotožnit.

Doporučení zařízením:

- » nebránit dětem v půjčování věcí.

8. Příprava na uplatnění na trhu práce

Jedním z problémů, kterým mladí dospělí po opuštění ústavní výchovy čelí, je jejich obtížné uplatnění na trhu práce. Pomoc dětem v této oblasti by měla být součástí přípravy na samostatný život.¹²⁸

Děti se po nabytí zletilosti potýkají s problémy

- » **při hledání práce** (klienti nemají velkou motivaci, nejsou při hledání práce aktivní, neznají informační zdroje, kde hledat nabídky k práci, nemají povědomí o rozvržení pracovní doby, mají slabou pracovní morálku, mají nedostatečné/nízké vzdělání, požadují vyšší finanční ohodnocení, přestože mají nízké vzdělání),
- » **v přijímacím procesu** (klienti mají nevhodnou kulturu osobního projevu, neumí se při přijímacím pohovoru ani představit, mají problémy s vyjadřováním, neumí napsat životopis, neznají rozdíl mezi normálním a strukturovaným životopisem, mají problémy se stylistikou a pravopisem, mají nízké sebevědomí),
- » **při komunikaci s nadřízenými a kolegy v zaměstnání** (klienti nevědí komu tykat, komu vykat, bývají na nadřízené někdy drzí, mají problém přijmout autoritu nadřízeného, nedodržují pokyny nadřízeného, neumí se omlouvat v případě absence, nedokáží se ozvat, pokud jsou porušována jejich práva, kvůli problémům v komunikaci s nadřízeným jsou schopni zaměstnání i opustit, nechápou kompetence jednotlivých spolupracovníků),
- » **s dodržováním pracovní doby, předpisů v zaměstnání** (pokud jsou klienti motivováni finanční odměnou, tak nemají velké problémy, mají problém s pozdními příchody do zaměstnání, mají problém s neomluvenými absencemi, potřebují stálý dohled nadřízeného, nedodržují pravidla bezpečnosti práce, i když jsou předem poučeni, často řeší problémy v práci útekem do nemoci).¹²⁹

128. Standard kvality č. 2. z8.

129. KRÍŽOVÁ, S. Výchovně vzdělávací program pro výchovné ústavy určený klientům ve věku 15–18 let a jeho návaznost na praktický život. Olomouc, 2008. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra antropologie a zdravotvědy. Vedoucí práce PhDr. Helena Skarupská, Ph.D. Str. 57–58.

K minimalizaci těchto možných budoucích problémů může přispět zařízení vhodnou a systematickou prací s dětmi během pobytu v zařízení. Personál by měl seznámit děti s místy, kde lze hledat práci (internetové portály, úřady práce...), může s nimi nacvičit přijímací pohovor, psaní životopisu, měl by je seznámit s náplní jednotlivých profesí a jejich finančním ohodnocením apod.

Pokud si děti během pobytu domlouvají brigády, mělo by je zařízení seznámit s jednotlivými typy pracovněprávních závazků, jejich výhodami či nevýhodami a vést děti k jejich využívání, nikoliv k práci „na černo“.

Příklad špatné praxe:

Umístění chlapci hojně využívají nabídek placených brigád, se kterými je nejčastěji oslovují fyzické osoby z okolí zařízení, občasně také zaměstnanci zařízení. V drtivé většině se jedná o pomocné manuální práce. Dle sdělení chlapců probíhá většina brigád na základě ústní dohody.

Doporučení zařízením:

- » v rámci přípravy na samostatný život dětem pomáhat také s budoucím uplatněním na trhu práce

9. Násilí a šikana mezi dětmi

Zařízení by měla zajišťovat **prevenci rizikového chování**. Preventivní postupy by měly využívat mezioborového přístupu, odpovídat potřebám cílové skupiny a směřovat k minimalizaci rizik spojených s rizikovým jednáním.¹³⁰

Společenství dětí žijících v jednom zařízení s sebou nese (ostatně jako všechny dětské kolektivy) riziko **šikany či jiného násilí mezi dětmi**. Ve skupinách dětí s výchovnými problémy je toto riziko umocněno, neboť tyto děti mnohdy neumějí na vzájemné neshody reagovat jinak než agresivitou (slovní či brachiální). Zařízení mají povinnost chránit děti před zásahem do jejich fyzické či psychické integrity,¹³¹ přičemž by se v každém konkrétním případě měla zaměřit na:

- » včasné rozpoznání problému,
- » spolupráci s odborníky na jeho řešení,
- » hledání a řešení příčiny problému (nejen jeho projevů).

S výskytem šikany případně násilí mezi dětmi jsem se setkala v **zařízeních se striktnějším režimem péče**. Právě „tuhé“ systémy vyžadující přísnou kázeň bývají často podhoubím pro šikanu.¹³² Jedná se např. o vězení, ale může se jednat rovněž o výchovné ústavy s přísným režimem.

Podle odborníků v některých zařízeních probíhá řešení potyček, ale i dlouhodobých sporů mezi dětmi formou tzv. „hašení požáru“, nikoliv formou odborné pomoci dětem a kontinuální práce s tématem šikany. V případech, kdy se vychovatel stane svědkem šikany a není odborně připraven ji řešit, přitom může (a často se tak děje) zasáhnout nevhodným způsobem a situaci naopak zhoršit.¹³³ Zařízení mají dětem vytvářet **podmínky podporující jejich sebedůvěru, rozvíjet citovou stránku jejich osobnosti a umožňovat jejich aktivní účast ve společnosti**. Každé z dětí má rovněž **právo na respektování své důstojnosti** a jsou to právě zařízení, která jim mají během pobytu toto právo zajistit. **Následky, které může šikana na dětech zanechat, si s sebou mohou děti nést celý život.**

130. Standard kvality č. 2. 12.

131. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 2. února 2021, X a ostatní proti Bulharsku, č. 22457/16, § 197.

132. ŽUFNÍČEK, J. Existuje primární prevence rizikového chování „v ústavní péči?“ In: Vybraná témata výchovatelské praxe [online].

Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 17. 5. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Vybrana_temata_vychovatelске_praxe_sbornik.pdf, s. 21.

133. Tamtéž.

Příklady špatné praxe:

Dívka bez předchozího varování surově napadla nově příchozího chlapce. Podle dokumentace se jednalo o impulzivní dívku bez větší sebekontroly, s výraznou agresivitou v chování. Speciálně pedagogické centrum konstatovalo, že dívka je oslabena v kognitivním výkonu až do úrovně lehkého mentálního postižení. Centrum také konstatovalo speciální vzdělávací potřeby dívky. Diagnostický ústav stanovil cíl učit se ovládat svůj temperament – nevybuchovat, nevstupovat do fyzických konfliktů. V komplexní zprávě upozornil na tendenci k fyzickým střetům, kdy agrese přichází bez předchozího varování. PROD sestavený následně samotným zařízením byl však koncipován zcela formálně, bez jakékoli detailnější návaznosti na závěry diagnostického ústavu. Chyběla zmínka o zvládnání temperamentu či instrumentální agresivity. Jako hlavní dlouhodobý cíl bylo uvedeno „být úspěšná ve zvoleném učebním oboru a získat výuční list“. S dívkou po incidentu vedl pohovor vychovatel, přestože v zařízení pracoval etoped (psycholog v zařízení nepracoval).

V dokumentaci zařízení byl nalezen záznam o tom, že v minulosti během hry zvané „flaška“ byla jedna z dívek ostatními nucena k tomu, aby plivla na zem a jiná, aby toto slízla. Jiným úkolem bylo vysvléct se a nechat se fotit a natáčet. Už samotná účast na hře přitom byla vynucena pohrůzkou násilí ze strany některých dívek. O těchto skutečnostech informovaly dívky vychovatelky, které věc předaly dál, až se jí začala zabývat policie. Ta věc po několika měsících odložila, protože dívky, které vypovídaly, uvedly, že své původní výpovědi zveličovaly, protože „měly nerva“. Incident s jednou z „poškozených“ rozebíral i psycholog zařízení, a to ještě týž den, kdy vše nahlásila. Tomu dívka popsala také další praktiky na skupině – fyzické napadení, vysmívání se, nadávky, nucení k úklidu, pomazání obličeje zubní pastou během spánku, nucené tancování apod. Záznam rozhovoru s psychologem, který byl založen ve spisové dokumentaci dívky, obsahoval pouze popis skutku a označení aktérů. Z dokumentace není patrné, jakým způsobem bylo s dívkami dále pracováno.

Doporučení zařízením:

- » nastavit systém prevence a následného řešení jednotlivých případů šikany mezi dětmi,
- » zajistit vychovatelům a odbornému personálu vzdělání v oblasti práce s šikanou.

9.1 Násilí se sexuálním podtextem

Jedním z témat, kterým jsem se během návštěv zabývala, je možná **koedukace** zařízení a problémy s ní spojené. Jsem toho názoru, že dítě by mělo mít příležitost k navazování běžného kontaktu s dětmi opačného pohlaví. Po jejich odchodu ze zařízení budou běžně přicházet do kontaktu se svými protějšky a je důležité, aby jim vzájemná komunikace nečinila problémy. Koedukovaná zařízení proto vítám. Přínos koedukace, a to dokonce v rámci jednotlivých rodinných či výchovných skupin, potvrdili zástupci zařízení, které se k tomuto kroku rozhodlo nedlouho před návštěvou. Pracovníci poukázali na zklidnění dětí, na lepší a efektivnější skupinovou práci s nimi, přičemž dříve vnímali jako problematickou a velmi náročnou práci zejména s dívkami skupinami. Pokud se však zařízení pro koedukaci rozhodne, je nutné v maximální možné míře předcházet hrozbám, které se s ní pojí.

Příklad špatné praxe:

V zařízení se počátkem roku 2019 objevily případy sexuálního obtěžování a násilí mezi umístěnými chlapci a dívkami. Věc byla šetřena Policií ČR. V červenci a září roku 2019 následovaly další násilné sexuální incidenty, tentokrát však jen mezi chlapci. Personál uvedl, že zařízení na dotyčné události reagovalo intenzivní individuální prací s jednotlivými aktéry, zvýšeným dozorem a edukací o sexuálním násilí. Na dotazy ke skutečně konkrétním příkladům preventivní činnosti a následné práce s aktéry sexuálních násilí však bylo pracovníkům Kanceláře vždy odpovídáno velice obecně („zvýšený dozor, individuální pohovory, edukace...“) bez konkrétních příkladů.

Doporučení zařízením:

- » v případě koedukovaného zařízení dbát na prevenci sexuálního násilí mezi dětmi, a pokud k němu přesto dojde, důsledně a systematicky s tímto pracovat.

10. Kontakt dítěte s rodinou a přáteli

Právo na kontakt dítěte s jeho rodinou a blízkými je jednou ze složek práva na respektování soukromého a rodinného života, které zaručuje čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Umístění dítěte do zařízení bezpochyby ovlivňuje jeho reálné možnosti udržovat kontakt s vnějším světem. Současně ovšem platí, že **veškeré zásahy do práva na soukromý a rodinný život musí být činěny v mezích a na základě zákona**. Zákon z toho důvodu formuluje odpovídající práva dětí a stanovuje podmínky, za kterých mohou být tato práva případně omezena. Ty se pak liší v závislosti na tom, zda byla dítěti nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Při návštěvách školských zařízení jsem se blíže zabývala realizací práva umístěných dětí na udržování kontaktu s rodinou a jejich blízkými, zejména prostřednictvím mobilního telefonu a internetu. Dále jsem také věnovala pozornost možnostem dětí trávit čas mimo zařízení prostřednictvím samostatných vycházek nebo pobytů mimo zařízení, tzv. „dovolenek“.

10.1 Přístup k mobilnímu telefonu

Dítě v režimu ústavní i ochranné výchovy má právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami. Zákon explicitně stanovuje, že toto právo může být realizováno mimo jiné prostřednictvím telefonických hovorů a korespondence.¹³⁴ Korespondencí se v kontextu současné doby rozumí především komunikace prostřednictvím sociálních sítí, mobilních či webových aplikací nebo SMS zpráv. Právní úprava nerozlišuje mezi dětmi s nařízenou ústavní výchovou a dětmi s uloženou ochrannou výchovou.

Dětem v navštívených školských zařízeních, které nevlastnily mobilní telefon, byl vždy k dispozici telefon služební, ze kterého mohly volat rodině a konkrétně určeným osobám. Většina dětí však měla vlastní mobilní telefon. Zaměřila jsem se proto na režim a pravidla jeho používání.

Již dříve veřejný ochránce práv kritizoval postup, kdy děti musely odevzdávat své mobilní telefony personálu zařízení.¹³⁵ I přesto jsem se s touto praxí opakovaně setkala při aktuální sérii návštěv školských zařízení. Zastávám názor, že **děti by měly mít neomezený přístup ke všem svým osobním věcem, tedy včetně vlastního mobilního telefonu**. K jeho odebrání není personál oprávněn. Výjimkou jsou pouze individuální případy, kdy mobil ohrožuje výchovu, zdraví a bezpečnost dítěte.¹³⁶ Dané ohrožení však musí být velice pečlivě a konkrétně odůvodněno¹³⁷ a zákonné oprávnění ředitele by mělo být vykládáno restriktivně. Paušálně dětem odebírat mobilní telefony z důvodu, že by se jejich prostřednictvím mohly domlouvat na společném útěku ze zařízení, považuji za nepřipustné.

Výše uvedené poznatky k odebírání mobilního telefonu umístěných dětí se nevztahují na případné zákazy jeho aktivního používání. **Nemám sebemenších výhrad k tomu, když si zařízení na základě transparentních a jednoznačně stanovených pravidel omezí používání mobilních telefonů například v době školního vyučování, přípravy na vyučování, stravování, komunitních a terapeutických činností či v době nočního klidu**. Taková pravidla by měla být součástí vnitřního řádu.¹³⁸

134. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. n) zákona o ústavní a ochranné výchově.

135. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochranne_vychovy.pdf, str. 93.

136. Ustanovení § 20 odst. 2 písm. d) ve spojení s § 23 odst. 1 písm. g) zákona o ústavní a ochranné výchově.

137. Bude se jednat například o situace, kdy je dítě prostřednictvím mobilního telefonu vystavováno jednání, které může naplňovat skutkovou podstatu trestného činu (např. ohrožování výchovy dítěte, navazování nedovolených kontaktů s dítětem, svádění k pohlavnímu styku atp.).

138. Čl. III metodického pokynu MŠMT k úpravě vnitřního řádu školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (č. j. MSMT-26924/2018-1).

Příklad špatné praxe:

Mobilní telefony byly dětem vydávány pouze v době od 19:00 do 20:00 hod., případně při odchodu na samostatnou vycházku nebo odjezdu na dovolenku. Ve zbytku času byly telefony uloženy u personálu a děti k nim neměly přístup.

Doporučení zařízením:

- » umožnit dětem v zásadě neomezený přístup k mobilním telefonům a stanovit pravidla pro jejich užívání.

10.2 Přístup k internetu

Přístup k internetu představuje pro děti v zařízeních realizaci nejen jejich **práva na udržování kontaktu se svými blízkými, ale také práva na přístup k informacím**.¹³⁹

Domnívám se, že v dnešní době, kdy má většina domácností přístup k internetu, jsou děti znevýhodňovány, pokud mají přístup k internetu nepřiměřeně omezen, nebo jej nemají vůbec. **Internet přitom představuje velice levný a efektivní nástroj pro komunikaci s rodinou, blízkými a kamarády dítěte vně zařízení.** Sociální sítě mohou navíc sloužit dětem jako inspirace, neboť jejich prostřednictvím mohou sledovat své vzory, ať už sportovce, youtubery, blogery, streamery nebo další influencery.

Současná generace dětí se sociálními sítěmi takřka vyrůstá a jejich vlivu si nelze nevšimnout. Není proto vhodné od nich děti odstíhávat, neboť po odchodu ze zařízení dětem budou chybět praktické zkušenosti s jejich fungováním i nástrahami. **Za vhodnější považují podporovat děti v edukaci v oblasti bezpečného používání internetu a sociálních sítí.** Z výchovných důvodů je samozřejmě možné zablokovat přístup k obsahu, který je pro děti nevhodný. Jedná se například o stránky s pornografickým nebo násilným obsahem.

Příklad dobré praxe:

Děti měly svoje vlastní stolní počítače anebo notebooky ve svých pokojích, případně jim byly na rodinných skupinách k dispozici erární počítače. V celém zařízení pak fungovalo bezdrátové připojení k internetu prostřednictvím Wi-Fi, na kterou se děti mohly připojit prostřednictvím svých mobilních telefonů a jiných zařízení.

Příklad špatné praxe:

Zařízení záměrně neumožňovalo umístěným dětem přístup k Wi-Fi připojení, což personál odůvodňoval nepodloženými obavami z možné schopnosti dětí proniknout na interní server zařízení, a dostat se tak důvěrným údajům, které na něm byly uloženy.

Doporučení zařízením:

- » zajistit dětem přístup k bezpečnému internetu.

10.3 Samostatné vycházky

Jednou z příležitostí, kdy může dítě být v kontaktu se světem za zdi zařízení i fyzicky, jsou samostatné vycházky. Zatímco u dětí s uloženou ochrannou výchovou jsou samostatné vycházky koncipovány jako možná odměna za dobré výsledky při plnění povinností,¹⁴⁰ u dětí starších 7 let věku s nařízenou ústavní výchovou

¹³⁹ Čl. 17 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁴⁰ Ustanovení § 21 odst. 4 písm. a) zákona o ústavní a ochranné výchově.

zákon samostatné vycházky zakotvuje jako jejich právo,¹⁴¹ které může být omezeno na základě negativního opatření ve výchově.¹⁴²

Zákon v souvislosti se samostatnými vycházkami dětí s nařízenou ústavní výchovou hovoří o souhlasu pedagogického pracovníka. To však **nelze vykládat tak, že by samostatné vycházky dětí podléhaly schvalování nebo povolování**, jako je tomu například v případě pobytů mimo zařízení. Zákon tím dává pedagogickým pracovníkům možnost promptně reagovat na aktuální situace, kdy by realizace vycházky nebyla z výchovných, zdravotních či jiných relevantních důvodů vhodná. Této, nadnesené řečeno „rodičovské“, kompetence může pedagogický personál využít například tehdy, kdy si dítě odmítá splnit školní či jiné povinnosti, nebo vycházku nedovoluje jeho zdravotní stav. **Pedagogický personál by měl tuto pravomoc používat výjimečně, vždy v individuálních a konkrétně odůvodněných případech**, neboť tím fakticky zasahuje do zákonem stanoveného práva dotyčných dětí na samostatnou vycházku.

Dlouhodobější omezení samostatných vycházek bez nutnosti předchozího udělení opatření ve výchově je (podle mého názoru) rovněž možné, pouze však ve výjimečných a odůvodněných případech. Vyplyvá to z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dle které je stát **povinen zajistit** ochranu dětí před špatným zacházením a před zásahy do jejich psychické či fyzické integrity,¹⁴³ pokud je – nebo má být – orgánům státu známo, že takový zásah reálně a bezprostředně hrozí. Tedy pokud u dítěte existuje zřetelné riziko, že mu během samostatné vycházky hrozí nebezpečí nebo si může ublížit samo,¹⁴⁴ stát (resp. zařízení náhradní výchovy) má nejenom možnost, ale dokonce **povinnost přijmout opatření na jeho ochranu**, což někdy vyžaduje samostatné vycházky omezit.¹⁴⁵

Přestože zákon o ústavní a ochranné výchově tuto možnost neupravuje, s ohledem na aplikační přednost mezinárodních úmluv, kterými je Česká republika vázána před vnitrostátní úpravou, se domnívám, že **omezení vycházek v konkrétních odůvodněných případech z důvodu ochrany dítěte je možné** (viz rovněž kapitola 3.1 v systémové části). Pokud k omezení dojde, je vždy nutné souběžně pracovat na minimalizaci existujícího problému (rizika), např. nácvikem vycházek, řešením akutních psychických problémů dítěte apod. tak, aby bylo možné v budoucnu omezení zrušit. Riziko se pochopitelně v čase mění, a proto má reakce zařízení vždy vycházet z aktuálního hodnocení.

Ohledně **četnosti vycházek** již předchozí veřejný ochránce práv požadoval, aby byly dětem umožňovány samostatné vycházky v zásadě každý den,¹⁴⁶ a já se s tímto názorem plně ztotožňuji. Doba vyhrazená samostatným vycházkám by také měla být dostatečně dlouhá na to, aby ji děti mohly smysluplně využít.

Příklad špatné praxe:

Děti měly na vycházku vyhrazeno 30 minut denně. Zařízení se přitom nacházelo na samém okraji města. V jeho okolí se nenacházela téměř žádná ze služeb běžné občanské vybavenosti a pěší cesta do centra města trvala asi půl hodiny, tedy dobu vyhrazenou pro samostatnou vycházku. Některé děti tak vycházek nevyužívaly, protože neměly možnost v tak krátkém časovém intervalu kamkoli v okolí dojit.

Doporučení zařízením:

- » umožňovat dětem opustit zařízení za účelem samostatné vycházky v zásadě každý den a vyhradit pro ně dostatečně dlouhou dobu na to, aby je děti mohly smysluplně využívat,

141. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. p) zákona o ústavní a ochranné výchově.

142. Ustanovení § 21 odst. 1 písm. c) zákona o ústavní a ochranné výchově.

143. Viz čl. 3 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

144. Jedná se např. o dítě s mentálním postižením, které není schopno se orientovat v prostoru, či dítě, které je ve špatném psychickém stavu, sebepoškozuje se a existuje reálná hrozba, že si během vycházky sáhne na zdraví či život.

145. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. února 2018, V. C. proti Itálii, č. 54227/14 – § 89–90. Cituji § 89: „Tato opatření musí zajišťovat účinnou ochranu, zvláště pak dětem jako zvláště zranitelným vůči různým formám násilí, a zahrnovat rozumné kroky k zabránění špatnému zacházení, o němž orgány věděly nebo měly vědět (...)“ Dále srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 24. července 2012, Đorđević proti Chorvatsku, č. 41526/10, § 138–139.

146. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, str. 85.

- » v individuálních případech, kdy hrozí zásah do integrity dítěte, omezit na nezbytně dlouhou dobu právo dítěte na samostatnou vycházku a zároveň pracovat na odstranění rizika tak, aby dítě mohlo samostatnou vycházku bezpečně absolvovat.

10.4 Pobyt mimo zařízení

Právo dětí umístěných v zařízeních udržovat kontakt se svými blízkými je realizováno také prostřednictvím vícedenních pobytů mimo zařízení, v praxi označovaných jako „dovolenky“. Dovolenky podléhají povolení ředitele zařízení,¹⁴⁷ který tak může učinit pouze za předchozího souhlasu příslušného OSPOD.¹⁴⁸

V rámci této série návštěv jsem narazila na pochybení související s nedůvodnými organizačními omezeními dovolenek, či jejich pojmání jako motivační odměny za dobré chování. Výjimkou nebyly případy, kdy ředitelé při zamítání dovolenek postupovali v rozporu s právní úpravou.

10. 4. 1 Omezování dovolenek z organizačních, provozních důvodů

Zařízení by mělo aktivně vytvářet podmínky pro vytvoření a udržování kontaktu dítěte s rodinou a blízkými osobami a podporovat děti v navazování kontaktů a k trávení svého volného času mimo zařízení v přirozeném sociálním prostředí.¹⁴⁹ **Zařízení by se tedy mělo snažit využít jakoukoli příležitost k realizaci pobytu dítěte mimo zařízení, pokud je to současně v zájmu dotyčného dítěte.**

V praxi jsem se ovšem setkala s pravidly, která omezovala možnost častějších dovolenek, aniž by k tomu byl dán nějaký hlubší důvod nebo by dané omezení sledovalo určitý specifický účel. Jednalo se spíše o organizační či provozní důvody zařízení, např. nezbytnost budování sounáležitosti dítěte se zařízením, sžívání s ostatními dětmi v zařízení při společných víkendových činnostech, vykonání domácích prací apod. Zdůrazňuji, že **důvody tohoto charakteru nikdy nemohou převážit nad právy umístěných dětí a jejich nejlepším zájmem.**

Pokud pomínu nesouhlas příslušného OSPOD, ředitel může pobyt dítěte v rodině (dovolenku) nepovolit pouze tehdy, pokud se domnívá, že dovolenka **není v zájmu úspěšné výchovy dítěte.**¹⁵⁰ V takovém případě musí ve svém rozhodnutí uvést konkrétní důvody, které jej k tomu vedly.

Příklad špatné praxe:

Dívka z dětského domova navázala silný vztah s babičkou svého spolužáka ze školy, se kterým již několik let tvoří pár. Sama o ní hovořila jako o babičce a tvrdila, že i ji babička bere jako vlastní. Pracovníkům Kanceláře dívka uvedla, že by si přála trávit veškerý svůj volný čas u babičky, kde žije i její partner. Avšak ředitelka ji k nim na základě interních pravidel zařízení pouští na víkendové dovolenky jen jednou za dva týdny. Dívka ani personál zařízení přitom neznali konkrétní důvody, proč nemůže za babičkou a jejím partnerem jezdit každý víkend.

Doporučení zařízením:

- » zamítat žádosti o dovolenky jen na základě zákonných důvodů a podporovat děti v trávení volného času mimo zařízení.

147. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. a) zákona o ústavní a ochranné výchově.

148. Ustanovení § 30 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

149. Standardy kvality č. 2.14 a č. 2. 26.

150. Ustanovení § 23 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

10. 4. 2 Motivační dovolenky

Jedním z projevů práva dítěte na respektování soukromého a rodinného života je právo na osobní styk rodiče s dítětem, které je součástí rodičovské odpovědnosti a omezit je může pouze soud.¹⁵¹ Omezení osobního styku přitom musí soud explicitně stanovit ve výrokové části svého rozhodnutí. Nelze jej automaticky dovozovat pouze z toho, že byla dítěti nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Pobyt dítěte u rodičů je realizací práva na osobní styk rodičů s dítětem a jako takové je nelze podmiňovat či omezovat s odkazem na chování dítěte, případně organizační limity zařízení. Zásadně nesouhlasím s praxí, kdy je pobyt u rodiny vnímán jako odměna. Návaznost motivačního systému na povolení pobytu u rodičů hodnotím z hlediska emoční vazby dítěte na rodinu jako nevhodnou výchovnou metodou. Odjezd dítěte by neměl být podmíněn ani negativním testem na přítomnost návykových látek. Požití návykové látky dítětem by mělo v první řadě sloužit jako podnět k odborné práci s dítětem na toto téma, nevylučuji, že může být podnětem také k udělení negativního opatření ve výchově, ale v žádném případě by nemělo znamenat zákaz pobytu dítěte u rodičů. Pobyt dítěte u rodiny nelze vnímat jako ústřední motivační prvek. Mělo by se jednat o součást celkové výchovné práce s dítětem, do níž je zahrnuta i rodina.

Příklad špatné praxe:

Zařízení dětem povolovalo zpravidla dvě víkendové dovolenky u rodiny v jednom kalendářním měsíci. Případné povolení dalších dovolenek, které byly označovány jako mimořádné či motivační dovolenky, bylo vždy vázáno na týdenní hodnocení dítěte a výsledek testu na přítomnost návykových látek.

Doporučení zařízením:

- » nevázat povolování dovolenek na hodnocení dětí, vnímat pobyty u rodiny jako právo dítěte, nikoli odměnu.

11. Zastupování dítěte a rozhodování o jeho záležitostech

V průběhu pobytu dítěte ve školském zařízení běžně dochází k situacím, kdy dítě s ohledem na svůj věk nebo rozumovou a volní vyspělost není způsobilé jednat samostatně a musí být zastoupeno. **Zastupování dítěte je součástí rodičovské odpovědnosti.** Jedná se o soubor práv a povinností rodičů, jejichž trvání a rozsah může změnit pouze soud.¹⁵² **Samotným umístěním dítěte do školského zařízení nedochází k jejímu omezení, zbavení či k pozastavení jejího výkonu.** Pokud tedy soud výslovně nestanoví jinak, zákonnými zástupci i nadále zůstávají rodiče umístěného dítěte.

Při návštěvách školských zařízení jsem narazila na tři problematické okruhy v oblasti zastupování dítěte. Nejasnosti panovaly zejména v otázkách zástupčích oprávnění ředitelů zařízení a zastupování umístěných dětí při poskytování zdravotních služeb a ve věcech souvisejících se vzděláním dětí. Pro úplnost uvádím, že tyto otázky související se zastupováním jsou aktuální pouze v situacích, kdy dítě není dostatečně rozumově a volně vyspělé k samostatnému rozhodování.

11.1 Zastupování dítěte ředitelem zařízení

Ředitel zařízení je oprávněn zastoupit dítě v běžných záležitostech.¹⁵³ Jedná se především o záležitosti každodenního charakteru, které vyplývají zejména z osobní péče o dítě. Typicky tak půjde například o omlouvání dítěte ze školy nebo vyzvedávání předepsaných léků. U mladších dětí pak může být nutné zastoupení ředitelem nebo jím pověřeným zaměstnancem zařízení při nákupu oblečení, hraček nebo dáreků za větší finanční obnos.

151. Ustanovení § 858 občanského zákoníku.

152. Ustanovení § 858 občanského zákoníku.

153. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. l) zákona o ústavní a ochranné výchově.

Oprávnění k zastoupení dítěte má ředitel také **ve věcech zásadní důležitosti**, mezi které se řadí zejména složitější léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.¹⁵⁴ Toto oprávnění však ředitel má pouze v případech, kdy **zákonní zástupci dítěte neplní své povinnosti** nebo **nejeví o dítě skutečný zájem** a zastoupení dítěte ředitelem je v zájmu dítěte.¹⁵⁵ Upozorňuji však, že uvedené podmínky jsou současně důvody pro omezení rodičovské odpovědnosti rodičů umístěného dítěte.¹⁵⁶ Pokud se tedy jedná o setrvalý stav, ředitel zařízení by se měl obrátit na příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby u soudu inicioval řízení o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti¹⁵⁷ a jmenování poručníka nebo opatrovníka.¹⁵⁸ Při zastupování dítěte je také nutné vyvarovat se možného střetu zájmů ředitele a samotného dítěte. V případech, kdy se názory ředitele a dítěte ve věcech zásadní důležitosti neshodují, se musí ředitel obrátit na soud s návrhem na ustanovení kolizního opatrovníka.¹⁵⁹

V ostatních situacích je ředitel zařízení oprávněn umístěné dítě zastupovat pouze tehdy, pokud je k tomu výslovně **zmocněn** zákonnými zástupci dítěte. **Zmocnění však musí být udělováno vždy ke konkrétně specifikovanému úkonu.** Ačkoli generální plné moci a obecné souhlasy zákonných zástupců veřejný ochránce práv kritizoval již v minulosti,¹⁶⁰ setkala jsem se s nimi i při aktuální sérii návštěv školských zařízení. Konkrétně ve dvou zařízeních jsem narazila na dokumenty nesoucí název „Prohlášení zákonného zástupce“, jejichž obsahem byl výčet situací, které mohou v budoucnu nastat a ve kterých pak na základě podpisu tohoto dokumentu zákonným zástupcem může ředitel zařízení dítě zastupovat. Jedno zařízení formulovalo výčet dokonce demonstrativně, a v konečném důsledku se tak zmocnění mohlo vztahovat i na situace, které nebyly v prohlášení přímo uvedeny. Dalo by se říci, že zákonní zástupci tak svým podpisem dali řediteli zařízení zástupčí bianco šek.

Stejně jako moji předchůdci se domnívám, že touto praxí **dochází k obcházení zákona.** Ředitel zařízení totiž na základě generálních plných mocí zastupuje dítě ve věcech zásadní důležitosti (zejména v oblastech vzdělávání, poskytování zdravotních služeb a hospitalizací dítěte) i v případech, kdy zákonní zástupci jeví o dítě zájem a jsou se zařízením v kontaktu. Zařízení se tímto postupem pravděpodobně snaží zjednodušit si do budoucna získávání souhlasů zákonných zástupců. Není však přípustné, aby současně ignorovala výše uvedené povinnosti stanovené právními předpisy.

Příklady špatné praxe:

Ve spisové dokumentaci dítěte bylo založeno „Prohlášení zákonného zástupce“, jehož podpisem zákonní zástupci zmocňovali ředitelku zařízení k jejich zastupování při vyřizování operativních záležitostí týkajících se dítěte. Součástí demonstrativního výčtu záležitostí bylo „rozhodování o umístění dítěte do léčen a ozdravoven, je-li to navrženo ošetřujícím lékařem nebo specialistou“, „rozhodování o operaci či jiném lékařském zákroku nebo výkonu, který byl doporučen lékařem“, „zápis do všech škol a učilišť v síti MŠMT“ a „výběr budoucího povolání pro dítě“. Na základě tohoto dokumentu ředitelka zastupovala dítě i v situacích, kdy by jej měli podle zákona zastupovat zákonní zástupci.

Podepsané „Prohlášení zákonného zástupce“ bylo založeno i ve složce dítěte, jehož matka do zařízení pravidelně telefonovala a trvale se zdržovala na stálé adrese. Ačkoli tedy v tomto případě byl zákonný zástupce kontaktní a mohl dítě zastupovat či poskytovat souhlas s konkrétními kroky, ředitelka zařízení zastupovala dítě na základě obecného zmocnění, uděleného při příjmu dítěte do zařízení.

Doporučení zařízením:

- » zastupovat děti ve věcech zásadní důležitosti pouze v případech, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,

154. Ustanovení § 877 odst. 2 občanského zákoníku.

155. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. l) zákona o ústavní a ochranné výchově.

156. Ustanovení § 870 a § 871 odst. 1 občanského zákoníku.

157. Ustanovení § 14 odst. 1 písm. b) zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

158. Ustanovení § 878 odst. 2 a 3 občanského zákoníku.

159. Ustanovení § 460 občanského zákoníku.

160. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochranne_vychovy.pdf, str. 70.

- » zastupovat děti pouze na základě výslovného zmocnění zákonných zástupců ke konkrétně specifikovanému úkonu a upustit od praxe získávání předem udělených obecných souhlasů.

11.2 Zastupování dítěte při poskytování zdravotních služeb

Zdravotní služby mohou být dítěti poskytovány za třech různých situací, a to za souhlasu samotného dítěte, za souhlasu jeho zákonného zástupce a zcela bez souhlasu.

Souhlas dítěte s poskytnutím zdravotních služeb je použitelný v případech, kdy je provedení lékařského úkonu přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající věku dítěte¹⁶¹ a nezanechá na dítěti trvalé nebo závažné následky.¹⁶² Žádný právní předpis explicitně nestanovuje věkovou hranici, se kterou by spojoval dostatečnou rozumovou a volní vyspělost k udělení souhlasu s poskytováním zdravotních služeb. S odkazem na § 100 občanského zákoníku lze však jako pomocnou hranici pro posouzení nezletilého samostatně rozhodovat o běžných lékařských zákrocích stanovit na 14 let.¹⁶³ Od tohoto věku by tedy mělo postačovat, aby s provedením lékařských zákroků a úkonů, které nezanechávají trvalé nebo závažné následky, souhlasilo samo dítě.

V případech, kdy dítě není způsobilé poskytnout souhlas s poskytováním zdravotních služeb (dítě není dostatečně vyspělé nebo se jedná o závažný zákrok), je nezbytný **souhlas zákonných zástupců dítěte**. Ten musí být udělen poté, co zdravotnický personál řádně poučí zákonné zástupce o okolnostech a rizicích plánovaného lékařského úkonu – jedná se o tzv. informovaný souhlas.¹⁶⁴ Nelze jej udělit ani předem při nástupu dítěte do zařízení, ani dodatečně po poskytnutí zdravotních služeb. Takto udělený souhlas je neplatný. **Ředitel zařízení je oprávněn nahradit souhlas zákonných zástupců** v případě, jestliže hrozí nebezpečí z prodlení a souhlas zákonného zástupce nelze bez zbytečného odkladu získat. Důvody, pro které nebylo možné získat souhlas zákonného zástupce, je však potřeba zaznamenat do zdravotnické dokumentace dítěte.¹⁶⁵

Bez souhlasu dítěte či jeho zákonných zástupců lze zdravotní služby poskytnout pouze v případech stanovených zákonem. Jde především o situace, kdy dítě vyžaduje akutní péči, jejíž poskytnutí je nezbytné k záchraně jeho života nebo zamezení vážného poškození zdraví.¹⁶⁶ Dítě lze bez souhlasu zákonného zástupce hospitalizovat či poskytnout mu zdravotní službu také v případě, kdy je u něj podezření z týrání, zneužívání nebo zanedbávání.¹⁶⁷

Příklady špatné praxe:

Ve spisové dokumentaci dítěte byl založen dokument, jehož podpisem zákonní zástupci zmocňovali ředitelku zařízení k rozhodování o hospitalizaci dítěte a o provedení operace či jiného lékařského zákroku nebo výkonu, pokud byly doporučeny lékařem. Dokument byl zákonným zástupcům předkládán k podpisu při přijetí dítěte do zařízení. Ředitelka pak při poskytování zdravotních služeb zastupovala dítě i v situacích, kdy tak měli podle zákona činit zákonní zástupci.

Ve spisové dokumentaci dítěte byl nalezen záznam komunikace matky s personálem zařízení, kdy se matka dotazovala na důvody hospitalizace dítěte v dětské psychiatrické nemocnici. Je zřejmé, že zařízení nepožádalo matku o souhlas s hospitalizací dítěte a ani ji o této skutečnosti neinformovalo, a to i přes to, že se matka trvale zdržovala na stálé adrese, o čemž zařízení vědělo.

161. Ustanovení § 35 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

162. Ustanovení § 95 občanského zákoníku.

163. DOLEŽAL, Tomáš. Způsobilost nezletilých udělit souhlas s poskytováním zdravotních služeb. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2018, č. 1, s. 48–61.

164. Ustanovení § 34 odst. 1 zákona o zdravotních službách.

165. Ustanovení § 42 zákona o zdravotních službách.

166. Ustanovení § 35 odst. 3, § 38 odst. 4 zákona o zdravotních službách.

167. Ustanovení § 38 odst. 2 a 5 zákona o zdravotních službách.

Doporučení zařízením:

- » zastupovat dítě při poskytování zdravotních služeb pouze v případech, kdy s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost či povahu zdravotního úkonu dítě není způsobilé vyslovit souhlas, a současně hrozí nebezpečí z prodlení a souhlas zákonného zástupce nelze bez zbytečného odkladu získat,
- » neuplatňovat praxi získávání předem udělených zmocnění zákonných zástupců dítěte k jeho zastupování zařízením při poskytování zdravotních služeb.

11.3 Zastupování dítěte v otázkách vzdělávání

Vzdělávání dítěte, výběr a příprava na budoucí povolání se řadí mezi věci zásadní důležitosti.¹⁶⁸ Rozhodovat o těchto otázkách tedy mohou primárně zákonní zástupci, případně i samotné dítě, v závislosti na jeho vyspělosti. Ředitel zařízení může dítě zastupovat pouze v případech, kdy zákonní zástupci dítěte neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte ředitelem je v zájmu dítěte.¹⁶⁹ Pokud se názory ředitele a dítěte v oblasti vzdělávání a výběru budoucího povolání neshodují, musí se ředitel obrátit na soud s návrhem na ustanovení kolizního opatrovníka.¹⁷⁰

Příklad špatné praxe:

Zákonným zástupcům byl při přijetí dítěte do zařízení předkládán k podpisu dokument, z něhož ředitelka zařízení následně odvozovala své zástupčí oprávnění při zápisu dítěte do škol a učilišť a při rozhodování o výběru budoucího povolání pro dítě. Ředitelka zařízení pak běžně vystupovala jako zákonný zástupce dítěte například při podávání školní přihlášky a přestupu na jinou školu, tedy v případech, kdy k tomu nebyla ze zákona oprávněna.

Doporučení zařízením:

- » ve věcech souvisejících se vzděláním zastupovat dítě pouze tehdy, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,
- » v případě střetu zájmů iniciovat řízení o ustanovení kolizního opatrovníka.

12. Personál

12.1 Počet úvazků pedagogického personálu

Jsem si vědoma obtíží, které souvisejí s dostupností kvalifikovaných motivovaných pedagogických pracovníků. Zařízení má však povinnost zaměstnávat takový počet pracovníků, kteří budou schopni zajistit potřeby aktuálně umístěných dětí.¹⁷¹ V případě personálního podstavu pak zařízení není schopno vyhovět požadavkům na organizaci a rozsah přímé pedagogické činnosti¹⁷² za současného dodržování pracovních předpisů (zejména stran doby odpočinku, čerpání řádné dovolené atp.) a pružného reagování na mimořádné situace (zejména pracovní neschopnost zaměstnanců, ošetřování člena rodiny apod.). V krajních situacích pak může personální podstav ústit v nezbytnost umístění dětí mimo zařízení, aby vychovatelé mohli čerpat řádnou dovolenou.¹⁷³ V těchto případech by vedení zařízení mělo vyvinout apel rovněž na zřizovatele, tak aby navýšil počet zaměstnanců adekvátně k potřebám zařízení, a to včetně mzdových prostředků.

168. Ustanovení § 877 odst. 2 občanského zákoníku.

169. Ustanovení § 23 odst. 1 písm. l) zákona o ústavní a ochranné výchově.

170. Ustanovení § 460 občanského zákoníku.

171. Standard kvality č. 3. 2.

172. Stanovené vyhláškou upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

173. Zde pouze upozorňuji, že posílání dětí v letních měsících na dětské tábory a rehabilitační pobyty nehodnotím samo o sobě jako špatnou praxi.

V některých zařízeních je kvůli nedostatečnému počtu vychovatelského personálu běžnou praxí dočasné spojování a rozdělování rodinných skupin. Děti z jedné rodinné skupiny jsou rozděleny mezi ostatní skupiny, které nejsou kapacitně naplněny, a jejich původní skupina se dočasně uzavře. Děti jsou na tento postup obvykle zvyklé a nepřijde jim na něm nic zvláštního. To ovšem neznamená, že je to v pořádku. Rozdělení dětí do rodinných skupin má sloužit ke stabilizaci dítěte a má mu umožnit fungovat v prostředí podobajícím se běžné domácnosti. Jak běžná domácnost, tak i rodinná skupina v zařízení má mít vlastní rytmus a život a dítě v ní má mít své pevné místo. Pravidelným rozdělováním skupin a přesouváním dětí dochází ke ztrátě žádoucí stability, kdy se dítě pravidelně objevuje mezi „cizími“ dětmi a v „cizím“ prostředí. Tento postup pak popírá rodinný model ústavní výchovy. Uznávám, že krátkodobé rozdělení rodinné skupiny nelze zcela vyloučit, nesmí být ale pravidlem. V souvislosti se zaměstnáváním pedagogických pracovníků dále upozorňuji **na vhodnost zaměstnání mužů na této pozici**. Děti se tak mohou seznámit s pozitivním mužským vzorem.

Příklad špatné praxe:

Zařízení bylo v době návštěvy personálně poddimenzováno. K dispozici mělo 15 úvazků vychovatelů a k tomu v součtu $\frac{3}{4}$ úvazku přímé pedagogické činnosti zastávala vedoucí vychovatelka spolu se zástupkyní ředitelky a ředitelkou. V zařízení přitom fungovalo 7 rodinných skupin. V případě absence několika vychovatelů z důvodu dovolených, nemocenských apod. nebyl domov schopen pružně reagovat a zajistit řádný chod všech rodinných skupin. Běžnou praxí bylo, že se děti z jedné rodinné skupiny rozdělily mezi ostatní skupiny, které nebyly kapacitně naplněny, a jejich původní skupina se dočasně uzavřela. Z tohoto důvodu docházelo rovněž k rozdělení sourozeneckých skupin.

Doporučení zařízením:

- » zajistit dostatek pedagogického personálu pro stabilní fungování skupin, nebo odpovídajícím způsobem snížit kapacitu zařízení.
- » k rozdělování rodinných skupin z provozních důvodů přistupovat jen v opravdu výjimečných případech.

12.2 Podpora pracovníků

Podobně jako je tomu v oblasti sociálních služeb,¹⁷⁴ i v oblasti ústavní výchovy by měli mít pracovníci, kteří pracují s klienty – dětmi, možnost pravidelné reflexe své práce.¹⁷⁵ Bez zpětné vazby nelze hodnotit výsledky své práce, plánovat další postupy ani vyvarovat se chyb, kterých se pracovník při výkonu své profese dopustil. V takovém případě hrozí, že pracovník bude neustále opakovat postupy, které on sám vnímá jako úspěšné, ale které nepřinášejí dlouhodobé a očekávané úspěchy. Opakované setkávání se s neúspěchem pak může vést k syndromu vyhoření, frustraci a apatii, případně ke vzteku, který může pracovník obracet proti dětem, jejich rodičům, případně proti kolegům.¹⁷⁶

Aby se vedení zařízení popsaných rizik vyvarovalo, mělo by definovat čas a místo určené ke sdílení. Ať už se jedná o supervizi, intervizi, kazuistické semináře či balintovské skupiny,¹⁷⁷ to vše může pracovníkům pomoci reflektovat své vlastní jednání při výkonu profese, a minimalizovat tak riziko vyhoření či profesního selhání.¹⁷⁸

174. Bod 10, písm. e) přílohy č. 2 k vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

175. Standardy kvality č. 3.6 a 3. 7.

176. ŽUFNÍČEK, J. Existuje primární prevence rizikového chování v „ústavní péči“? In: Vybraná témata vychovatelské praxe [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Vybrana_temata_vychovatelske_praxe_sbornik.pdf, s. 13 a násl.

177. Od kazuistického semináře se liší tím, že předmětem není situace či problém dítěte, ale spíše vzájemný vztah mezi dítětem a pracovníkem, motivace pracovníka a její emoční složka včetně různých psychoanalyticky pojmenovaných procesů, jako například mechanismy přenosu, protipřenosu či projekce, které mohou mít vliv na volbu dalšího postupu.

178. ŽUFNÍČEK, J. Existuje primární prevence rizikového chování v „ústavní péči“? In: Vybraná témata vychovatelské praxe [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2012 [cit. 17. 3. 2021]. Dostupné z: www.nuv.cz/uploads/pracoviste_pro_certifikace/Vybrana_temata_vychovatelske_praxe_sbornik.pdf, s. 13 a násl.

Příklady špatné praxe:

V dokumentaci dítěte se nacházel záznam vychovatelky, pravděpodobně jeho klíčové pracovnice, který byl vytvořen na žádost soudu za účelem zhodnocení adaptace dítěte na prostředí domova. Hodnocení neuvádělo žádné pozitivní informace o dítěti. Obsahovalo pouze negativní komentáře jako: „Nemá hygienické návyky – ble; je užalovaný, hraničí to šikanou – děti ho vyloučili z kolektivu – to brzo“; baví ho jen PC, práci se vyhýbá, pořád výmluvy a proč já, musí mít poslední slovo a poukazuje na chyby druhých, které dělá sám; je vybíravý v jídle, štítí se dětí – ale na druhou stranu je schopný jíst ze špinavého nádobí.“

Atmosféra v zařízení byla poznamenána konflikty mezi pracovníky, do kterých byly děti nepřiměřeně vtahovány. Prožívaly je velmi silně a dle toho také jednaly. Situace připomínala konflikty v rodinách, kdy jsou děti rodiči nuceny v průběhu rozvodového řízení přiklonit se na stranu jednoho z rodičů v ostrém vymezení vůči druhému.

Někteří ředitelé uváděli, že pracovníkům nabízejí či nabízeli možnost supervize, ti však o ni nejeví zájem. S ohledem na to, že dobrovolnost je jedním ze základních supervizních pravidel, snaha některých ředitelů o podporu pracovníků tímto skončila.

Účast na supervizi samozřejmě nelze vynucovat. Nabízí se však paralela s oblastí sociálních služeb, kde v současnosti platí, že poskytovatel služeb má povinnost zajistit pro zaměstnance, kteří vykonávají přímou práci s klienty, podporu nezávislého kvalifikovaného odborníka,¹⁷⁹ ale nebylo tomu tak vždy. Supervizor, který byl přítomen zavádění tohoto nástroje do prostředí sociálních služeb, popisuje své zkušenosti následovně: „Obvykle od počátečního ostychu a obav se postoupilo k vytváření vztahu, vyjasňování pravidel, budování důvěry a vzájemného sdílení: pokud supervize navazovala na předchozí, většina účastníků přicházela již s představou o zakázce a výstupech supervize. Někdy se objevila nedůvěra a odmítavý postoj - supervizi nepotřebujeme. Často šlo o negativní zkušenosti z minulých supervizí či nedostatečnou důvěru mezi pracovníky. Ale po několika setkáních byl patrný posun ke změně, dařilo se pojmenovat slabá místa a otevřít prostor k diskusi. Ve všech případech hrála zásadní roli vzájemná důvěra mezi pracovníky a důvěra mezi pracovníky a supervizorem. Pouze v jednom případě¹⁸⁰ byla práce skupiny ukončena.“¹⁸¹

Jsem tedy přesvědčena o tom, že i přes počáteční nedůvěru a možná v některých případech až odpor některých pracovníků k nástroji, jakým je supervize, lze s tímto tématem pracovat a ve spolupráci se supervizorem tento nástroj představit a následně i úspěšně využívat.

Doporučení zařízením:

- » zajistit personálu prostor pro sdílení a získání zpětné vazby s cílem minimalizovat riziko syndromu vyhoření či nežádoucího jednání vůči dětem,
- » v případech, kdy se ukáže, že klíčový pracovník má k dítěti záporný vztah, hledat v součinnosti s dítětem cesty k obnově či posílení vzájemné důvěry, poskytnout pracovníkovi odbornou podporu pro změnu jeho přístupu k dětem, a případně přidělit dítěti jiného klíčového pracovníka.

179. Bod 10, písm. e) přílohy č. 2 k vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

180. Jednalo se o vzorek 31 domovů pro osoby se zdravotním postižením.

181. TOŠNER, J. Supervize v sociální práci [online]. Dostupné z: <http://www.socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/540-supervize-v-socialni-praci>.

13. Prostředí

13.1 Kamerový systém a stavebně technické prostředky k zabránění útěku

Na základě rozhodnutí ředitele zařízení je možné v zařízeních, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, za účelem zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnaných osob a svěřeného majetku využívat audiovizuální systémy a stavebně technické prostředky k zabránění útěku (mříže).¹⁸²

Mříže mohou u dítěte evokovat pocit vězení, že je v zařízení za trest, nikoliv pro to, aby tam našlo pomoc. Může se tak oddálit přijetí pobytu v zařízení dítětem nebo se umocnit jeho touha po útěku, což může komplikovat následnou pedagogickou a terapeutickou práci s ním. Pokud se zařízení obávají o bezpečnost dětí, doporučují využít šetrnější způsoby ochrany (nerozbitná skla, pojistky proti plnému otevření oken apod.).

Chodba v jednom z navštívených zařízení

Pro umístění mříží a monitorování prostor, ve kterých se nacházejí děti s nařízenou ústavní výchovou, shledávám absenci zákonného zmocnění. Toto jednání pak hodnotím jako nepřípustný zásah do práva dítěte na soukromí. Na nepřípustnost instalace mříží¹⁸³ a využívání audiovizuální techniky v prostorách, kde se nacházejí děti s ústavní výchovou (a obecně na neslučitelnost režimu ochranné a ústavní výchovy v zařízeních), upozorňuje veřejný ochránce práv již více než 10 let.¹⁸⁴ Opětovně tedy zdůrazňuji, že toto pravidlo platí i pro smíšená zařízení, resp. skupiny, neboť v současnosti není žádné zařízení, ve kterém by žily pouze děti s uloženou ochrannou výchovou. Důvod spočívá v tom, že pokud se na skupině nacházejí děti s ústavní i s ochrannou výchovou, tak by na děti s ústavní výchovou neměl dopadat přísnější režim.

Ani v případě, že se jedná o část domova, ve kterém se nacházejí pouze děti s uloženou ochrannou výchovou, nelze připustit monitorování veškerých prostor. Vyloučeny jsou tak například prostory pokojů.¹⁸⁵ Pro úplnost dodávám, že o umístění a způsobu využívání audiovizuální techniky musí být ředitelem zařízení předem informovány všechny děti umístěné v zařízení a všichni zaměstnanci zařízení.¹⁸⁶

182. Ustanovení § 15 odst. 1 zákona o ústavní a ochranné výchově.

183. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, str. 107.

184. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv zařízení, v nichž se využívá ústavní a ochranná výchova [online]. Brno. KVOP, 2007 [cit. 20. 5. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Souhrnna_zprava_z_navstev_zarizeni_-_ochranna_a_ustavni_vychova_-_50-5006-NZ.pdf, s. 8.

185. Ustanovení § 15 odst. 2 zákona o ústavní a ochranné výchově.

186. Ustanovení § 15 odst. 4 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Příklad špatné praxe:

Ve vnitřních prostorách zařízení byl nainstalován kamerový systém. Kamery byly kromě jiného umístěny i na chodbách při vstupu do jednotlivých rodinných skupin, kde zabíraly příchod do obývacího pokoje a dveře od pokojů jednotlivých dětí, takže byly způsobilé snímat pohyb dětí po skupině. Ačkoliv byl kamerový systém zcela nefunkční a v podstatě nebyl nikdy uveden do provozu, děti ani personál si jeho funkčnosti nebyli jisti. Někteří z pracovníků ani nevěděli o tom, že na rodinných skupinách jsou umístěny kamery. V zařízení se navíc nenacházely žádné děti s ochrannou výchovou.

Doporučení zařízením:

- » nevyužívat kamerový systém a mříže v prostorách, ve kterých se nacházejí děti s ústavní výchovou,
- » v případě existence kamerového systému v zařízení informovat děti a personál o přítomnosti kamer, způsobu jejich využití a zpracování záznamů.

13.2 Zdravotní izolace

Místnosti tzv. zdravotní izolace (ošetřovny) v zařízeních běžně slouží k pobytu dětí, které musí být ze zdravotních důvodů na přechodnou dobu odděleny od kolektivu. Ačkoliv nepochybně, že je v některých případech nutné přistoupit k takovému opatření (zejména při důvodném podezření na závažné infekční onemocnění), v praxi jsem se setkala s případy jejího využívání, které hodnotím jako nezákonné a porušující práva dětí.

13. 2. 1 Využívání zdravotní izolace jako oddělené místnosti

V žádném z navštívených zařízení nebyla zřízena tzv. oddělená místnost, kterou lze dle zákona zřídit ke krátkodobému pobytu agresivního dítěte za účelem zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví jeho i ostatních dětí a pracovníků.¹⁸⁷ Některá zařízení však takto fakticky využívala místnost zdravotní izolace, která přitom, jak již bylo zmíněno, má sloužit pouze k pobytu dětí ze zdravotních důvodů.

Upozorňuji, že v případech, kdy jsou děti umísťovány do zdravotní izolace z důvodu své momentální psychické nepohody, nikoliv z důvodu infekčního onemocnění, pak tento pokoj fakticky slouží jako oddělená místnost. Při využívání oddělené místnosti je přitom nutné splnit zákonem stanovené povinnosti. Kromě specifických požadavků na podobu místnosti se jedná zejména o požadavek umístění dítěte do místnosti pouze na základě příkazu ředitele, nutnost bezodkladného zajištění lékařského vyšetření a poskytování péče odborného psychologického nebo terapeutického pracovníka. O průběhu pobytu dítěte se vede dokumentace a příkaz k umístění dítěte do místnosti se zakládá do osobního spisu dítěte.¹⁸⁸

Jako nevhodnou praxi hodnotím rovněž pohružku umístění na zdravotní izolaci či oddělenou místnost ze strany personálu vůči dětem coby „trestu“ za jejich chování. Namísto toho by je měl personál poučit o smyslu a účelu zdravotní izolace (nutnost odděleného pobytu od ostatních dětí např. z důvodu závažného infekčního onemocnění), případně oddělené místnosti, pokud takovou místnost domov využívá (nutnost pobytu z důvodu stabilizace psychického stavu a zajištění bezpečnosti dítěte a ostatních osob, nikoliv jako trest).

¹⁸⁷ Zákona umožňuje v dětském domově se školou, výchovném ústavu a diagnostickém ústavu zřídit oddělenou místnost, do které lze individuálně umístit agresivní dítě starší 12 let na dobu nejdéle 48 hodin v průběhu jednoho měsíce v zájmu jeho uklidnění a stabilizace psychického stavu. Účelem této místnosti je zajistit ochranu zdraví a bezpečnosti dítěte samotného, ostatních dětí či pracovníků zařízení. Viz ustanovení § 22 odst. 1 zákona o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

¹⁸⁸ Ustanovení § 22 zákona o ústavní a ochranné výchově.

Příklad špatné praxe:

V dokumentaci zařízení se nacházely záznamy o tom, že na zdravotní izolaci byly děti umísťovány kvůli svému chování („... po opakovaných záchvatech vzteku byla umístěna na zdravotní izolaci na 5. skupinu, zde již klidná...“), nebo že vůči nim byla použita pohružka umístění na zdravotní izolaci („Po tomto výstupu šla k oknu a demonstrativně ho otevřela a dala nohu na parapet. Při hrozbě umístění na izolaci z obav o její zdraví se stáhla a byla zacvaknuta pojistka zámku na okně v jejím pokoji.“)

Doporučení zařízením:

- » místnost zdravotní izolace (ošetřovny) používat pouze pro pobyt dětí ze zdravotních důvodů.

13. 2. 2 Podmínky pobytu na zdravotní izolaci

V první řadě doporučuji zařízením zvažovat, zda je vůbec nutné dítě na izolaci umístit. Pokud zde tedy není již zmiňované důvodné podezření na závažné infekční onemocnění, tak dítě zcela jistě může mírné onemocnění jako je např. nachlazení vyležet na svém pokoji a není třeba ho vyčleňovat z kolektivu.

V případě, že je umístění dítěte na zdravotní izolaci nezbytné, tak by dítěti měl být zajištěn dostatek výchovných, vzdělávacích a zájmových činností, kterým by se mohlo podle svého zdravotního stavu věnovat. Dítěti by zároveň mělo být umožněno, aby u sebe mohlo mít své osobní věci. Tomu by mělo odpovídat i vybavení místnosti. Je rovněž nezbytné, aby dítě mělo zajištěn pravidelný kontakt se sloužícími pracovníky a v případě potřeby je mohlo kdykoliv přivolat. Zvláště ještě upozorňuji, že zamykání dětí – ať již v místnosti zdravotní izolace či v jiných prostorách – hodnotím s ohledem na jejich bezpečnost jako vysoce rizikovou praxi a v konečném důsledku omezení svobody pohybu, které nemá jakýkoli podklad v aktuální právní úpravě. Současně konstatuji, že pokud součástí izolace není sociální zařízení, fakticky dochází k situaci nemyslitelné ani ve vězeňském prostředí. Evropská vězeňská pravidla¹⁸⁹ v čl. 19.3 stanoví, že „všichni musí mít volný přístup k hygienickým zařízením...“. Volným přístupem k hygienickým zařízením je třeba rozumět přístup bez jakýchkoli prostorových bariér či omezení (typicky zamčené dveře). Přístup k toaletám a do umýváren na žádost je nedůstojný a může být provázen řadou negativních jevů (např. šikanózní jednání ze strany dospělých, zdravotní problémy dětí).

Pokoj sloužící ke zdravotní izolaci v jednom z navštívených zařízení

189. European Prison Rules. Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (revised). Council of Europe. [online]. Strasbourg: Council of Europe, 2020 [cit. 27. 8. 2021]. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016809ee581.

Příklady špatné praxe:

Děti byly v místnosti zdravotní izolace zamykány. Nemohly mít u sebe žádné osobní věci ani mobilní telefon. Docházelo přitom k situacím, kdy bylo dítě v celé budově samo, a nemohlo tak nikoho přivolat.

Místnost ošetřovny, na kterou byly děti umísťovány, byla vybavena mříží a působila velmi chladně a stroze. Děti uváděly, že tam „není co dělat a člověk je pořád sám“. V nočních hodinách byly děti bez možnosti kontaktu s dospělým. Kdyby se dítěti přitížilo, tak by „mělo prostě smůlu“.

Děti byly umísťovány na místnost zdravotní izolace i v případě běžných onemocnění jako je nachlazení. Z dokumentace: „Dítě E. je nastydle, není mu dobře, **ale zcela ho děsí představa být někde na izolaci** a tvrdí, že je v pořádku. V tělocvičně si zahrálo pouze stolní tenis, běhat nechtělo, což souvisí s nastydnutím.“

Doporučení zařízením:

- » zvažovat nutnost umísťování dětí na zdravotní izolaci,
- » nezamykat děti na zdravotní izolaci; zajistit, aby vždy měly možnost přivolat v případě potřeby sloužícího pracovníka,
- » umožnit dětem, aby mohly mít na zdravotní izolaci své osobní věci,
- » zajistit dětem umístěným na zdravotní izolaci pravidelný kontakt s pracovníkem,
- » zavést prostředky, které dětem umožní výchovnou, vzdělávací či zájmovou činnost po dobu jejich pobytu na zdravotní izolaci.

13.3 Prostory rodinných (výchovných) skupin

Dítě má žít v prostředí podobajícím se běžné domácnosti, přičemž je respektováno jeho právo na soukromí (při hygieně, možnost bezpečného uložení svých cenností, možnost „být“ sám). Vybavení zařízení by pak mělo dítěti umožňovat osvojení si běžných dovedností spojených s chodem domácnosti.¹⁹⁰

Příklad dobré praxe:

Pro dospělé klienty dětský domov vytvořil samostatný prostor v podkroví objektu i s vlastní kuchyňkou. Starší obyvatelé dětského domova tak měli zajištěno, stranou od mladších dětí, své soukromí.

13. 3. 1 Pokoje dětí

Vzhledem k tomu, že zařízení je pro děti jejich domovem, měly by děti mít možnost si své pokoje dostatečně individualizovat a vyzdobit dle svého vkusu (plakáty, hračky a jiné osobní věci dětí).

Neméně důležitým aspektem je rovněž zajištění **dostatečné míry soukromí na pokojích**. Všem dětem by tak měla být nabízena možnost využít uzamykatelný prostor k bezpečnému uložení svých osobních věcí přímo na pokoji. Tuto možnost přitom nelze nahradit poskytnutím úschovy věcí u personálu. Byť by možnost bezpečného uzamykatelného prostoru měla být v těchto zařízeních standardem, nelze doposud říct, že by tomu tak bylo

190. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, s. 73.

ve všech zařízeních.¹⁹¹ Dospívajícím dětem, podle míry jejich vyspělosti a sebeobslužných schopností, by měla být nabízena možnost uzamknutí celého pokoje.¹⁹²

Uzamknutím pokoje mám přitom na mysli situaci, kdy má dítě klíč od pokoje u sebe. Nikoliv tedy stav, kdy pokoj dítěti na žádost zamkne personál, například pokud odjede na víkend k rodině. Dítě se tím kromě jiného učí i určité míře zodpovědnosti.

Jako velká překážka pro zajištění dostatečné míry soukromí se ukázalo nevhodné stavební uspořádání skupin, v jehož důsledku musely některé z dětí obývat průchozí pokoje. S touto situací jsem se setkala v několika zařízeních. Děti umístěné do těchto pokojů musí strpět to, že přes jejich pokoj často prochází jiné děti. Pokoj si navíc nemohou ani zamknout.

Příklad dobré praxe:

Děti v zařízení měly klíče od svých pokojů. Vychovatelé je vedli k důslednému zamykání pokojů při jejich odchodu s cílem naučit je tomuto návyku v rámci přípravy na život po odchodu ze zařízení.

Příklad špatné praxe:

V průběhu směny nočního asistenta docházelo někdy k tomu, že děti musely spát s otevřenými dveřmi od pokojů. Důvod spočíval v tom, že v noci slouží v domově pouze jeden asistent na celé patro, na kterém se nachází dvě rodinné skupiny (skupiny byly koedukované). Asistent v noci mezi jednotlivými skupinami přechází. Otevřené dveře od pokojů tak sloužily jako „pojistka“ k zabránění případných vzájemných návštěv dětí na pokojích.

Výše uvedenou praxi vnímám jako projev nerespektování práva na soukromí dětí. V případě důvodného podezření na nežádoucí aktivity dětí na pokojích je možné, aby personál přistoupil k individuálním (tedy nikoliv plošným) kontrolám daných pokojů.

Doporučení zařízením:

- » zajistit všem dětem na pokojích uzamykatelný prostor, kam si mohou uložit své osobní věci,
- » umožnit starším dětem v závislosti na jejich individuálních schopnostech uzamykat si svůj pokoj,
- » nevyžadovat po dětech, aby spaly s otevřenými dveřmi.

13.4 Návštěvní místnost

Zařízení má povinnost upravit ve svém vnitřním řádu formy kontaktů dětí s rodiči a dalšími osobami.¹⁹³ Návštěvám by přitom neměla být kladena nepřiměřená organizační či administrativní omezení.¹⁹⁴ U umístěných dětí totiž stále trvá jejich právo i právo jejich rodičů na rodinný život.¹⁹⁵ Rodičovská odpovědnost, která zahrnuje právo rodičů spočívající v udržování osobního styku s dítětem, trvá i v případě dítěte umístěného v zařízení.¹⁹⁶

¹⁹¹ Zde se nabízí paralela, kdy je možnost uzamykatelného prostoru standardem i pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody.

¹⁹² VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy [online]. Brno. KVOP, 2011 [cit. 2. 3. 2021]. Dostupné z www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/53-2010_Souhrnna_zprava-skolska_zarizeni_pro_vykon_ustavni_vychovy_a_ochrannu_vychovy.pdf, s. 78.

¹⁹³ Bod 5 písm. e) příloha č. 1 vyhlášky upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

¹⁹⁴ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny. Brno. KVOP, 2013, s. 16.

¹⁹⁵ Článek 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

¹⁹⁶ Ustanovení § 858 občanského zákoníku.

Zařízení by zároveň mělo vytvářet podmínky pro vytvoření nebo pro udržování kontaktu dítěte s rodinou a blízkými osobami ve formě návštěv dítěte přímo v zařízení.¹⁹⁷ Návštěvy totiž nelze zcela přeměnit na společné trávení času mimo zařízení. Za tímto účelem by si zařízení mělo vyčlenit návštěvní prostory. Ty by měly působit jako přirozené prostředí pro společné trávení času rodičů s dětmi a současně poskytovat maximální možnou míru pocitu bezpečí a soukromí.¹⁹⁸ Členové rodiny nebo blízké osoby dítěte by zároveň měly mít možnost podívat se na pokoj dítěte, a seznámit se tak s prostředím, ve kterém dítě žije. Výjimkou jsou případy, kdy by taková návštěva mohla rušit spolubydlící dítěte či chod rodinné skupinky.

Ukázka návštěvní „místnosti“ na chodbě jednoho z navštívených zařízení.

Příklad špatné praxe:

Návštěvy dětí v zařízení se zpravidla odehrávaly pouze v prostorách vstupní haly, která byla průchozí a nezajišťovala dostatek soukromí.

Doporučení zařízením:

- » zřídit důstojně a vhodně vybavený návštěvní prostor, kde bude mít dítě s návštěvníkem dostatek soukromí a nebude rušeno.

13.5 Toalety a sprchy

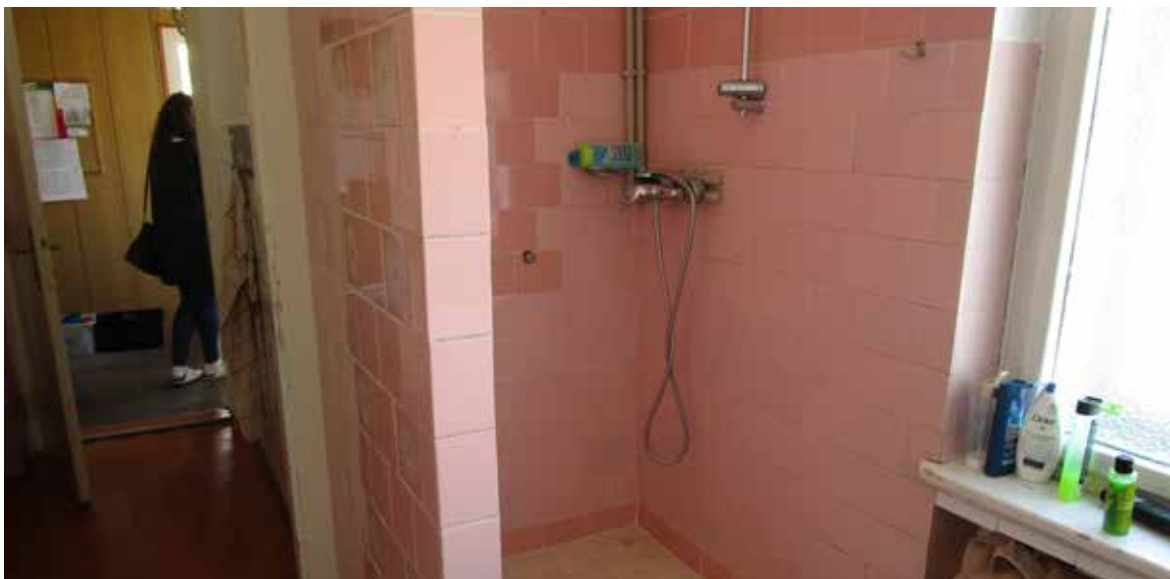
Děti by měly mít zajištěno soukromí během každodenních hygienických činností, přičemž důležitost této potřeby roste úměrně s přibývajícím věkem dětí. Je tedy nezbytné, aby byly toalety a koupelny uzamykatelné a sprchové kouty obsahovaly prvky zaručující soukromí, např. závěsy nebo matná skla.¹⁹⁹

Co se týče zamykání, vhodným řešením pro zajištění bezpečnosti jsou bezpečnostní otočné zámky, které lze v případě potřeby otevřít i zvenčí. Takové uzamykání je zcela účelné, neboť je zajištěno soukromí, a v případě nežádoucí či mimořádné události se personál bez obtíží dostane k osobě nacházející se na toaletě či v koupelně.

197. Standard kvality č. 2.14 a).

198. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Standardy péče o ohrožené děti a jejich rodiny. Brno. KVOP, 2013, s. 16.

199. Standard kvality č. 2. 22.

Sprchový kout bez prvků zaručujících soukromí.

Doporučení zařízením:

- » vybavit toalety a koupelny funkčními uzamykatelnými mechanismy,
- » vybavit toalety a koupelny prvky zaručujícími soukromí.

14. Pravidla pro podávání a vyřizování stížností

Zařízení má mít písemně definovány postupy, jak mohou děti a jejich blízké osoby podat stížnost, jak je stížnost evidována a jak je s ní zacházeno.²⁰⁰ Postup při podávání a vyřizování žádostí, stížností a návrhů řediteli, pedagogickým pracovníkům zařízení a dalším osobám a orgánům by měl být upraven vnitřním řádem každého zařízení.²⁰¹

Správně nastavená pravidla pro podávání a vyřizování stížností dětí představují jednu ze základních **pojistik proti špatnému zacházení**. Doporučuji proto všem ředitelům věnovat nastavení pravidel pro podávání a vyřizování stížností dostatečnou pozornost.

Dle Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen „CPT“) by měl být systém pro podávání a vyřizování stížností nastaven tak, aby byl **dostupným, přístupným, důvěrným (a bezpečným), účinným a doložitelným**.²⁰²

14.1 Interní systém pro podávání a vyřizování stížností

Všude tam, kde dochází k omezení osobní svobody, měl by existovat účinný vnitřní mechanismus pro vyřizování stížností. Pokud se jej podaří správně nastavit, může pomoci nejen k rychlé identifikaci a následnému řešení jednotlivých problémů, ale rovněž k jejich prevenci.²⁰³

200. Standard kvality č. 1. 10.

201. Viz bod 5. písm. i) přílohy k vyhlášce upravující podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy.

202. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Complaints mechanisms. Výňatek z 27. obecné zprávy CPT, odst. 75 a násl., CPT/Inf (2018)4-part [online]. Štrasburk: CPT, 2018 [cit. 26. 3. 2021]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16807bc668>.

203. Tamtéž, odst. 70.

Možnost podat stížnost by měl mít každý, tato možnost by měla být dětem jednoduše dosažitelná. Stížnost by měly mít možnost podat ústně kterémukoliv sloužícímu zaměstnanci, který by ji měl následně zaznamenat. Na takovou stížnost je třeba reagovat rychle, tj. v úzce definovaném časovém horizontu. Pokud takto podané stížnosti nebude vyhověno, mělo by mít dítě možnost obrátit se písemně o úroveň výše – příslušný vedoucí pracovník by měl dítěti rovněž písemně odpovědět. V každém kroku by přitom dítě mělo být informováno, jakým způsobem může dále postupovat, pokud nebude se způsobem vyřízení spokojeno. Citlivější a/nebo závažnější stížnosti (ať jsou podány k rukám kohokoliv) by měly být vždy doručeny řediteli zařízení. Je rovněž důležité, aby vedení zařízení pravidelně navazovalo přímý kontakt s dětmi, a poskytlo jim tak svobodný a bezpečný prostor pro případné podání stížnosti.²⁰⁴

Příklad dobré praxe:

V zařízení probíhá každý čtvrtek tzv. „přijímání“, kdy mohou děti přijít za ředitelem a řešit s ním své osobní problémy, nálady ve skupině i celé komunitě, žádosti, stížnosti atd. Svým způsobem se jedná o jakousi formu spolusprávy, kdy se děti mají možnost vyjadřovat i k chodu zařízení, řešit případné stížnosti na chod zařízení, nesrovnalosti a nepohody s pedagogickými pracovníky apod.

Aby děti mohly využít své možnosti podat stížnost, musí být o této možnosti **informovány**, a to podobně jako v případě informací o právech a povinnostech dětí ve formě odpovídající jejich věku, dovednostem či jazykovým kompetencím.²⁰⁵ Děti by měly být informovány o tom, jak stížnost podat, v jakém časovém horizontu a jakou formou bude vyřízena a jak mohou postupovat v případě, že nebudou spokojeny se způsobem jejího vyřízení.

Příklady špatné praxe:

Vnitřní řád zmiňoval právo dětí vhažovat stížnosti do schránky důvěry, neobsahoval však pravidla či postupy vyřizování takto učiněných podání. Stanovil pouze, že jsou s dětmi řešena převážně individuálně.

Z rozhovoru s dětmi dále vyplynulo, že jsou si vědomy toho, že mohou své stížnosti či připomínky vznášet na komunitě, nebo se s nimi obracet na klíčového pracovníka, což i dělají. Nebyly si však již jisté, jakým způsobem a na koho dalšího by se mohly obrátit se svými problémy.

Dětem, které mají z nějakého důvodu strach podat stížnost do rukou personálu, nebo si přejí zůstat v anonymitě, by zařízení mělo poskytnout možnost svěřit se se svým problémem **diskrétní cestou**. Jednou z možností je např. instalace tzv. schránky důvěry. Je důležité, aby schránka byla umístěna na místě volně dostupném dětem a zároveň, aby ji mohly vybírat pouze osoby speciálně k tomu určené, nikoliv zaměstnanci, kteří mají děti běžně na starosti (a proti kterým může být stížnost směřována).²⁰⁶

Na nutnost důvěrnosti podaných stížností odkazují rovněž standardy, které ukládají zařízením povinnost zajistit, aby v řešení stížnosti nebyla zapojena osoba, která je předmětem stížnosti, a dále minimalizovat riziko, že bude s dítětem nebo jeho blízkou osobou po podání stížnosti zacházeno negativně z důvodu řešení stížnosti.

Příklad špatné praxe:

Schránka důvěry se nachází u kanceláře etopeda a vedoucího vychovatele. Děti se k ní dostanou vždy za doprovodu personálu, protože z obou stran je oddělena uzamčenými dveřmi a mřížemi, které blokují přístup. Personál sdělil, že schránka není příliš využívána a děti se obracejí se svými stížnostmi přímo na zaměstnance zařízení.

204. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Complaints mechanisms. Výňatek z 27. obecné zprávy CPT, odst. 70, CPT/Inf (2018)4-part [online]. Štrasburk: CPT, 2018 [cit. 26. 3. 2021]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16807bc668>.

205. Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT). Complaints mechanisms. Výňatek z 27. obecné zprávy CPT, CPT/Inf(2018)4-part [online]. Štrasburk: CPT, 2018 [cit. 11. 5. 2019]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16807bc668>.

206. Tamtéž.

Vedení zařízení by mělo vést záznamy o podaných stížnostech. Ty by měly obsahovat jména stěžovatelů, druh a předmět stížnosti, jejich výsledek, případně opatření přijatá v jejich důsledku. Tyto záznamy mohou být vhodným manažerským nástrojem; umožní např. odhalit, pokud si děti stěžují opakovaně na stejného zaměstnance, případně na stejnou věc.

Doporučení zařízením:

- » upravit pravidla pro podávání a vyřizování stížností (kdo vyřizuje, v jaké lhůtě, jakým způsobem) ve vnitřním řádu,
- » pravidla ve srozumitelné formě zpřístupnit dětem na skupinách (např. pověšením na nástěnky ve skupinách, zveřejněním na webu apod.),
- » umísťovat schránku důvěry do prostor, kde se mohou děti běžně pohybovat bez dozoru dospělých.

14.2 Externí stížnostní mechanismus

Děti mají právo obracet se se žádostmi a návrhy nejen na ředitele či pracovníky zařízení, ale rovněž na příslušné dohledové orgány (např. na veřejného ochránce práv, Českou školní inspekci). V takovém případě mohou děti požadovat, aby jejich podání byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu. Děti také mohou požádat o osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), zaměstnancem České školní inspekce (dále jen „ČŠI“), ministerstva nebo orgánu kraje a uskutečnit jej bez přítomnosti dalších osob.²⁰⁷

Doporučení zařízením:

- » zpřístupnit na nástěnkách v rodinných skupinách kontakty na zřizovatele, místně příslušného dozorového státního zástupce, ČŠI, ministerstvo a veřejného ochránce práv spolu s informací, že na tyto instituce se děti mohou obracet se svými stížnostmi, aniž by obsah podání někdo z personálu zařízení kontroloval.

---

207. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. i) a k) zákona o ústavní a ochranné výchově.

ANALÝZA SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ O NAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

---

1. Úvod

V rámci série návštěv zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsem se rozhodla provést obsahovou analýzu soudních rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy. Jejím cílem bylo prozkoumat praxi soudů v oblasti rozhodování o nařízení ústavní výchovy.

Pro analýzu jsem měla k dispozici 241 rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy získaných během jednotlivých systematických návštěv v devíti zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy provedených v roce 2019.²⁰⁸ Rozhodnutí byla vydána v rozmezí let 2003–2019. Výsledky analýzy tedy slouží jako určitá sonda do rozhodovací praxe soudů, včetně odhalení možných problematických míst, ale není možné je zobecnovat (nešlo o reprezentativní výběr). Jako metoda byla zvolena obsahová analýza, čili výzkumná metoda pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis obsahu.²⁰⁹ Samotné kódování a následnou interpretaci provedli právníci a právničky Kanceláře veřejného ochránce práv.

Analýza si kladla za cíl odpovědět na tyto otázky:

- » Jaké jsou nejčastější **důvody pro nařízení ústavní výchovy**?
- » Jak často jsou před samotným nařízením ústavní výchovy využívána **jiná, „mírnější“ opatření**?
- » Zohledňují soudy při výběru konkrétního zařízení pro dítě **místo bydliště rodičů, případně místo umístění sourozenců s rovněž nařízenou ústavní výchovou**?
- » **Jak dlouho trvají řízení** o nařízení ústavní výchovy?

---

208. Jednalo se o návštěvu v Dětském domově Znojmo, Dětském domově Humpolec, Dětském domově Radost, Dětském domově se školou Chrudim, Dětském domově se školou Býchory, Výchovném ústavu Hostinné, Výchovném ústavu Obořiště, Výchovném ústavu Husův Domov a Výchovném ústavu Višňové.

209. Scherer, Helmut. 2004. „Úvod do metody obsahové analýzy.“ Pp. 29–50 in Analýza obsahu mediálních sdělení. Ed. Schulz, Winfried. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Karolinum.

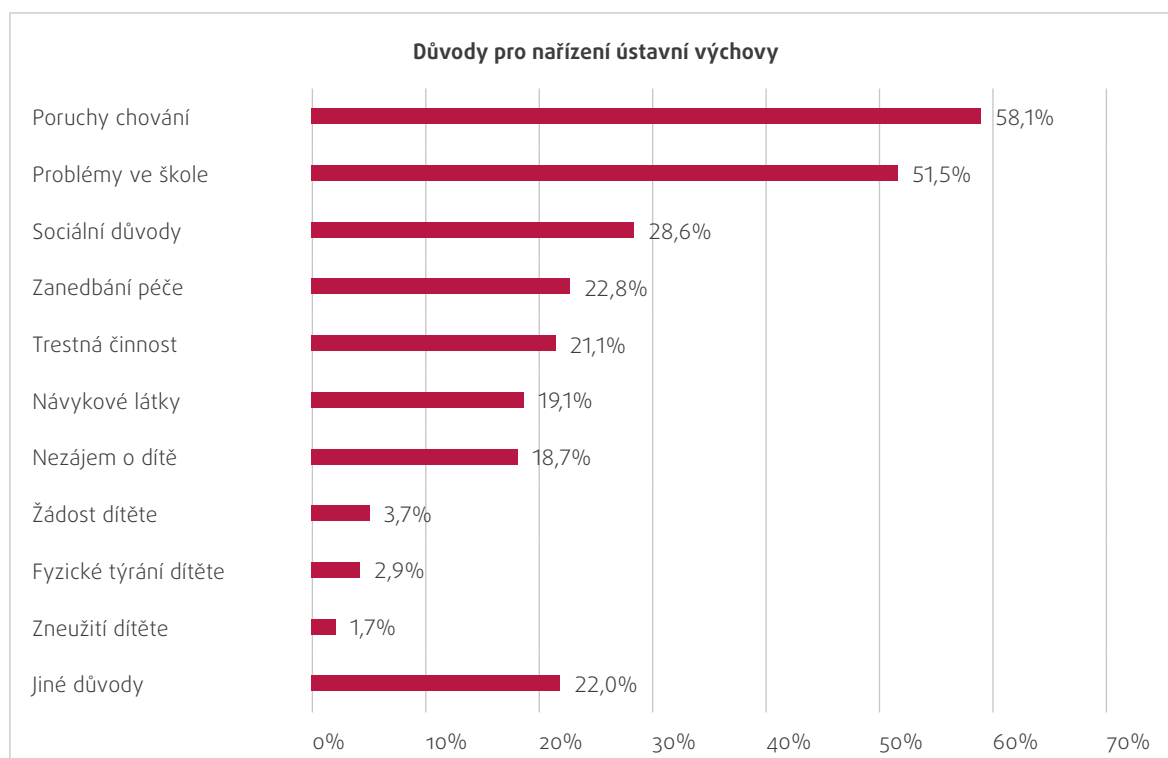
- » **Pokud návrh na nařízení ústavní výchovy podá OSPOD, zastupuje dítě** v řízení před soudem ten **stejný OSPOD**, nebo je určen jiný, tzv. kolizní opatrovník dítěte?
- » Pokud soud rozhoduje o nařízení ústavní výchovy formou **předběžného opatření, odůvodňuje dostatečně** své rozhodnutí?
- » Pokud je ústavní výchova nařízena **dítěti mladšímu 7 let**, obsahuje rozhodnutí informaci o tom, zda soud zvažoval možnost **svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby?**
- » Pokud byla dětem nařízena ústavní výchova poté, selhala-li dříve nařízená pěstounská péče, **proč (na čem) pěstounská péče ztroskotala?**

2. Výsledky obsahové analýzy soudních rozhodnutí

2.1 Důvody pro nařízení ústavní výchovy

Soud může dítěti nařídit ústavní výchovu tehdy, **je-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit.**²¹⁰

Soudy ve velké většině případů uváděly vícero důvodů, pro které dítěti nařizují ústavní výchovu. Jen v několika málo případech byla ústavní výchova nařízena na základě jediného důvodu. Soudy nejčastěji zmiňovaly poruchy chování dítěte, resp. jejich projevy (např. agresivitu, ať slovní či fyzickou) a problémy ve škole (např. záškoláctví, nedostatečná příprava, nerespektování pedagogů apod.).

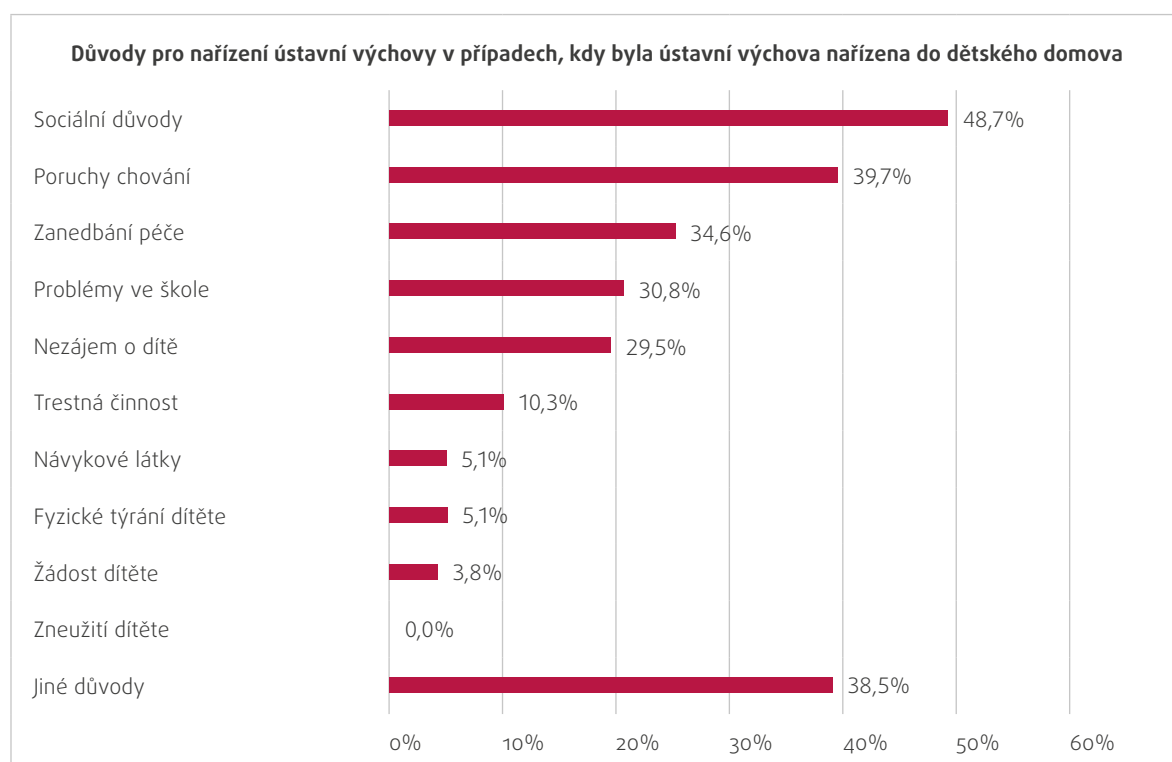

210. Ustanovení § 971 odst. 1 občanského zákoníku.

Vysoká četnost těchto dvou důvodů může být do jisté míry ovlivněna skladbou vzorku, kdy celkem 6 z 9 navštívených zařízení, která poskytla rozsudky, byly výchovné ústavy a dětské domovy se školou, tedy zařízení pro děti se závažnými poruchami chování, nebo děti vyžadující pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu výchovně léčebnou péči.²¹¹

Podobně lze vnímat poměrně vysokou četnost páchané trestné činnosti jako důvodu pro nařízení ústavní výchovy, kterou soud zmiňuje ve více než pětině všech případů.

Pokud rozsudky roztřídíme a podíváme se pouze na ty z nich, kdy byla ústavní výchova nařízena do běžného dětského domova, poměry výskytu jednotlivých důvodů se změnil.

Poruchy chování se stále objevují v popředí, ale na prvním místě je vystřídal důvod sociální (majetkové a bytové). Ty soudy zmiňovaly v téměř polovině případů.

2.2 Sociální (bytové, majetkové) poměry rodičů jako důvod pro nařízení ústavní výchovy

Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, s účinností od 1. ledna 2014 nemohou být samy o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.²¹² V případě, je-li prokázána existence rodinného vztahu, by měl stát v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem, nikoliv věc řešit nařízením ústavní výchovy dítěti.²¹³

211. Viz ustanovení § 13 a § 14 zákona o ústavní a ochranné výchově.

212. Ustanovení § 971 odst. 3 občanského zákoníku.

213. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. února 2002 ve věci Kutzner proti Německu, č. 46544/99.

Ve většině analyzovaných rozhodnutí, pokud soud zmiňuje bytové či majetkové poměry rodičů jako důvod pro nařízení ústavní výchovy, se jedná o souběh více důvodů, v 9 případech se však jednalo o důvod jediný. V 5 případech soudy rozhodovaly před rokem 2014, a tedy před explicitním zákazem nařizovat ústavní výchovu pouze ze sociálních důvodů (viz výše). Ve 4 zbývajících případech soud zahájil řízení o nařízení ústavní výchovy po 1. lednu 2014, a byl tedy vázán pravidlem, dle kterého nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů nemohou být samy o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěti.

Výňatky z odůvodnění těchto rozhodnutí:

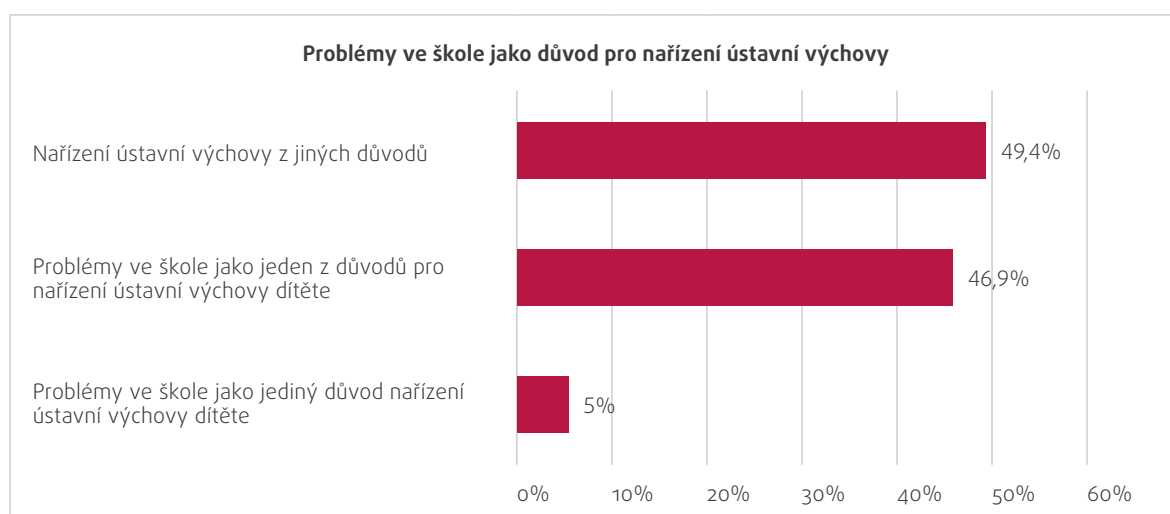
- » „Matka, jelikož se ocitla v naprosto zoufalé bytové i finanční situaci, umístila nezletilého do SOS Sluníčko. V současné době matka bydlí v podnájmu, syna navštěvuje, snaží se stabilizovat si podmínky, tak aby mohla nezletilého převzít zpět do péče. Pracuje ve škole, do které chodí také nezletilý, jsou tedy spolu každý den v kontaktu, otec se o syna vůbec nezajímá ani výživné neplatí. Čistý měsíční příjem matky činí 4 000 Kč. Matka se synem celou situaci probírala a syn je s touto situací smířen. Matka souhlasila s tím, že u nezletilého bude nařízena ústavní výchova... V současné době, přestože mezi matkou a synem je velmi hezká citová vazba, matka ale není schopna nezletilému zajistit stabilní prostředí, což si matka plně uvědomuje a pracuje na tom, aby mohla co nejdříve převzít péči o nezletilého syna...“
- » „Soud provedl důkaz výsledkem matky, ze kterého zjistil, že matka bydlela na ubytovně a v současné době bydlí v bytě 1+1, byt nebyl zařízený, nebyl zde ani sporák, a je jí navyšováno nájemné, což je pro ni již neúnosné... Bude si shánět nové bydlení... Zaměstnána je brigádně, s příjmem 12 000–16 000 Kč měsíčně, žije s přítelem, ten je zaměstnan a pomáhá matce hradit náklady na bydlení... Matka si je vědoma toho, že musí mít nejprve zajištěno bydlení a doložit nájemní smlouvu, a poté bude na adrese bydliště matky provedeno sociální šetření pro účely rozhodnutí o případném svěřeni nezletilého do péče matky. Matka nyní vybírá ze dvou bytů, oba jsou zařízené... Opatrovnice upozornila na to, že nezletilý již dlouho pobývá ve ZDVOP a potřebuje stabilní bydlení. Je domluven pobyt v dětském domově poblíž bydliště matky. Matka doplnila, že o tomto mluvila se synem a ten se vyjádřil, že by mu svěřeni do dětského domova nevadilo... Ze zprávy ZDVOP vyplývá, že po celou dobu pobytu nezletilého navštěvuje jeho matka a sám nezletilý byl o situaci informován, přičemž uvedl, že by byl rád, kdyby mohl zůstat v dětském domově v Praze, aby byl co nejbližší matce. Nechce náhradní rodiče...“
- » „Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že v současné době je nařízení ústavní výchovy nad nezletilým pro nezletilého nejlepším řešením, které je v jeho zájmu, neboť bylo prokázáno, že matka nemá v současné době pro péči o nezletilého podmínky, bydlí na ubytovně, kde nebylo prostředí pro nezletilého shledáno jako vyhovující, matka s manželem si pronajali byt, kam se budou stěhovat, a je tedy zřejmé, že v dohledné době se bytová situace matky zlepší. Jakmile se tak stane, bude možné zvažovat případné svěřeni nezletilého do péče matky... Soužití matky s manželem trvá již 3 roky, a přestože bylo tvrzeno, že mezi manželem matky a nezletilým je dobrý vztah, je třeba, aby tento vztah ještě dostal čas na upevnění a rozvinutí. Prospěch nezletilého v domově je dobrý... V domově je dobře adaptován a spokojen. Soud tak dospěl k závěru, že nařízení ústavní výchovy je v jeho zájmu. To samozřejmě nikterak nebrání tomu, aby matka nezletilého v domově navštěvovala...“
- » „Z provedených důkazů je zřejmé, že matka, která na základě vlastního rozhodnutí umístila děti počátkem srpna 2013 do ZDVOP s tím, že si upraví svoje poměry, tak neučinila ani během prodlouženého pobytu dětí v tomto zařízení a neučinila ani poté, kdy byly děti, po marném uplynutí možné doby pobytu, na základě předběžného opatření umístěny v dětském domově. V současné době má sice uzavřenou smlouvu o nájmu bytu 3+1, ale tento byt nemá vybaven ani základními potřebami pro děti jako jsou lůžka, úložné prostory, osobní věci a navíc již nyní nemá uhrazené nájemné ve sjednané výši, takže je otázka, zda a jak dlouho bude mít byt k dispozici. K řešení problémů a nedostatků přistupuje velmi laxe, její snaha je převážně v rovině slibů bez konkrétních a pro děti potřebných řešení...“

Je tedy zřejmé, že **státu se zatím navzdory přijaté právní úpravě stále nedaří zcela naplnit svou povinnost**. Všechny děti, jichž se citovaná rozhodnutí týkají, navíc setrvávaly (a možná stále setrvávají) v ústavní péči i několik let po vydání rozhodnutí. Řešení, které se ze znění rozhodnutí zdálo býti provizorním a časově omezeným, se tak nesporně stalo řešením dlouhodobým. Jako takové má bezesporu velký potenciál k **nevratnému a nežádoucímu přetrhání vazeb mezi dětmi a jejich rodiči**.

2.3 Problémy ve škole jako důvod pro nařízení ústavní výchovy

Vraťme se nyní ještě k případům, kdy byly důvodem pro nařízení ústavní výchovy **problémy dítěte ve škole**. Soudy v těchto případech shledaly, že rodiče (popř. osoby, kterým byly děti svěřeny do péče) nebyli schopni zajistit nápravu situace, tj. zajistit pravidelnou docházku dítěte do školy, dostatečnou přípravu na vyučování, popřípadě jinou významnou záležitost související s docházkou dítěte do školy. Rodiče byli zároveň často odsouzeni v trestním řízení za přečin ohrožování výchovy dítěte.²¹⁴

Problémy dítěte ve škole byly označeny jako důvod pro nařízení ústavní výchovy ve více než polovině (konkrétně 51,5 %) všech rozhodnutí. Ve většině případů se nejednalo o důvod jediný, ve 12 případech však ano.

Při analýze jsem zkoumala, zda skutečnost, že jediným důvodem pro nařízení ústavní výchovy jsou problémy ve škole, soudy reflektují v délce nařízené ústavní výchovy. Tzn., jestli soudy přistupují k tomu, že by ústavní výchovu nařizovaly pouze do skončení povinné školní docházky, neboť jediným důvodem, pro který byla v těchto případech nařízena ústavní výchova, je zajištění splnění povinné školní docházky. O zájmu na zajištění povinné školní docházky u dětí zřejmě není pochyb. Spornou by se tato otázka zdála u dětí, které již povinnou školní docházku ukončily, a jednalo by se přitom o jediný důvod, proč byla ústavní výchova nařízena.

V rozhodnutích nebylo až na výjimky uvedeno, na jak dlouho se ústavní výchova nařizuje, předpokládám tedy, že těmto dětem byla ústavní výchova nařízena na dobu tří let s možností prodloužení.²¹⁵ **Pouze u jednoho dítěte soud uvedl přímo v rozsudku výroku, že se ústavní výchova nařizuje do skončení povinné školní docházky (do konkrétního data, kdy by mělo dítě ukončit povinnou školní docházku).**

Co se týče otázky nařízení ústavní výchovy u dítěte, které již má ukončenou povinnou školní docházku, zde je zajímavý případ dívky, které byla ústavní výchova nařízena z důvodu enormního množství zameškaných (a částečně neomluvených) hodin na základní škole. V evidenci OSPOD byla dívka od 5. třídy, návrh na nařízení ústavní výchovy podal OSPOD ve chvíli, kdy dívka opakovala 7. ročník (po jehož absolvování povinnou školní docházku splnila²¹⁶). V době vydání rozhodnutí měla již dívka povinnou školní docházku splněnou a řešila se její budoucnost. Matka před soudem vyjádřila přání, aby nezletilá dokončila 8. a 9. třídu základní školy. Soud však v rozhodnutí uvedl, že v zájmu nezletilé je pokračovat se studiem v návazném studijním programu, přičemž získání výučního listu je dle jeho názoru větší investicí ve smyslu budoucího uplatnění na trhu práce, než dostudování 8. a 9. ročníku na základní škole, a umístil dívku do výchovného ústavu, s čímž souhlasil také opatrovník dítěte. Sama nezletilá si dle soudu přála se vyučit.

214. Ustanovení § 201 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

215. Ustanovení § 972 občanského zákoníku.

216. Ustanovení § 36 ve spojení s 46 zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

S názorem, že zisk výučního listu je vhodnou životní investicí, souhlasím. **Tento názor však, ať už jej vyjádří kdokoliv, nemůže legitimovat odebrání dítěte z rodiny.** Nařízení ústavní výchovy by mělo být vždy až tím nejkrajnějším řešením situace a zájem, který jím stát sleduje, v takovém případě musí převážit právo dítěte na rodinný život. Zisk výučního listu tuto podmínku podle mého názoru nespĺňuje, a proto by k nařizování ústavní výchovy v podobných případech nemělo docházet.

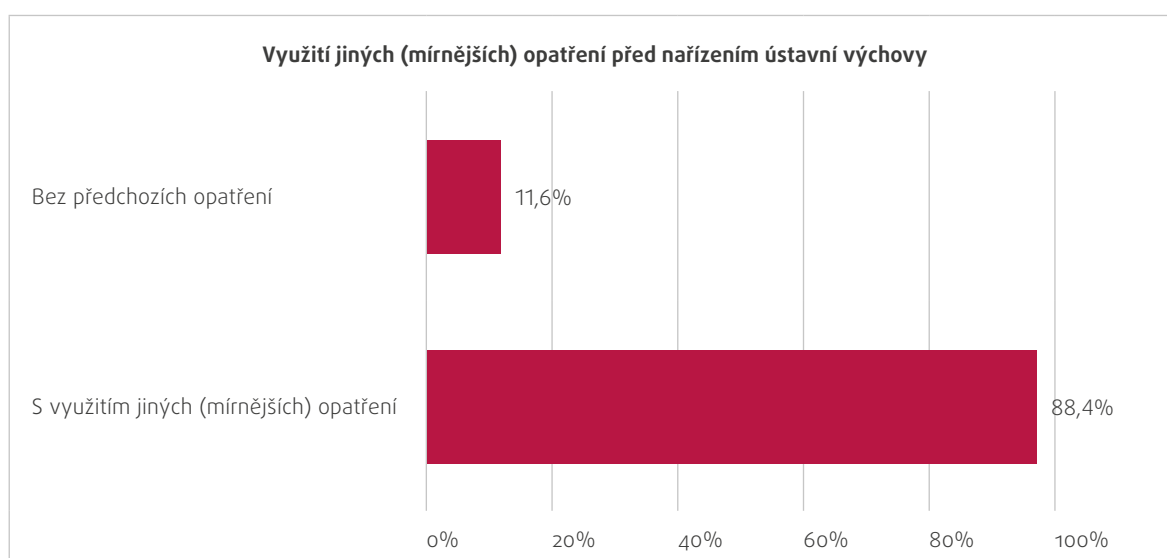
2.4 Využití jiných (mírnějších) opatření před nařízením ÚV

Soud by měl k nařízení ústavní výchovy nad dítětem přistoupit zejména **tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě.**²¹⁷ Mezi taková opatření patří zejména výchovná opatření dle zákona o SPOD:

- » **napomenutí** dítěte, rodiče, či jiné osoby odpovědné a výchovu,
- » stanovení **dohledu** nad dítětem,
- » uložení dítěti, nebo jiným osobám odpovědným za výchovu **omezení** bránícího působení škodlivých vlivů na výchovu,
- » **uložení** dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte, **povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc** nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným **mediátorem.**²¹⁸

Vyžaduje-li to zájem dítěte a nevedla-li výše uvedená výchovná opatření k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a nařídít mu nejdéle na 3 měsíce pobyt ve **středisku výchovné péče** (dále jen „SVP“), v **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (dále jen „ZDVOP“), zařízení **poskytovatele zdravotních služeb**, nebo v **domově pro osoby se zdravotním postižením** (dále jen „DOZP“).²¹⁹ Do těchto zařízení lze děti přijmout také bez nařízení soudu (tedy na principu dobrovolnosti).

Podobně jako v případě důvodů pro nařízení ústavní výchovy, i zde ve velké většině případů soud v rozhodnutí zmiňoval vícero různých opatření, která předcházela samotnému nařízení ústavní výchovy. Pouze ve 28 případech (tj. 11,6 % všech rozhodnutí) představovalo nařízení ústavní výchovy první krok k řešení situace dítěte.

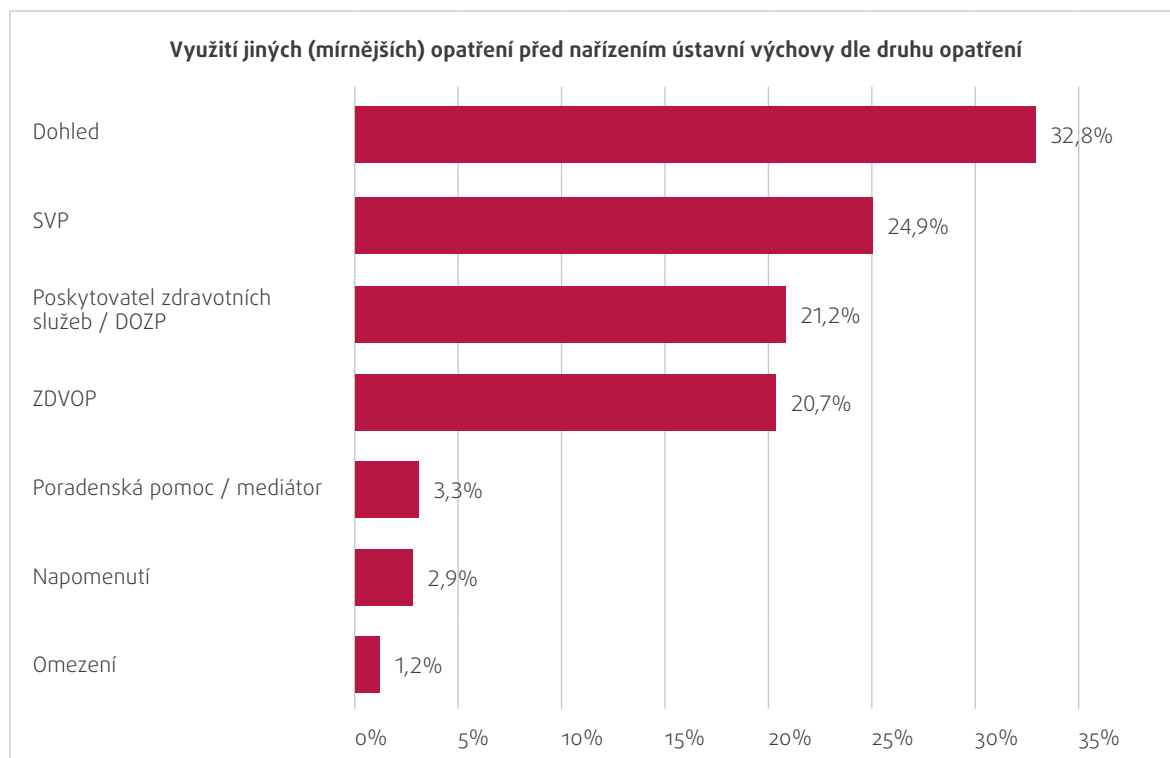

217. Ustanovení § 971 odst. 1 občanského zákoníku.

218. Ustanovení § 13 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

219. Ustanovení § 13a zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Nejčastěji využívaným opatřením před samotným nařízením ústavní výchovy je stanovení dohledu nad dítětem. Ten byl využit téměř ve třetině všech případů. Téměř ve čtvrtině případů předcházela nařízení ústavní výchovy pobyt ve středisku výchovné péče. Naopak nejméně často bylo využito omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte.²²⁰

2.5 Vzdálenost zařízení od rodiny dítěte

Soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, **označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno**. Přitom přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření OSPOD. **Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.**²²¹

Součástí analýzy rozsudků byla tedy i vzdálenost zařízení, do kterého bylo dítě umístěno, od rodiny dítěte.²²²

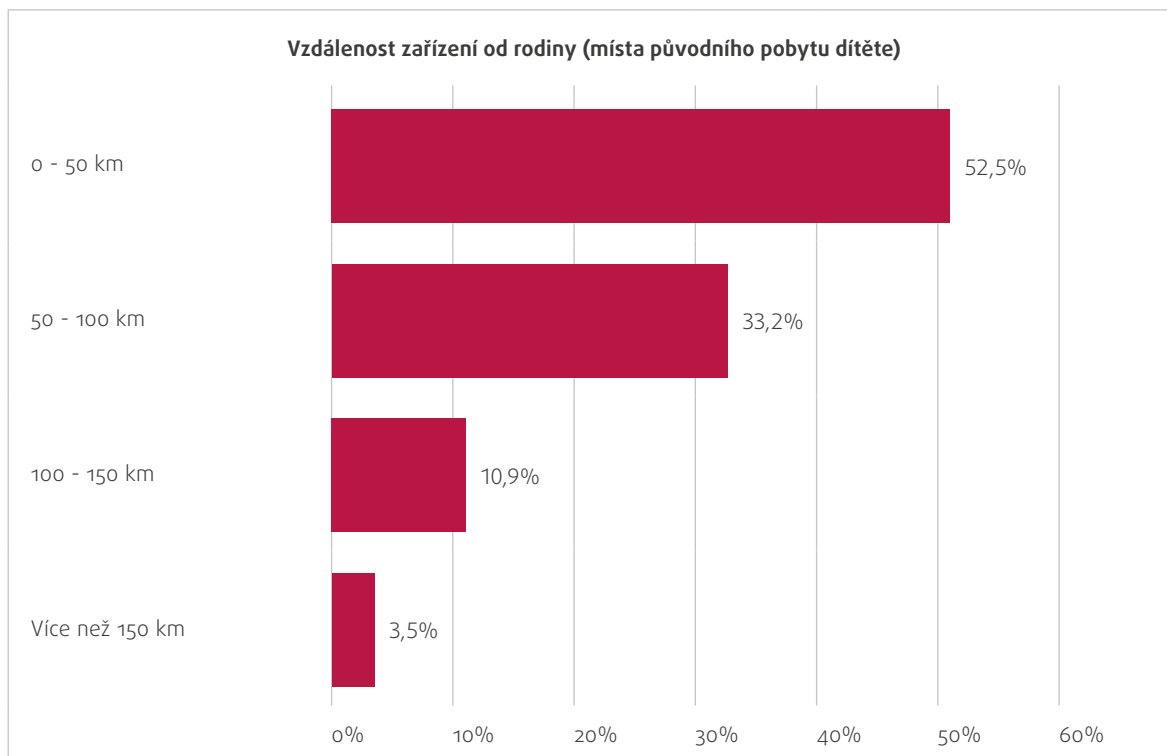
Z analýzy byly vyjmuty rozhodnutí soudů, kterým byly děti umístěny **do diagnostických ústavů** z důvodu možného zkreslení dat.²²³ V některých rozhodnutích nebylo uvedeno **konkrétní zařízení**, ve kterém má dítě ústavní výchovu vykonávat, tato rozhodnutí rovněž nebyla do analýzy zahrnuta.

220. Ustanovení § 13a zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

221. Ustanovení § 971 odst. 4 občanského zákoníku.

222. Tato vzdálenost byla vypočítána jako vzdálenost **obce trvalého pobytu dítěte, případně obce aktuálního pobytu pečujícího rodiče, nebylo-li první v rozhodnutí uvedeno, a obce, kde sídlí zařízení, do kterého bylo dítě umístěno**.

223. Účel diagnostických ústavů je odlišný od ostatních zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy (krátkodobý pobyt dítěte za účelem jeho diagnostiky). Diagnostických ústavů je rovněž méně, a tudíž je logické, že dítě může být umístěno do vzdálenějšího zařízení, avšak pobyt by měl být pouze krátkodobý.

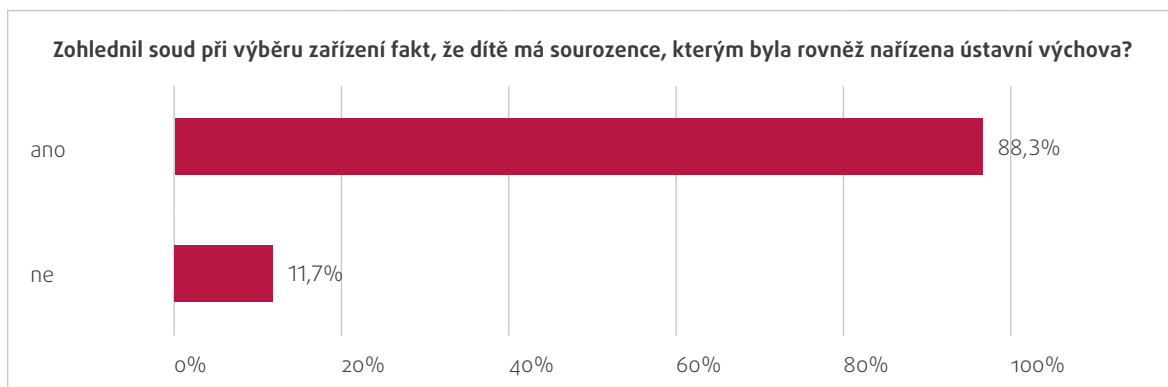
Detailnější analýze byla podrobena rozhodnutí, kterými byly **děti umístěny do zařízení nacházejících se 150 a více km od místa jejich trvalého pobytu** (celkem se jednalo o sedm dětí). Ve třech případech byla důvodem pro výběr vzdáleného zařízení jeho specializace (ve dvou případech v péči o drogově závislé či experimentující děti, v jednom případě v péči o děti vyžadující v důsledku svého onemocnění léčebně-výchovný režim). V jednom případě se lze dohadovat, že důvodem bylo zřejmě rovněž zneužívání návykových látek nezletilým a snaha „vytrhnout“ jej ze závadového prostředí, aniž by se však cílové zařízení na péči o tyto děti zaměřovalo.²²⁴ Ve třech zbylých případech nebyly důvody pro výběr zařízení v rozsudcích uvedeny.

Protože zákon nezmiňuje v souvislosti se vzdáleností pouze rodiče, ale rovněž **„jiné osoby dítěti blízké“**, zaměřila jsem se v analýze rovněž na postup soudů v případech, že dítě, o němž rozhoduje, má **sourozence, kterému nebo kterým byla rovněž nařízena ústavní výchova**. Zákon stanoví, že v případě, nebrání-li tomu závažné okolnosti v jejich vývoji a vztazích, měli by být sourozenci umísťováni do stejného zařízení.²²⁵ Pokud toto možné není, měl by soud dbát o to, podobně jako v případě rodičů, aby byli sourozenci v takové vzdálenosti, aby mohli udržovat a rozvíjet vzájemné vztahy.

Z celkově 77 případů, kdy soud zmínil, že dítě, o němž rozhoduje, má sourozence, kterým byla rovněž nařízena ústavní výchova, se v 68 případech tímto faktem při výběru zařízení rovněž zabýval.

224. Jedná se o informace sdělené personálem zařízení v době návštěvy pracovníkům Kanceláře, nikoliv o informace obsažené v rozsudku.

225. Ustanovení § 20 odst. 1 písm. d) zákona o ústavní a ochranné výchově.

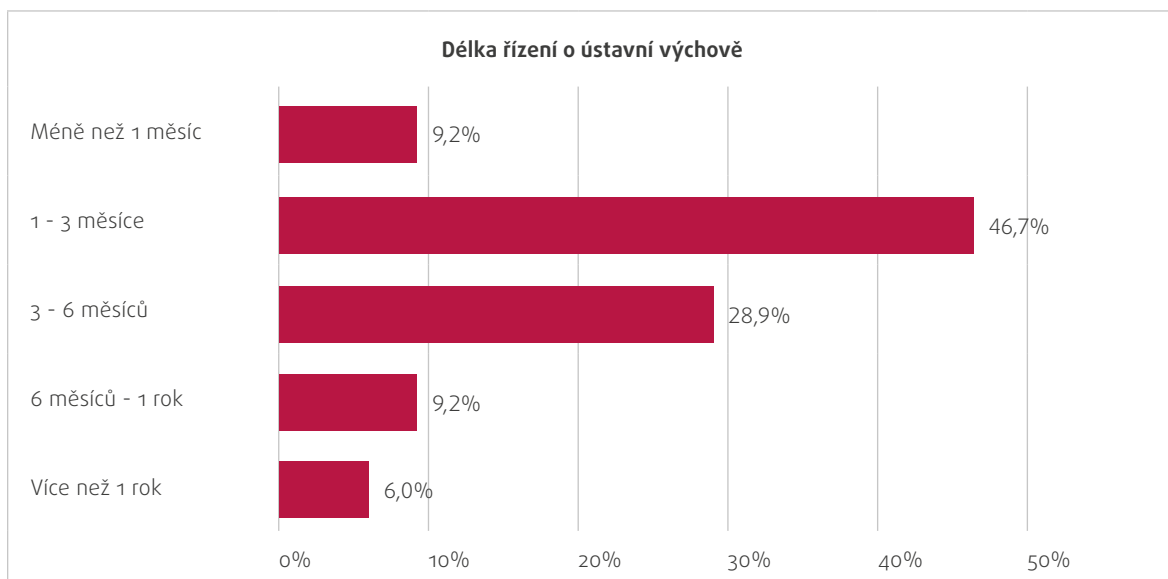
V tomto ohledu je zářející např. situace jedné z rodin, kde byla ústavní výchova nařízena celkem 3 dětem, přičemž každému z nich v jiném zařízení. Všechna tato zařízení byla od bydliště rodičů vzdálena více než 50 km (konkrétně 76, 58 a 154 km), každé z nich na jinou světovou stranu. Pokud by rodiče chtěli pravidelně navštěvovat všechny své děti, je to jen stěží představitelné. Stejně jako vzájemné návštěvy sourozenců. Soud se v rozhodnutí, které mám k dispozici a které se týkalo dvou z těchto dětí, vzdáleností mezi sourozenci nijak nezabýval.

2.6 Délka řízení

Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud **s největším urychlením**. Nejsou-li dány důvody zvláštního zřetele hodné, měl by soud rozhodnout **zpravidla do 6 měsíců od zahájení řízení**; vydá-li soud rozhodnutí po uplynutí této lhůty, uvede v odůvodnění rozhodnutí skutečnosti, pro které nebylo možné tuto lhůtu dodržet.²²⁶

Pro přehlednost jsem rozhodnutí dle délky jejich trvání rozdělila do několika kategorií. Z některých analyzovaných rozhodnutí bohužel nebylo možné zjistit datum zahájení řízení, a tedy ani jejich délku. Tato rozhodnutí a rozhodnutí ve formě předběžných opatření (nikoliv rozhodnutí ve věci samé) byla z této analýzy vyjmuta, aby procentuálně nezkreslovala výsledek analýzy. Z těchto důvodů bylo v této části analyzováno pouze 152 rozhodnutí.

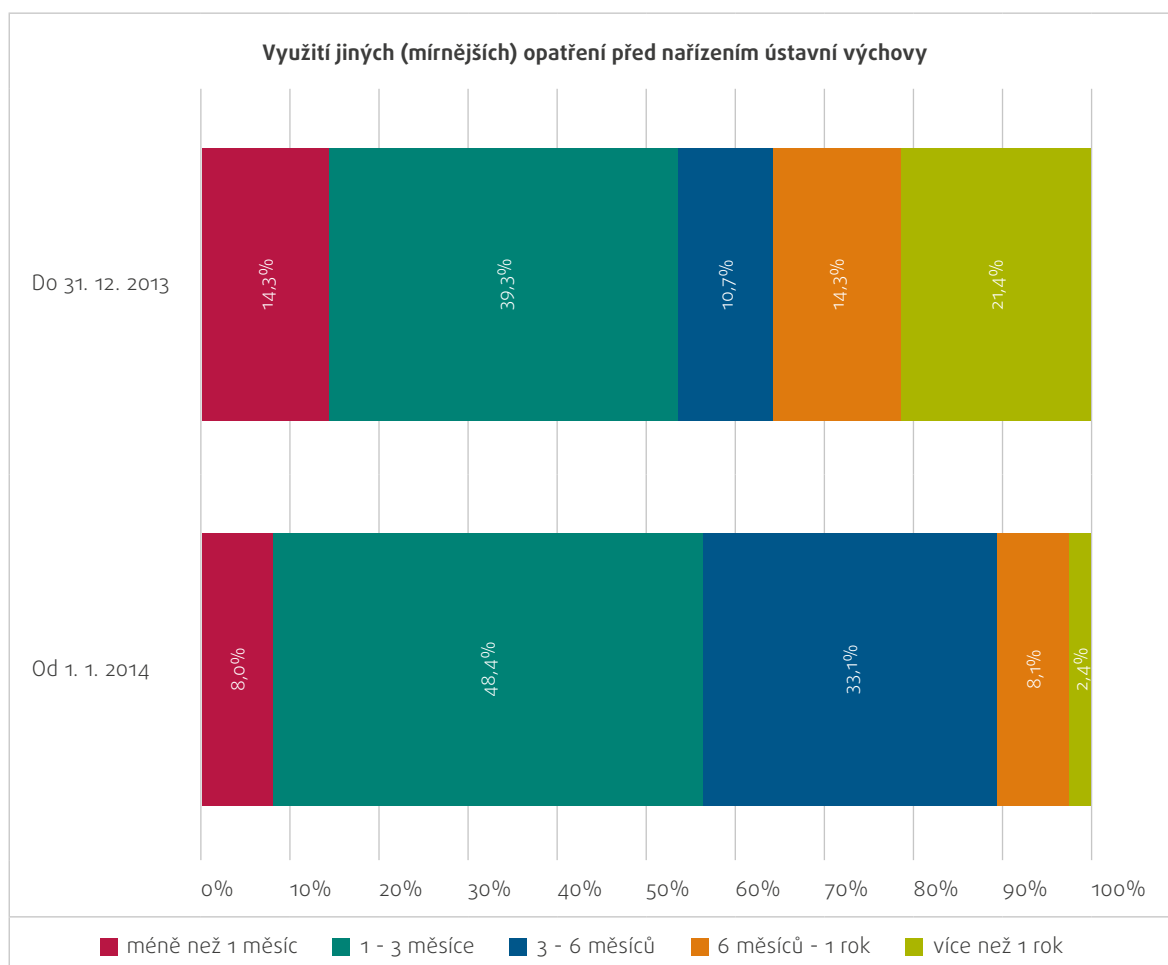
Z analýzy vyplývá, že zákonem předpokládanou délku 6 měsíců se podařilo naplnit dohromady v 84,8 % případů. Nejčastěji, v téměř polovině analyzovaných případů, soudy rozhodly v intervalu 1–3 měsíců po zahájení řízení.

226. Ustanovení § 471 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Více než 1 rok trvalo řízení v 9 případech. V téměř polovině z těchto případů byly děti již před vydáním rozhodnutí umístěny do některého ze zařízení (na základě předběžného opatření), v ostatních případech zůstávaly do doby rozhodnutí doma. Pouze ve dvou případech (resp. v jednom, neboť se jednalo sourozence) soud velkou prodlevu mezi zahájením řízení a rozhodnutím odůvodnil, a to tím, že vyčkával, zda se nezlepší zdravotní stav matky, případně zda nebude zajištěna náhradní rodinná péče.

Na problematiku délky řízení jsem se rozhodla nahlédnout také optikou změny, která proběhla s účinností k 1. lednu 2014. Od tohoto data o umístění a přemístění dítěte do konkrétního zařízení rozhodují soudy,²²⁷ nikoliv diagnostické ústavy, jak tomu bylo do té doby. Dle informací získaných z mnohých zařízení tato změna vedla k přetížení opatrovnických soudů a s tím spojeným častým průtahům v rozhodování o umístění/přemístění dětí a porušování práv dětí, které tak často nepřiměřeně dlouho zůstávají v prostředí, které pro ně není vhodné (viz kapitola č. 3 v úvodní části zprávy).

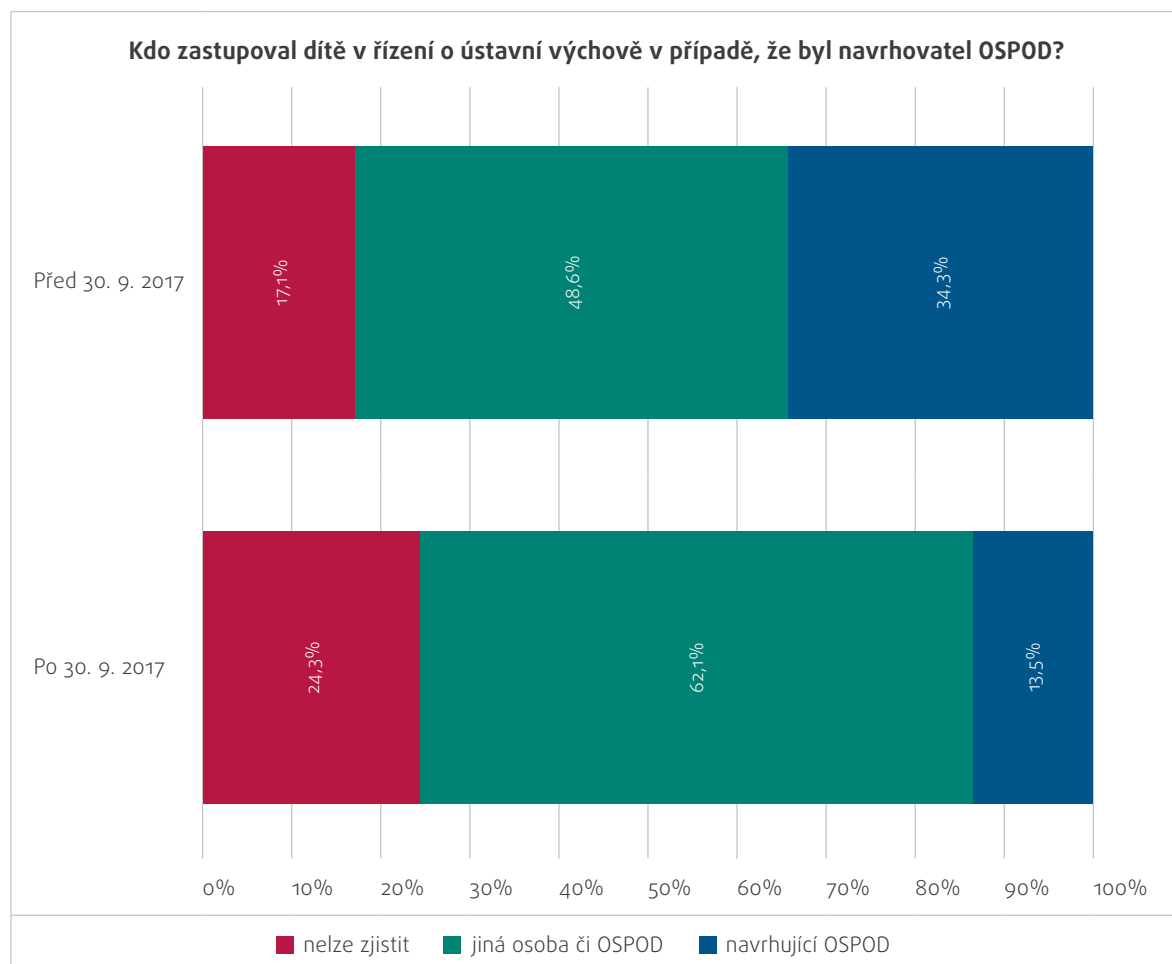
Dle údajů získaných z analyzovaného vzorku vyplývá, že zmiňovaná změna zákona neměla negativní vliv na včasnost meritorního rozhodování soudu ve věcech nařízení ústavní výchovy. Naopak se zdá, že soudy rozhodují obecně v kratších lhůtách, než tomu bylo dříve. Tento závěr může být ovlivněn nerovnoměrným počtem rozhodnutí v obou analyzovaných skupinách. Zatímco v období do 31. prosince 2013 bylo vydáno 28 z námi analyzovaných rozhodnutí, po 1. lednu 2014 jich bylo celkem 152. Výsledek rovněž nevypovídá o tom, zda k problémům s délkou řízení nedochází v jiných fázích ústavní výchovy (např. při rozhodování o přemístění dítěte do jiného, vhodnějšího zařízení, pokud se ukáže, že původně zvolené zařízení není schopno naplnit potřeby dítěte).

227. Ustanovení § 971 odst. 4 občanského zákoníku.

2.7 Kmenový OSPOD kolizním opatrovníkem

Dítě je v řízení zastoupeno opatrovníkem, kterého soud pro řízení jmenuje. Opatrovníkem soud jmenuje zpravidla OSPOD. S účinností od 30. 9. 2017 opatrovníkem **nelze jmenovat OSPOD, který podal návrh na zahájení řízení.**²²⁸ K přijetí tohoto pravidla vedl zákonodárce názor, že postup, kdy je opatrovníkem dítěte ustanoven orgán, který zároveň podal návrh na zahájení řízení, není správný. Je dle něj žádoucí jednoznačně vyloučit, aby OSPOD mohl v jednom soudním řízení vystupovat současně ve dvou procesních rolích, jednak v roli navrhovatele jako samostatného účastníka řízení a jednak v roli opatrovníka dítěte jako zástupce jiného účastníka řízení. OSPOD by byl v takovém případě ve zřejmé kolizi zájmů.²²⁹

Z porovnání dat je patrné, že po přijetí výše zmiňované právní úpravy výrazně ubylo případů, kdy byl jeden OSPOD jak navrhovatelem, tak zástupcem dítěte v řízení. V případě 5 řízení (z celkových 37 ukončených po 30. 9. 2017) se tak přesto stalo. U dvou z nich není známo datum zahájení. Je tedy možné, že byly zahájeny před 30. 9. 2017, a tedy před nabytím účinnosti zmiňované změny zákona. U zbylých tří je však **prokazatelné, že byly zahájeny později a opatrovníkem tak měl být jmenován jiný OSPOD či subjekt.**

228. Ustanovení § 469 zákona o zvláštních řízeních soudních.

229. Důvodová zpráva k zákonu č. 296/2017 Sb.

2.8 Odůvodnění předběžných opatření

Při analýze, kterou provedla bývalá veřejná ochránkyně práv v rámci série návštěv kojeneckých ústavů v letech 2011–2012,²³⁰ se ukázalo, že soudy v některých případech neodůvodňují rozhodnutí o vydání předběžných opatření. Činily tak zpravidla s odkazem na ustanovení § 169 odst. 2 občanského soudního řádu, dle kterého odůvodnění nemusí obsahovat vyhotovení těch usnesení, kterými soud prvního stupně vyhověl návrhu na nařízení předběžného opatření v plném rozsahu.

Stejně jako tehdejší veřejný ochránce práv mám za to, že v případech rozhodování o nezletilých dětech, zejména tehdy, kdy je dítě odebíráno z biologické rodiny, se jedná o tak závažný zásah do rodinného života, že je nepřípustné, aby soud svá rozhodnutí neodůvodňoval, a to ani v případech, že se jedná o předběžná opatření a soud jimi v plném rozsahu vyhověl návrhu. Účastníci řízení se totiž mnohdy k návrhům ani nemohou vyjádřit (viz ustanovení § 75c odst. 3 občanského soudního řádu),²³¹ proti neodůvodněnému rozhodnutí nelze reálně brojit opravnými prostředky a rozhodnutí samo o sobě je nepřezkoumatelné. Praxi neodůvodňování usnesení podrobil kritice i Ústavní soud,²³² který v obdobné věci konstatoval porušení čl. 36 Listiny základních práv a svobod i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. A negativně se k uvedenému vyjadřuje i odborná veřejnost.²³³

Z aktuálně analyzovaných případů se tato praxe objevila pouze v 1 případě z celkem 22 rozhodnutí o předběžném opatření. V analýze provedené mým předchůdcem v letech 2011–2012 to přitom byla pětina všech rozhodnutí, zdá se tedy, že soudy v mezitím přijaly názor Ústavního soudu a vydaná předběžná opatření ve velké většině případů odůvodňují.

2.9 Nařizování ústavní výchovy malým dětem

O umístování malých dětí do kolektivních zařízení se vede velká debata již několik let. Na to, že by péče o malé děti (zejména o děti ve věku do 3 let) měla být poskytována **výhradně v rodině**, Českou republiku opakovaně upozorňují jak mezinárodní organizace,²³⁴ tak organizace zabývající se péčí o děti.²³⁵ Opakovaně na to upozorňovali jak dřívější,²³⁶ tak i současný veřejný ochránce práv.²³⁷

Stanovení minimální věkové hranice pro pobyt dítěte v zařízení vytyčila vláda České republiky jako jeden z cílů péče o děti na léta 2012 až 2015.²³⁸ Protože se tak v tomto časovém rozmezí nestalo, vyzval v roce 2015 Výbor pro práva dítěte Rady vlády České republiky, aby byla legislativně zásadním způsobem omezena možnost umístování dětí do 7 let věku v zařízeních kolektivní péče spolu se stanovením podmínek, kdy by taková forma péče byla výjimečně přípustná po dočasnou dobu.²³⁹ V roce 2021 byla přijata novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která s platností od 1. ledna 2025 uzákonila věkovou hranici 3 let, pod níž nebude možné umisťovat děti do ústavní péče, s výjimkou dětí s vážným zdravotním postižením a sourozeneckých skupin.

Z dat získaných z analyzovaných rozsudků vyplývá, že předtím, než dovršily 7 let věku, byla ústavní výchova nařízena u 12 % dětí. U 3,3 % tomu bylo dokonce před dovršením 3 let.

230. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv zdravotnických zařízení poskytujícím péči ohroženým dětem do 3 let věku (kojeneckých ústavů) [online]. Brno: KVOP, 2013 [cit. 18. 1. 2020]. Dostupné z: www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/NZ-25_2012-kojenecke-ustavy.pdf.

231. „O návrhu na nařízení předběžného opatření rozhodne předseda senátu bez slyšení účastníků; totéž platí, rozhodne-li předseda senátu o nařízení předběžného opatření pro řízení, které může soud zahájit i bez návrhu.“

232. Nález Ústavního soudu ze dne 15. ledna 2009, sp. zn. IV. ÚS 1554/08.

233. ŘÍHA, M.: Povinnost soudu odůvodňovat rozhodnutí o nařízení předběžného opatření. Právní rozhledy. 2010, č. 11, s. 402 a násl.

234. Bod č. 14 směrnice Valného shromáždění Organizace spojených národů o náhradní péči o děti, přijaté dne 30. října 2009.

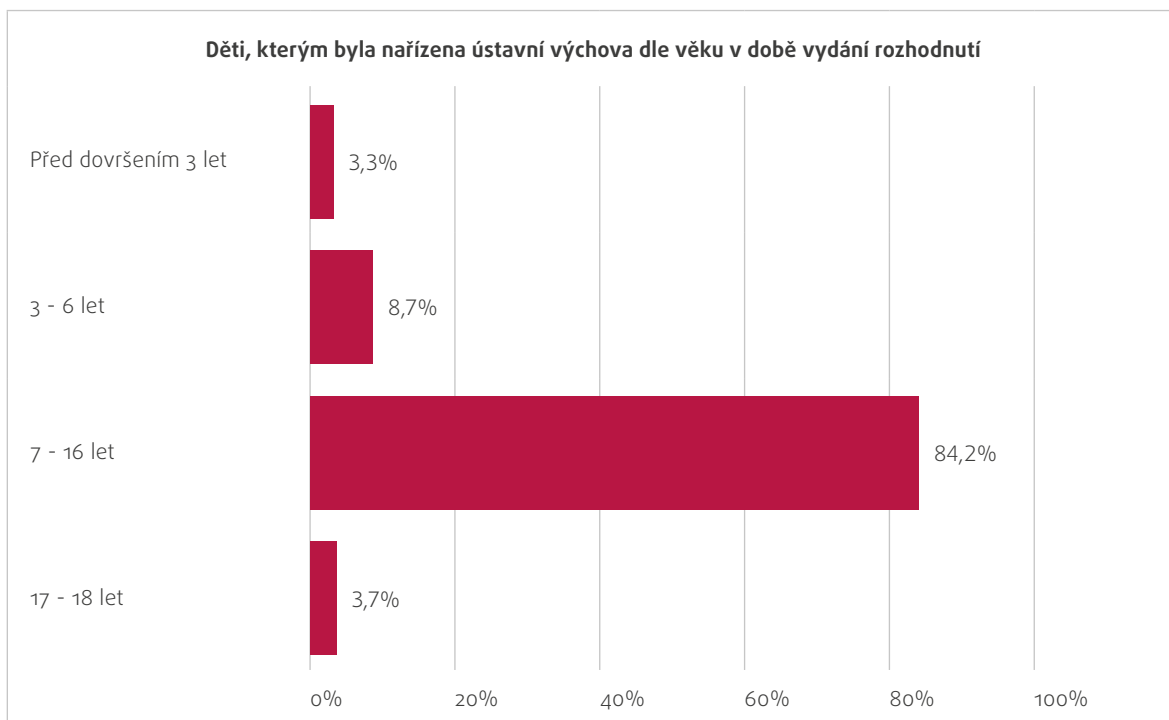
235. Viz např. otevřený dopis asociace Děť a rodina vládě České republiky ze dne 2. července 2018.

236. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva z návštěv zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc [online]. Brno: KVOP, 2019 [cit. 22. 6. 2021]. Dostupné z: www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/19-2015- NZ_SZ_ZDVOP.pdf, s. 16–18.

237. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Výroční zpráva za rok 2020 [online]. Brno: KVOP, 2021 [cit. 22. 6. 2021]. Dostupné z: www.ochrance.cz/dokument/2020/vy_roc_ni_zpra_va_2020.pdf, s. 13–14.

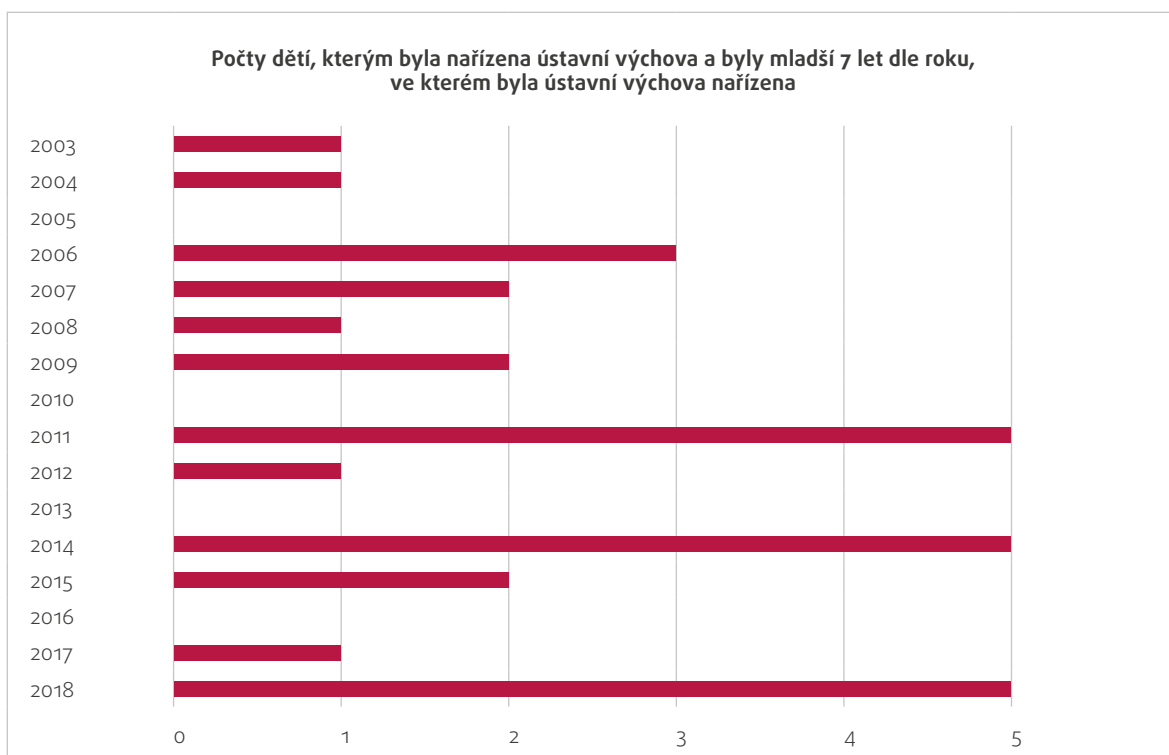
238. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Usnesení ze dne 11. dubna 2012 č. 258 k Akčnímu plánu k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012–2015.

239. Stanovisko Výboru pro práva dítěte ve věci sjednocení služeb pro ohrožené děti ze dne 27. dubna 2015.

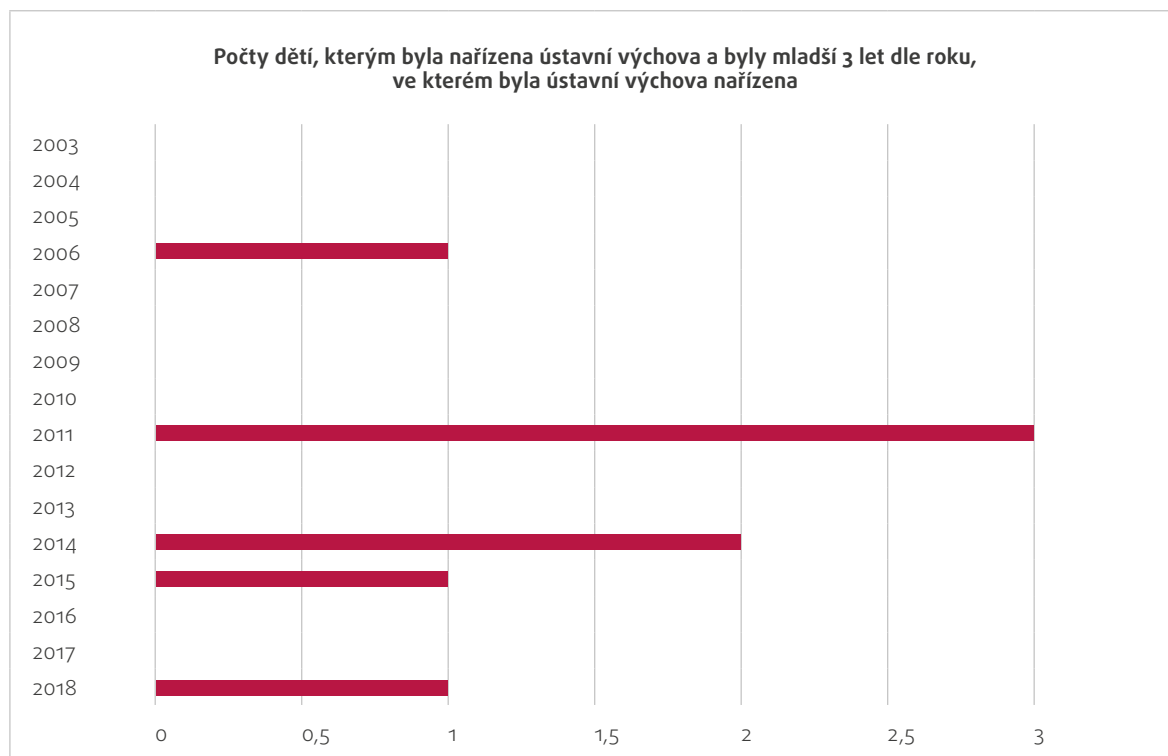

Protože se téma umístování malých dětí do kolektivních zařízení v českém prostředí objevuje již nejméně 10 let, rozhodla jsem se rozhodnutí, ve kterých byla ústavní výchova nařízena dětem mladších 7 let, analyzovat v závislosti na tom, ve kterém roce byla vydána, abych zjistila, zda je trend výskytu těchto rozhodnutí klesající či zda zůstává stále stejný.

Z celkově 29 rozhodnutí týkajících se dětí do 7 let věku jich bylo hned 5 vydáno v roce 2018, tedy relativně nedávno. Z grafu není patrný trend snižování počtu rozsudků u malých dětí v posledních letech, pro tento typ analýzy by však bylo vhodné analyzovat větší počet rozhodnutí (ideálně všechna, která byla v jednotlivých letech vydána).

V případě dětí před dovršením 3 let věku lze pozorovat mírně klesající trend, ten je však způsoben spíše než reálnou změnou praxe tím, že byla data sbírána v roce 2019 v zařízeních, která jsou určena dětem zpravidla od 3 (dětské domovy), 6 (dětské domovy se školou) nebo 15 let věku (výchovné ústavy). Děti, kterým byla ústavní výchova nařízena před dovršením 3 let věku v roce 2017 a později, bychom ve většině případů našli v dětských domovech pro děti do 3 let věku.²⁴⁰

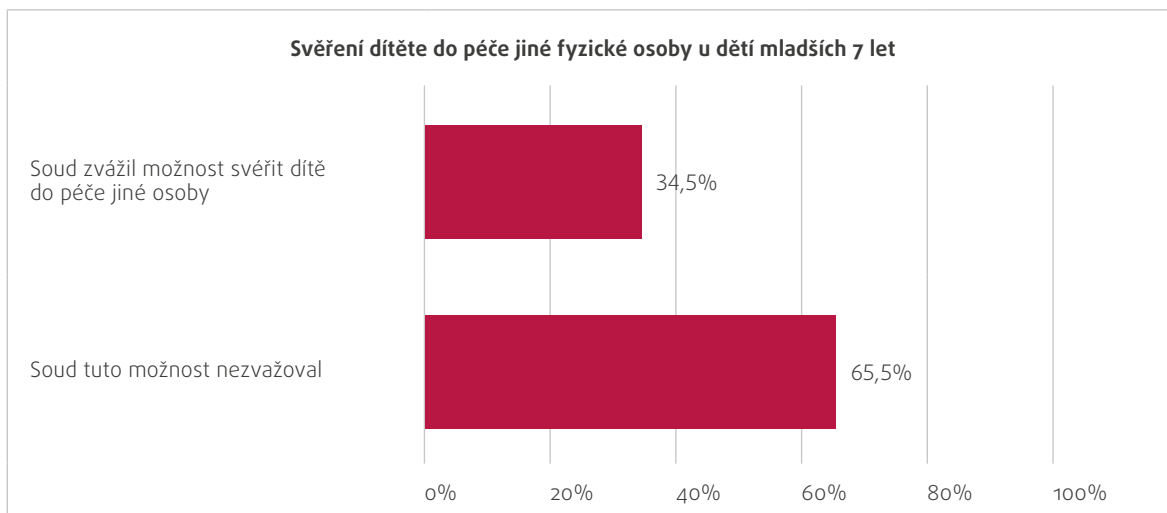
Soudy by měly v řízeních o ústavní výchově vždy zvážit, zda neexistuje více možností **svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby** (např. formou pěstounské péče).²⁴¹ Zvažují to jednak s ohledem na situaci dítěte a míru ohrožení či narušení jeho výchovy nebo stavu, s ohledem na situaci v širší rodině dítěte (tady přichází v úvahu péče jiné osoby dle § 953 a násl. občanského zákoníku, nebo pěstounská péče), s ohledem na možnosti zprostředkování osvojení či pěstounské péče, s ohledem na možnost obnovení rodinných vztahů sanací přirozené rodiny. **Teprve tehdy, dospěje-li soud k závěru, že ačkoliv zjišťoval možnosti péče jiné fyzické osoby o dítě, tuto není v konkrétním případě možno realizovat, měl by nařídit ústavní výchovu.**²⁴²

V případě malých dětí, u kterých je dlouhodobý tlak na to, aby nebyly umístovány do kolektivních zařízení, vnímám výše zmíněné pravidlo o to intenzivněji. V analýze jsem se proto zaměřila také na to, zda se soudy v případech, kdy nařizují ústavní výchovu dětem mladším 7 let, v rozhodnutích vypořádávají s možností svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby.

²⁴⁰ Ustanovení § 43 a násl. zákona o zdravotních službách.

²⁴¹ Ustanovení § 971 odst. 1 občanského zákoníku.

²⁴² KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.

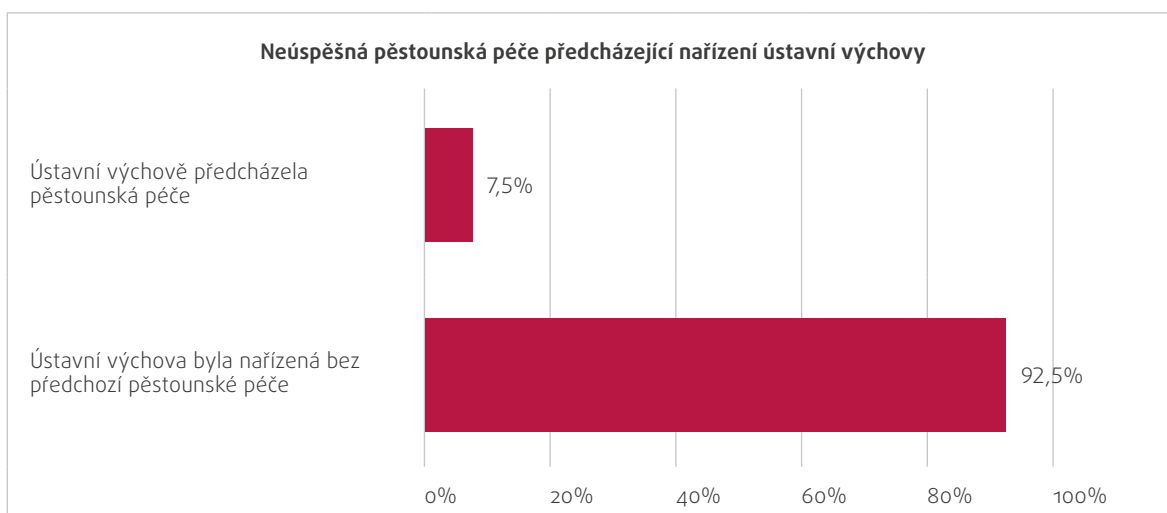

Z celkem 29 rozhodnutí týkajících se dětí před dovršením 7 let věku jich v 10 případech soudy zmiňují, že nebyla nalezena žádná fyzická osoba, která by mohla o dítě pečovat. Rozhodnutí ve většině případů neobsahují informace o tom, jaké konkrétní kroky byly podniknuty za účelem nalezení vhodné fyzické osoby (např. zda bylo dítě zařazeno do evidence dětí vhodných pro náhradní rodinnou péči²⁴³).

2.10 Neúspěšná pěstounská péče předcházející nařízení ústavní výchovy

Jak je uvedeno v předchozí kapitole, soudy jsou povinny před nařízením ústavní výchovy zvážit, zda nelze péči o dítě zajistit prostřednictvím jiné fyzické osoby.²⁴⁴ Jednou z forem takovéto péče je péče pěstounská.²⁴⁵

Z analyzovaného vzorku se celkem v 18 případech (tzn. 7,5 %) soudy rozhodly nařídit dětem ústavní výchovu poté, co byly svěřeny do pěstounské péče. V 11 případech vykonávali pěstounskou péči rodinní příslušníci dětí (nejčastěji prarodiče, v jednom případě dokonce pradědeček), v ostatních 7 případech se jednalo buď o osoby mimo rodinu dítěte, nebo vztah pěstouna k dítěti nebylo možné určit.

243. Ustanovení § 22 odst. 1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

244. Ustanovení § 971 odst. 1 občanského zákoníku.

245. Ustanovení § 958 občanského zákoníku.

Mezi důvody, proč byla pěstounská péče neúspěšná, soudy nejčastěji zmiňovaly:

- » **neshody v pěstounské rodině**, ať už nezletilého s pěstounem nebo s ostatními rodinnými příslušníky v pěstounské rodině (nejčastěji s dalšími dětmi v rodině),
- » **změna situace v rodině pěstouna** (narodilo se další dítě, zemřel partner pěstouna apod.),
- » **zdravotní stav pěstouna** (nejčastěji byli za pěstouny určeni prarodiče nezletilého a v rozhodnutích se opakovaně objevuje jejich zdravotní stav jako faktor vedoucí k nezvládnutí výchovy),
- » **zdravotní stav nezletilého**, zejména psychické obtíže, které ve svém důsledku vedly k výchovným problémům,
- » **krádeže** v pěstounské rodině, **útěky**, velmi často **neplnění povinné školní docházky, užívání návykových látek**, objevilo se i **fyzické napadení** pěstounů či jejich rodinných příslušníků nezletilým.

Vždy se přitom jednalo o kombinaci několika z výše uvedených důvodů.

PŘEHLED DOPORUČENÍ

Doporučení pro MŠMT:

Péče o děti se speciálními potřebami

- » navrhnout právní úpravu, která zařízením umožní v individuálních případech přijmout omezující opatření za účelem ochrany dítěte před zásahem do jeho integrity,
- » definovat cílovou skupinu výchovně léčebné péče nikoliv skrze zdravotní diagnózy dětí, ale skrze individuální potřeby každého konkrétního dítěte,
- » upravit zákonem specifika výchovně léčebné péče a povinnost zajistit odbornou a intenzivní individuální péči²⁴⁶ i s případnými režimovými opatřeními, zasahují-li do práv dítěte,
- » připravit zákonnou úpravu léčebné složky výchovně léčebného režimu,
- » připravit právní úpravu standardu, který budou muset zařízení poskytující výchovně léčebnou péči splňovat, a nastavit systém registrace či certifikace tohoto druhu péče.

Nevhodné prostory

- » započít s transformací velkokapacitních zařízení umístěných v historických budovách mimo komunitu na zařízení rodinného typu, která budou začleněna do běžné zástavby.

Další dílčí nedostatky v právní úpravě ústavní výchovy

- » upravit rozsah možného snížení či zvýšení kapesného, a umožnit tak zařízením využívat tento motivační nástroj v práci s dětmi,

---

246. Srov. § 2 odst. 10 písm. e) zákona o ústavní a ochranné výchově.

- » stanovit vyhláškou standardy kvality pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v zařízeních,
- » upravit systém zamítání žádostí o dovolenky dětí u rodičů či blízkých tak, aby byl méně formálním, ale zároveň zaručoval rodičům (či jiným žadatelům) možnost se proti jednání ředitele při schvalování dovolenek bránit.

Doporučení pro MŠMT a MPSV:

Péče o děti se speciálními potřebami

- » nastavit systém multidisciplinárního posouzení potřeb dítěte; vždy zvážit možnost umístění do běžného zařízení s individuálními doporučeními pro úpravu režimu a podmínek, případně s využitím dostupných ambulantních služeb; pokud nelze rozumně očekávat naplnění prospěchu dítěte v běžném zařízení, pak vybrat zařízení poskytující výchovně léčebný režim,
- » otevřít debatu o tom, kdy je pro děti se specifickými potřebami vhodnější pobyt v zařízení sociálních služeb a kdy ve školském zařízení.

Doporučení pro MŠMT, MPSV a MS:

Přemísťování dětí v rámci sítě zařízení

- » zmapovat délku řízení o umístění a přemístění dětí s nařízenou ústavní výchovou a na základě toho přijmout opatření, která rozhodování soudů výrazně urychlí,
- » iniciovat změnu systému rozhodování o umístění či přemístění dítěte do konkrétního zařízení tak, aby nedocházelo k porušování práv dětí.

Doporučení zařízením:

Příchod dítěte do zařízení

- » bezprostředně po přijetí navazovat kontakt s rodinou dítěte,
- » zpracovat informace o právech dětí a možnostech jejich realizace v podobě přiměřené věku, dovednostem a jazykovým kompetencím dětí, předávat je dětem při příchodu do zařízení a zveřejnit je na viditelném a přístupném místě,
- » neomezovat práva dětí obecným odkazem na adaptační dobu.

Organizace aktivit:

- » dát dětem možnost podílet se na programu svého dne, přizpůsobovat jej potřebám a preferencím každého z nich, snažit se jej co nejméně postihovat provozními okolnostmi,
- » za spolupráce s diagnostickým ústavem vypracovávat PROD a následně jej v řízených částech dne pomocí odborné práce s dítětem naplňovat, případně průběžně modifikovat tak, aby mohlo co nejdříve dojít k ukončení ústavní výchovy,

---

Stravování

- » podporovat děti v samostatné přípravě jídel, za tímto účelem dovybavit kuchyně na skupinách vhodnými spotřebiči,
- » přenést stravování v co největší míře na jednotlivé skupiny.

Hodnocení dítěte

- » hodnotit transparentně a v souladu s cíli, zásadami a principy péče,
- » neomezovat v rámci hodnocení práva dětí stanovená zákonem,
- » upřednostňovat pozitivní motivaci dětí,
- » seznámit s pravidly hodnocení dětí i personál.

Regulace chování

- » pro trestání dětí používat pouze zákonem předpokládaná opatření ve výchově, při jejich ukládání se řídit zákonem o výkonu ústavní a ochranné výchovy,
- » uvádět v zápisu o uložení opatření ve výchově důvody, které k němu s ohledem na okolnosti každého jednotlivého případu vedly,
- » neukládat dětem za jedno jednání vícero opatření ve výchově,
- » neukládat opatření ve výchově osobám s ukončenou ústavní výchovou,
- » nesnižovat kapesné do doby, než to bude právní úprava umožňovat,
- » vymezit ve vnitřním řádu konkrétní postup při omezování vycházek a tento postup respektovat.

Hospodaření s finančními prostředky

- » prakticky učit děti zásadám hospodaření s penězi,
- » neprovádět dohled nad tím, za co dítě utratí své kapesné; nevyžadovat po dětech sdělení účelu, pro který žádají o vydání svých finančních prostředků a nevyžadovat po nich účtenky,
- » na skupinách hospodařit s rozpočtem, a posilovat tak individuální odpovědnost dětí při nakládání s finančními prostředky,
- » neuplatňovat kolektivní tresty za škodu způsobenou jedním dítětem.

Pravidla pro nakládání s osobními věcmi dítěte

- » umožňovat dětem za stanovených pravidel (např. zákaz užívání během skupinových aktivit) užívat jejich vlastní elektronická zařízení,
- » nebránit dětem v půjčování věcí.

Příprava na uplatnění se na trhu práce

- » v rámci přípravy na samostatný život dětem pomáhat také s budoucím uplatněním na trhu práce.

Násilí a šikana mezi dětmi

- » nastavit systém prevence a následného řešení jednotlivých případů šikany mezi dětmi,

- » zajistit vychovatelům a odbornému personálu vzdělání v oblasti práce s šikanou,
- » v případě koedukovaného zařízení dbát na prevenci sexuálního násilí mezi dětmi, a pokud k němu přesto dojde, důsledně a systematicky s tímto pracovat.

Kontakt dítěte s rodinou a přáteli

- » umožnit dětem v zásadě neomezený přístup k mobilním telefonům a stanovit pravidla pro jejich užívání,
- » zajistit dětem přístup k bezpečnému internetu,
- » umožňovat dětem opustit zařízení za účelem samostatné vycházky v zásadě každý den a vyhradit pro ně dostatečně dlouhou dobu na to, aby je děti mohly smysluplně využívat,
- » v individuálních případech, kdy hrozí zásah do integrity dítěte, omezit na nezbytně dlouhou dobu právo dítěte na samostatnou vycházku a zároveň pracovat na odstranění rizika tak, aby dítě mohlo samostatnou vycházku bezpečně absolvovat.
- » zamítat žádosti o dovolenky jen na základě zákonných důvodů a podporovat děti v trávení volného času mimo zařízení,
- » nevázat povolování dovolenek na hodnocení dětí, vnímat pobyty u rodiny jako právo dítěte, nikoli odměnu.

Zastupování dítěte a rozhodování o jeho záležitostech

- » zastupovat děti ve věcech zásadní důležitosti pouze v případech, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,
- » zastupovat děti pouze na základě výslovného zmocnění zákonných zástupců ke konkrétně specifikovanému úkonu a upustit od praxe získávání předem udělených obecných souhlasů,
- » zastupovat dítě při poskytování zdravotních služeb pouze v případech, kdy s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost či povahu zdravotního úkonu dítě není způsobilé vyslovit souhlas a současně hrozí nebezpečí z prodlení a souhlas zákonného zástupce nelze bez zbytečného odkladu získat,
- » neuplatňovat praxi získávání předem udělených zmocnění zákonných zástupců dítěte k jeho zastupování zařízením při poskytování zdravotních služeb,
- » ve věcech souvisejících se vzděláním zastupovat dítě pouze tehdy, kdy jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem a zastoupení dítěte je v jeho zájmu,
- » v případě střetu zájmů iniciovat řízení o ustanovení kolizního opatrovníka.

Personál

- » zajistit dostatek pedagogického personálu pro stabilní fungování skupin, nebo odpovídajícím způsobem snížit kapacitu zařízení,
- » k rozdělování rodinných skupin z provozních důvodů přistupovat jen v opravdu výjimečných případech,
- » zajistit personálu prostor pro sdílení a získání zpětné vazby s cílem minimalizovat riziko syndromu vyhoření či nežádoucího jednání vůči dětem,
- » v případech, kdy se ukáže, že klíčový pracovník má k dítěti záporný vztah, hledat v součinnosti s dítětem cesty k obnově či posílení vzájemné důvěry, poskytnout pracovníkovi odbornou podporu pro změnu jeho přístupu k dětem, a případně přidělit dítěti jiného klíčového pracovníka.

Prostředí

- » nevyužívat kamerový systém a mříže v prostorách, ve kterých se nacházejí děti s ústavní výchovou,
- » v případě existence kamerového systému v zařízení informovat děti a personál o přítomnosti kamer, způsobu jejich využití a zpracování záznamů,
- » místnost zdravotní izolace (ošetřovny) používat pouze pro pobyt dětí ze zdravotních důvodů,
- » zvažovat nutnost umísťování dětí na zdravotní izolaci,
- » nezamykat děti na zdravotní izolaci; zajistit, aby vždy měly možnost přivolat v případě potřeby sloužícího pracovníka,
- » umožnit dětem, aby mohly mít na zdravotní izolaci své osobní věci,
- » zajistit dětem umístěným na zdravotní izolaci pravidelný kontakt s pracovníkem,
- » zavést prostředky, které dětem umožní výchovnou, vzdělávací či zájmovou činnost po dobu jejich pobytu na zdravotní izolaci,
- » zajistit všem dětem na pokojích uzamykatelný prostor, kam si mohou uložit své osobní věci,
- » umožnit starším dětem v závislosti na jejich individuálních schopnostech uzamykat si svůj pokoj,
- » nevyžadovat po dětech, aby spaly s otevřenými dveřmi,
- » zřídit důstojně a vhodně vybavený návštěvní prostor, kde bude mít dítě s návštěvníkem dostatek soukromí a nebude rušeno,
- » vybavit toalety a koupelny funkčními uzamykatelnými mechanismy,
- » vybavit toalety a koupelny prvky zaručujícími soukromí.

Pravidla pro podávání a vyřizování stížností

- » upravit pravidla pro podávání a vyřizování stížností (kdo vyřizuje, v jaké lhůtě, jakým způsobem) ve vnitřním řádu,
- » pravidla v dětem srozumitelné formě zpřístupnit dětem na skupinách (např. pověšením na nástěnky ve skupinách, zveřejněním na webu apod.),
- » umísťovat schránku důvěry do prostor, kde se mohou děti běžně pohybovat bez dozoru dospělých,
- » zpřístupnit na nástěnkách v rodinných skupinách kontakty na zřizovatele, místně příslušného dozorového státního zástupce, ČŠI, ministerstvo a veřejného ochránce práv spolu s informací, že na tyto instituce se děti mohou obracet se svými stížnostmi, aniž by obsah podání někdo z personálu zařízení kontroloval.

Veřejný ochránce práv

Údolní 39, 602 00 Brno

informační linka: **+420 542 542 888**
telefon (ústředna): **+420 542 542 111**
e mail: **podatelna@ochrance.cz**

www.ochrance.cz

www.facebook.com/verejny.ochrance.prav

www.ochrance.cz/potrebuji-pomoc/omezeni-na-svobode

978-80-7631-060-5

www.ochrance.cz